

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัย เสริมสร้างศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อาข่า

Strengthening Akha Culture Tourism

โดย

นายไกรสิทธิ์ สิทธิโชค และ คณะ

ธันวาคม 2543

สัญญาเลขที่ RDG43N0003

รายงานวิจัย

โครงการวิจัย เสริมสร้างศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอาข่า

Strengthening Akha Culture Tourism

คณะผู้วิจัย

นายไกรสิทธิ์	สิทธิโชค	สมาคมชาวอาข่าฯ เชียงราย
นายอาพี	สะโง้	สมาคมชาวอาข่าฯ เชียงราย
นางสาวอัญชิตา	มาเยอ	สมาคมชาวอาข่าฯ เชียงราย
นายบรรยงค์	ยืนยงความดี	บ้านห้วยขี้เหล็ก
นายวุฒิไกร	มอผ่า	บ้านห้วยขี้เหล็ก

สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

THE THAILAND RESEARCH FUND

ประกาศคุณูปการ

โครงการวิจัย “เสริมสร้างศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอาข่า” ซึ่งดำเนินงานโดย สมาคมเพื่อการศึกษาและวัฒนธรรมชาวอาข่า เชียงราย ได้ทำการวิจัยสำเร็จอย่างลุล่วงได้ดี โดยได้รับคำปรึกษา และให้ข้อเสนอแนะการดำเนินโครงการ ตลอดจนช่วยในการแก้ไข ข้อบกพร่อง ต่างๆ เป็นอย่างดี จากท่านอาจารย์ **ผศ.ดร.ยิ่งยง เทาประเสริฐ** สถาบันราชภัฏเชียงราย อาจารย์ที่ปรึกษาโครงการและผู้ประสานงาน สกว. สาขา เชียงราย-พะเยา ตลอดจนเจ้าหน้าที่ในสำนักงาน อาจารย์**คำวิทย์ จันทิระกนิษฐ** ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน เชียงราย จังหวัดเชียงราย อาจารย์ **ชุกฉิ่น อุณวิจิตร** สถาบันราชภัฏเชียงราย ที่เป็นพี่เลี้ยงให้คำแนะนำการจัดกระบวนการท่องเที่ยว **คุณประทัย พิริยะสุรวงศ์** รองบรรณาธิการภาพในเครือหนังสือพิมพ์เดอะเนชั่น ที่ช่วยในการถ่ายภาพ ตลอดจนผู้อาวุโสและผู้ทรงคุณวุฒิชาวอาข่า ในพื้นที่หมู่บ้านวิจัย ที่ได้ให้ความรู้ ข้อมูลภูมิปัญญาของพิธีกรรมประเพณีในรอบปีให้กับโครงการวิจัยด้วยดีตลอดมา ขอขอบคุณ ศาสตราจารย์นายแพทย์ **วิจารณ์ พานิช** ผู้อำนวยการ “สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย” (สกว) **ศ.ดร. ปิยะวัติ บุญห่อ** หัวหน้าสำนักงาน สกว.สาขาภาคเหนือ และคณะอาจารย์ เจ้าหน้าที่ ที่สังกัดอยู่ในสำนักงาน สกว. ภาคเหนือทุกท่าน ที่ได้ให้การสนับสนุนเงินทุนในการจัดทำวิจัยของโครงการฯ จนสำเร็จลุล่วง ตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยโครงการฯ ซึ่งไม่ได้เอ่ยนามไว้ในเอกสารวิจัยเล่มนี้

ส่วนใดที่เป็นความดี ของหนังสือวิจัยเล่มนี้ ผู้วิจัย ขออุทิศความดีให้แก่ ปู่ย่า ตายาย และคุณแม่ **บุญม ปอแก้ว** ที่ได้ล่วงลับไป และองค์ความรู้ภูมิปัญญาต่างๆ ของพิธีกรรมประเพณี ของจ่ารงไว้ เพื่อเกิดประโยชน์แก่ชนเผ่าอาข่า (AKHA) รวมทั้งเพื่อการศึกษาถ่ายทอดให้คงเป็นมรดกของชาติ สืบทอดไป

นายไกรสิทธิ์ สิริโชค (อาข่า)

และคณะ

กานา

โครงการวิจัย “เสริมสร้างศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอำเภอ” เป็นโครงการที่ดำเนินการขึ้นโดย สมาคมเพื่อการศึกษาและวัฒนธรรมชาวอำเภอเชียงราย ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจาก “สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)” และได้เริ่มดำเนินการวิจัยมาตั้งแต่เดือน ตุลาคม 2542 จนถึงเดือนกันยายน 2543 เป็นเวลา 1 ปี ซึ่งกระบวนการวิจัยนี้เป็นแบบ การวิจัยเพื่อการพัฒนา Research and Development (R&D) กล่าวคือ มีทั้งงานวิจัย และปฏิบัติการท่องเที่ยวควบคู่กันไป โดยมีนักวิจัยที่เป็นนักพัฒนาเอกชน (NGO) ชาวบ้าน และนักวิชาการ เพื่อให้ผลการวิจัยและกระบวนการวิจัย ทั้งหมด สามารถจะใช้เป็นเครื่องมือการพัฒนา และสร้างประโยชน์แก่ผู้สนใจ

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีจุดหมายเพื่อศึกษาองค์ความรู้ภูมิปัญญาของ พิธีกรรม ประเพณี ในรอบปี ของชนชาติพันธุ์อำเภอ (AKHA) โดยศึกษาความหมายความสัมพันธ์ของ พิธีกรรม ประเพณีที่มีต่อสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม คน เพื่อนำผลการวิจัยไปใช้เป็นเครื่องมือ ในการถ่ายทอดเผยแพร่ ให้กับนักท่องเที่ยว ตลอดจนเด็ก เยาวชน ชาวอำเภอ และผู้สนใจทั่วไป โดยกระบวนการวิจัยของโครงการได้แบ่งระยะเวลาดำเนินการออกเป็น 2 ระยะ คือ ระยะแรก เน้นการศึกษารวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์องค์ความรู้พิธีกรรม ประเพณี ระยะที่สอง เน้นกระบวนการเตรียมชุมชนเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอำเภอ ให้เหมาะสมตามกาลสมัย โดยเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ และเศรษฐกิจชุมชน ให้เกิดความยั่งยืนสืบไป

ในนามคณะผู้วิจัยขอขอบคุณ ศูนย์ประสานงานวิจัย เขตเชียงราย พะเยา สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สาขาภาคเหนือ ที่ได้ให้การช่วยเหลือสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมวิจัยมาด้วยดี และรายงานผลการการศึกษาวิจัยเล่มนี้ คณะผู้วิจัยได้พยายามค้นคว้าข้อมูลตามกระบวนการวิจัยทุกประการตามที่โครงการได้ระบุไว้ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่า ผลการวิจัยคงเป็นคู่มือที่สร้างประโยชน์ต่อผู้ศึกษาเรื่องราวชาวอำเภอ (AKHA) ในประเทศไทย ตลอดจนองค์กรการศึกษาทุกแห่ง หากเนื้อหาที่ได้บันทึกไว้ในรายงานวิจัยเล่มนี้ มีความไม่ชัดเจน หรือไม่สมบูรณ์ ผู้วิจัยยินดีที่จะรับฟังเพื่อเป็นข้อมูลการศึกษาต่อไป

นายไกรสิทธิ์ สิทธิโชค

และคณะวิจัย

คำศัพท์อำเภอที่ควรรู้

อำเภอ หมีแย้	=	ชื่อเทพเจ้าอำเภอ
อำเภอ อำเภอ	=	ชื่อปู่ ย่า ตายาย ที่ล่วงลับแล้ว
จ้อ ชื่อ คี-เออ	=	นำสุนัขคอนปลุกสร้างบ้าน
อำเภอ ล้อ	=	พิธีบูชาเช่นไหว้
จ้องมี ยี-เออ	=	ข่มวิญญาณสิ่งชั่วร้ายบนที่ดินปลูกบ้าน
ย้อง ช้อง โยะ	=	กฎ/จารีตพิธีกรรม ประเพณี ที่อำเภอปฏิบัติ
อำเภอจะ ข้อง	=	หลุมดิน ใช้ในการขุดกินดิน
ข่อค๊ะ	=	ฐานที่สร้างไว้เหนือเตาไฟในบ้าน
แคะ ข้อง	=	กฎ พิธีกรรม ประเพณีที่ใช้ภาคคนเป็น
ชี ข้อง	=	กฎ พิธีกรรม ที่ใช้ในการปฏิบัติภาคคนตาย
ค้ำแล้	=	“คาแหลว” เครื่องหมาย ปกป้องคุ้มครอง
หมีจำ	=	ไฟ และอาจหมายถึง วัสดุที่จุดเพื่อให้เกิดไฟ
ส่ว หย่อง	=	ความลำบาก
เข่อ	=	เผา
อ้านอง	=	วัน
ยา จำ	=	เครื่องเป่าชนิดหนึ่งที่ทำจากเขาสัตว์(ควาย)
ลอง-เออ	=	หยุดทำงาน(อยู่กรรม)
ลาแจะ/ลาหะ	=	คำแรม(เดือนดับ)
ลาค๊ะ / ลาโละ	=	คำขึ้น / เดือนเต็ม
อี้อ	=	น้ำบริสุทธิ์/น้ำสะอาด
อีจ	=	น้ำ
แก่ลา	=	เดือนมกราคม
จ้อ ลา	=	เดือนกุมภาพันธ์
เบ่วโย๊ะ	=	เดือนมีนาคม
ขี้มลี	=	เดือนเมษายน

นำ ห่อ	=	เดือนพฤษภาคม
ก้อง ลา	=	เดือนมิถุนายน
เซ่ ลา	=	เดือนกรกฎาคม
ฉ่อ ลา	=	เดือนสิงหาคม
ยอ ลา	=	เดือนกันยายน
สี่แย๊ะ	=	เดือนตุลาคม
หน่องแย๊ะ	=	เดือนพฤศจิกายน
ท้อ ง ลา	=	เดือนธันวาคม
ค้อง - เออ	=	วางตั้ง / รอง คำนิยมใช้ในพิธีกรรมประเพณี
ขัามา	=	กระดิ่งข้าว
เง่วของลื้อ-เออ	=	ผู้นำวัฒนธรรมประกอบहारเลี้ยง
เง่วมา	=	ผู้นำวัฒนธรรมและการปกครองในชุมชน
หม่อง	=	ม้า
จีบ่า จี๊ / จีบ่าจี๊	=	กระบอกเหล้าพิธีทำจากกระบอกไม้
พื้มา/เบ๊วหม่อ	=	หมอสวดพิธีกรรม
ห่อ ก้อง	=	ตะกร้าเล็กใส่อาหารเช่น ไหว้
พื้หย่า	=	เป็นผู้ช่วยหมอสวดของ พื้มา
แซ้ / แซ้คู้ม	=	ข้าวเปลือก
ห่อเกาะ	=	ตะกร้ารองข้าวขนาดใหญ่เท่าจานข้าว
จิม่า/บาจี	=	ช่างตีเหล็ก
แอ่ถ่องหละแพ้	=	อาหารเทพเจ้าที่มี ใบชา ชิง ใส่วรรณกับน้ำ
หน้าเง่อ	=	ประชาสัมพันธ์/ผู้ไกล่เกลี่ยปัญหาชุมชน
ขะมา	=	ผู้นำธรรมชาติคนในชุมชนนับถือ
ห่อ เจ	=	ขันโตก
นยี่ผ้า/จีผ้า	=	หมอทรงรักษาโรค
แซ้เมอ	=	ข้าวสารที่ตำละเอียดทำขนมต้ม
ยาเย้อมา	=	สตรีที่ถูกทำพิธีให้ทำผู้ชาย(แม่บุญ)

เท่าๆ

ถ่อง-เออ	=	คำ
น้อก่อ	=	มานั่งอาข่า
ย่องจ้องอำนุ้ม	=	ผู้มีความรู้การประกอบพิธีกรรม ประเพณี
ขี้มสี โหละ	=	การเผารอคำข้าวในวันใหม่ตอนพิธีชนไข
เปาะ เหลาะ เปาะ ทุ	=	ผู้เก็บอุปกรณ์เครื่องเซ่นไหว้
ตะปะ / เตะปะ	=	ขนมห่อด้วยใบตอง แจกจ่ายในวันปีใหม่
คำ ท้อง พ้า	=	ประเพณีปีใหม่ลูกข้าง หรือ เปลี่ยนฤดูกาล
อ้อจ้อง จ้องเออ	=	ถ้วยใส่น้ำ พร้อม ภาชนะเพื่อรคน้ำสั้ว
จ้อง อุ แจ-เออ	=	พิธีโยนไขเพื่อทำนายตั้งชุมชนใหม่
แหนะ	=	สิ่งไม่อาจมองเห็น หรือ ผี
หมาหมื่อ หมาจ่า	=	สิ่งไม่ดี ไม่งาม
หมาหมื่อ	=	ไม่ดี
ยอหมื่อ	=	ดี
แต่ เกาะ เกาะ	=	กระท่อมเพิงพักชั่วคราว
อำบุรี	=	หมายถึงเพศหญิง หรือเด็กหญิง
อำลี	=	หมายถึงเพศชาย หรือเด็กชาย
อำหะ	=	หมู
อำซื่อ	=	สุนัข
กาบา / แดกา/แด ข่อง	=	สถานที่เที่ยวชุมชน ลานเที่ยวหมู่บ้าน
แพ้ ข่อง	=	เสื่อ
หละกำ	=	ผ้าถุง/ผ้าซิ่น
ลูเจอะ	=	เป็นอุปกรณ์ใช้ในการจับปลาทำเป็นกรวย
ขี้มหมา	=	ถ้วย
หม่อง จ้า	=	หญ้าที่เป็นอาหารม้า
ขี้ม มา หละคำ	=	ถ้วยรอง
มีซ้อง	=	ศาลพระภูมิชุมชน

อ้ำมัว	=	ไผ่ที่อยู่เขตเขตหนาวทำเป็นหลอดดูดน้ำ
มี้น่า	=	ดิน
จี้เตื่อะ	=	หลอดดูด
คา-เออ	=	ปลูก
จี้เซ่ เซ-เออ	=	พิธีดูคนนำเหล้าออกจากกระบอกเหล้าพิธี
แซ่คา	=	ปลูกข้าว
อ่าแผ่ว ล้อจ้ำ	=	อาหารเทพเจ้า
อาจี้	=	นก
ห่อแซ่ ค้ำละ	=	ไม้คนข้าว
จี้เจอะ	=	นกตัวเล็ก หรือ นกกระจอกบ้าน
จาแล	=	ข้าวเหนียวปั้นเป็นลูกกลมๆ และต้มสุกแล้ว
อี้จู้ อี้ย่อง	=	น้ำวน
ชะเห่ว	=	ช้อนกเขา
ลองกู่ กู่	=	การประกาศวันหยุดตอนกลางคืน
แปะ-เออ	=	การแกะ/ในที่นี้หมายถึงแกะเปลือกไข่
ยอเน่	=	สีแดง
ยาเหย่ว คา	=	การทำนายโดยใช้กระดูกไก่
ยอ พยู่	=	สีขาว
ยาซุ่ม ซุ่มผี	=	ศาลกระท่อมเล็กที่ทำไว้ในไร่ประกอบพิธี
แซ่คา คาโกะ	=	นกชนิดหนึ่งที่เกิดขึ้นตอนฤดูปลูกข้าว
ซิมลี เจ่ ลอง-เออ	=	อยู่กรรมรับวันฝนฟ้าใหม่ / ปีใหม่
บู่เค้	=	สิ่งมีชีวิตในตระกูลไส้เดือนทั้งหมด
บ่อฉ่อง	=	กระบอกไฟใส่น้ำ
เบ่วโกะ	=	คั้งที่อยู่ในดิน
ตุ-เออ	=	กระทบ/กระทก
ยาจิ ยาหย่า	=	ไก่ตัวเล็ก

หละบหย่	=	เครื่องมือของผู้มีตำแหน่งทางพิธีกรรม
ชะโล้	=	ตะกร้าสานเพื่อใส่ สิ่งของ หมู/ไก่ ฯลฯ
ชะโจะ	=	ตะกร้า 3 เหลี่ยมอาข้า
ค่อแห่ง แก	=	คำอวยพร
ลื้อ ข่อง/เลื่องข่อง	=	ประตูลูกบ้าน
ล่อข้า	=	ฝักันห้องระหว่าง ชาย หญิง
ลื้อ ข่อง แคนู จอง-เออ	=	การเลี้ยงอาหารหลังปลูกประตูลูกบ้าน
อู่แย้	=	ฝน
บู้ง่า	=	ตัดกิน
แย้บู้ง่า	=	ประเพณีไล่ชิงช้า หรือ ตัดกินตอนฝน
เจ้วมา	=	ผู้นำปกครองและวัฒนธรรมชุมชน
เจ้วหย่า	=	ผู้ช่วยผู้นำปกครองและวัฒนธรรมชุมชน
ชะลาอำเย้อ	=	ต้นไม้ที่ทำเป็นเสาชิงช้าตามตำนาน
อำแผ่วลื้อก่องอู้	=	พิธีเก็บเครื่องเซ่นไหว้
เซ้อ	=	ตะ โทน ตอนยกเสาชิงช้าใส่ห่อหมกพร้อมๆ กัน
ย้อ	=	แกะ
โมยะ	=	ลิง
ยา	=	ไก่
ซื่อ	=	สุนัข
หยะ	=	หมู
โฮ	=	สัตว์ที่คล้ายกระรอกอยู่ในป่าดงดิบ
โย่/โญ่	=	ควาย
ห่าหล่า	=	เสือ
ถ่องละ	=	ม้าลา
หล่อง	=	กระต่าย
แซ้	=	สัตว์ที่คล้ายสุนัขจึงจอกอยู่ในเขตหนาวเย็น
หม่อง	=	ม้า

บทคัดย่อ

“อ่าข่า”(akha) เป็นชาวไทยภูเขาที่อาศัยอยู่ในเขตภาคเหนือของประเทศไทย โดยมีการตั้งชุมชนอยู่เหนือระดับน้ำทะเล 500 เมตร ขึ้นไป เป็นกลุ่มชาวเขาไทยที่มีประชากรอันดับ 4 จากจำนวน 9 เผ่าทั้งหมดโดยมีจังหวัดเชียงราย เป็นจังหวัดที่มีประชากรอ่าข่าอาศัยอยู่มากที่สุด

ภาษา อ่าข่ามีภาษาที่ใช้ในการสื่อสารเป็นของตนเองโดยได้ถูกจัดแยกให้อยู่ในกลุ่มภาษาพูดของ ธิเบต-พม่า แต่ไม่มีภาษาเขียน ซึ่งเป็นประเด็นที่ทำให้ชนเผ่าอ่าข่า มีการสืบสานพิธีกรรม ประเพณี โดยใช้หลักความจำและการปฏิบัติต่อกันมาจากบรรพบุรุษ จนถึงปัจจุบัน เป็นเวลาไม่ต่ำกว่า 2000 ปี

ความเชื่อ อ่าข่าเป็นกลุ่มชาวเขาที่มีการประกอบพิธีกรรม ประเพณี เยอะที่สุดในบรรดา 9 เผ่า โดยพิธีกรรม ประเพณี ถือเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งพิธีกรรม ประเพณีมีความเอื้อต่อการปลูกพืชพันธุ์ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การปกครองในการดำรงอยู่ร่วมกับมนุษย์ อย่างสมดุล

ดังนั้นโครงการวิจัย เรื่อง “เสริมสร้างศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอ่าข่า” เป็นโครงการหนึ่งที่ดำเนินการขึ้นเนื่องจากสมาคมเพื่อการศึกษาและวัฒนธรรมชาวอ่าข่าเชียงราย ได้ดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอ่าข่า โดยได้ร่วมมือกับชุมชนของพื้นที่เป้าหมาย และภายหลังการดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยวมีระยะหนึ่ง ได้พบว่ากระแสการหลังไหลวัฒนธรรมความเชื่อใหม่ เข้าสู่ชุมชนอย่างรวดเร็ว ก่อให้เกิดการแย่งชิงทรัพยากร ภูมิปัญญา สูญเสีย เด็ก เยาวชนขาดความรู้ความเข้าใจในวัฒนธรรมวิถีชีวิต พิธีกรรม ประเพณี ด้วยเหตุปัจจัยส่วนหนึ่งนี้ สมาคมเพื่อการศึกษาและวัฒนธรรมชาวอ่าข่าเชียงราย จึงได้จัดทำโครงการวิจัย“เสริมสร้างศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอ่าข่า” เพื่อช่วยแก้ไขปัญหาดังกล่าวและแสวงหารูปแบบการพัฒนา เผ่าอ่าข่า ให้มีความเข้มแข็ง ยั่งยืน โดยใช้ภูมิปัญญาพิธีกรรมประเพณี เป็นเครื่องมือการพัฒนาการ เพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชนและความยั่งยืนชนเผ่าควบคู่กันไป โดยการวิจัยดังกล่าวได้ทำการแบ่งออกเป็น 2 ระยะ กล่าวคือ

ระยะที่หนึ่ง

การวิจัยมุ่งเน้นประเด็นรวบรวม และเก็บข้อมูลพิธีกรรมประเพณี ในรอบปีของชาวอาข่า โดยทำการศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อที่เป็น องค์ความรู้ หรือภูมิปัญญา ที่มีอยู่กับพิธีกรรมประเพณี ซึ่งชาวอาข่าได้ใช้ปฏิบัติสืบกันมาโดยเน้นการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของพิธีกรรม ประเพณี ในรอบปี เจริญเวศน์สิ่งแวดล้อม (ป่า ดิน น้ำ สัตว์ป่า) เจริญวัฒนธรรม และเชิงความสัมพันธ์ต่อมนุษย์ โดยศึกษา ข้อห้าม ข้อปฏิบัติ คำสอน กับกลุ่มบุคคลเป้าหมาย ที่มีตำแหน่งทางสังคมวัฒนธรรมของชุมชนอาข่า คือ เฉ่วมา(Dzoeq ma) พี้มา(Pil ma) หน้าเง่อ (Naq ngeuq) จิมา (Civq ma) ขะมา (Qav ma) และ ผู้ทรงคุณวุฒิ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เจาะลึก ศึกษาที่มา การสังเกตแบบมีส่วนร่วมการประกอบพิธี การประชุมกลุ่มเล็ก และเวทีกลุ่มใหญ่ ของพื้นที่เป้าหมาย โดยทำการเขียนบันทึก ถ่ายภาพนิ่ง วีดีโอ เพื่อเตรียมการจัดทำเป็นคู่มือในการให้การศึกษา เรียนรู้ แก่เด็ก เยาวชน ผู้มาท่องเที่ยว และผู้สนใจ

ระยะที่สอง

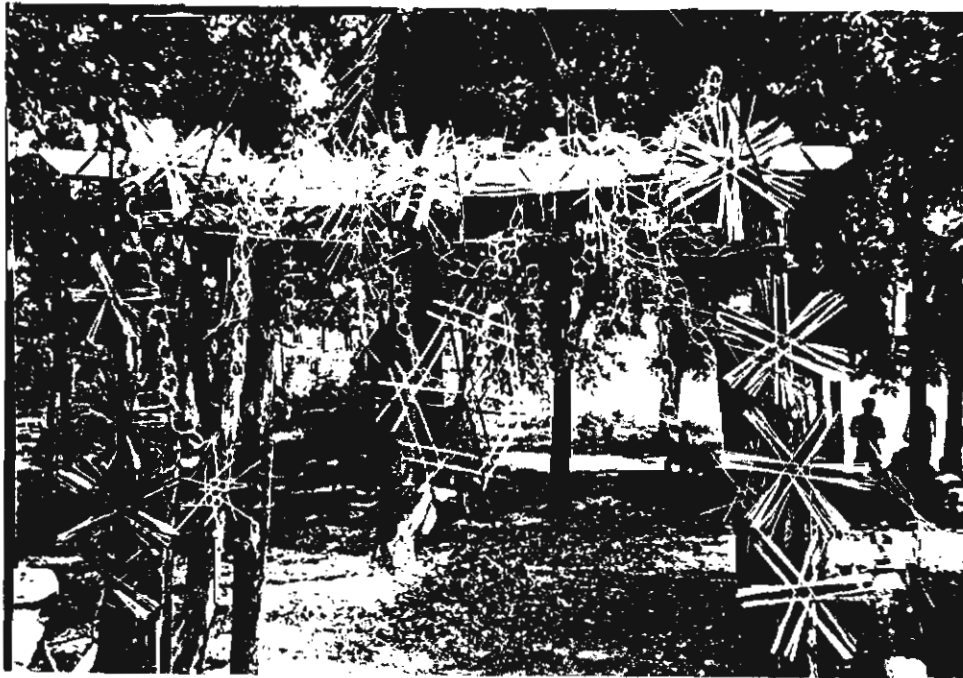
เน้นกระบวนการพัฒนารูปแบบการเสริมศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอาข่า และการติดตามประเมินผลงานวิจัย เนื่องจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอาข่า นอกจากจะเป็นการส่งเสริมรณรงค์ให้ความรู้ข้อมูลเกี่ยวกับพิธีกรรม ประเพณี ที่ถูกต้องกับผู้มาท่องเที่ยวกับชุมชนแล้ว ยังเป็นการส่งเสริมให้เด็ก เยาวชน ได้รับการเรียนรู้พิธีกรรม ประเพณี อันจะนำไปสู่การสืบสานพิธีกรรม ประเพณี และชาติพันธุ์ รวมทั้งมีการใช้ทรัพยากรอย่างรู้ค่า มีความสมดุลกับธรรมชาติ ซึ่งระยะนี้ จะใช้กระบวนการ คือ การผลิตสื่อ และคู่มือพิธีกรรมประเพณี การเตรียมชุมชนเป้าหมายท่องเที่ยวโดยกระบวนการ AIC การพัฒนารูปแบบท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอาข่า การดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยวอย่างเหมาะสมตามกาลสมัย และการติดตาม ประเมินผล

โดยกระบวนการวิจัยนี้ เป็นกระบวนการวิจัยและพัฒนา Research and Development แล้ว โครงการวิจัยมีความเชื่อมั่นว่า จะส่งผลต่อกระบวนการดำเนินชีวิตทั้งในชนเผ่า และสังคมไทย โดยเฉพาะภูมิปัญญาของพิธีกรรม ประเพณี สามารถที่จะรักษา

ความเป็นชาติพันธุ์ และดำรงอยู่ในกระแสสังคมบนพื้นฐานความเอื้อเฟื้อต่อกัน ระหว่าง
มนุษย์ สิ่งแวดล้อม อย่างเหมาะสม

ความเป็นชาติพันธุ์ จะเป็นจุดเด่น ทางด้านเอกลักษณ์ ที่จะช่วยเสริมสร้างรายได้ใน -
ทางเศรษฐกิจของชุมชน และของชาติโดยรวม รวมไปถึงการสร้างความเข้าใจร่วม
ระหว่างชาติพันธุ์อื่นๆ

และสุดท้าย สื่อ ข้อมูล ที่เกิดจากการวิจัยทั้งหมด จะเป็นทรัพย์สินทางปัญญาที่มีคุณค่า
ของเผ่าอำขาและของชาติ ถือเป็นมรดกที่สามารถใช้ในการถ่ายทอด เผยแพร่ แก่อนุชนคนอำ
ขา และผู้สนใจ ทั้งในปัจจุบันและอนาคต ตลอดจนเป็นหนังสือการบันทึกทางประวัติศาสตร์
ของชนเผ่า ที่จะใช้เพื่อการสืบสานต่อไป

Abstract

'Akha' is one of hill tribe ethnic mountain group, residing around the area of northern part of Thailand, the altitudes of about 500 meters above sea level. Akha population are Thailand's fourth largest number of all 9 tribes of tribal people. Most of Akha people reside in the province of Chiangrai.

Language : Akha people have their own language in communication within their tribe. Akha language is classified into the spoken language of Tibet - Burma but Akha have no written language. Akha have no written history so they have continued their ceremony and traditions by the perception of themselves, memory and practice from their ancestors to descendents for more than 2,000 years ago.

Superstition : Akha tribe is one of the 9 ethnic groups which has most ceremony and traditions. Their traditions are as the essential tool of their ways of life, such as farming, natural resource conservation and rule of the appropriate ways to live with others people.

Therefore, the research project named '**The promotion of Akha cultural tourism ability**' is one of the projects which was established by the Association for Akha Education and Culture in Chiangrai (AFECT). AFECT had formed the activities of Akha cultural tourism by the cooperation of target villages. After the implementation of activity had done for a period of time, AFECT found that the undergoing rapid modern culture and belief flowed to Akha community. They caused the fighting for resources, loss of talent and children and youths lost their knowledge and understanding in Akha traditional ways of life. For these reasons, AFECT has initiated the research project of '**The promotion of Akha cultural tourism ability**' for solving the problems and finding the method of Akha tribe's development for their strength and continuity. The aptitude of traditional ceremony will be used for the tool of development, in order to establish the

community economic and the remaining of Akha tribe. The research is divided into 2 stages as follow.

Stage I

The research focuses on the issue of collecting data of the Akha annual traditional ceremony, the superstitions of Akha people that have been continued from the past until now and analysis of the relationship among the annual traditional ceremony that based on the ecological environment (forest, sand, water, wildlife) culture and human relationship. The activities are to study the prohibitions, practices and instructions from target people who are the respective elders and have the high social position in Akha communities. They are Dzoeg ma, Pil ma, Naq ngeug, Ciq ma, Qay ma and other qualified people. Data will be collected from deep interviewing, history study, observation of ceremony, meeting of sub groups and main groups of target people by writing reports, taking photographs and video. All data will be arranged for the guide book of cultural tourism which is useful for children, youths, tourists and interesting people to study and get the knowledge.

Stage II

This stage focuses on the process of the development of the promotion of Akha cultural tourism ability and the monitoring and evaluation of research. Akha cultural tourism is not only the promotion of knowledge about the correct traditional ceremony for the visitors of community but also the promotion for children and youth to learn about their traditional ceremony continuity, how to use and value natural resources. The tools of this stage are the producing of information education and communication materials such as the guide book of Akha traditional ceremony, the preparation of target communities by using an appreciation influence and control (AIC) process, the development of the Akha cultural tourism method, the appropriate implementation of

The process of this research is the research and development and the research project believes that its result will effect to both of hill tribe and Thai social's ways of life in the remaining of their race and be able to live together in favor of helping between human and environment.

Unity of race : is a prominence characteristic which can help the increasing of income in both of community and nation economic and also promote the understanding among others races

At last, all of the information from this research will be a wisdom treasure of Akha tribe and country and it will be a heritage to use to transfer and dissemination to Akha next generation and also interesting people within the present time and future. This research will be a history repon book of Akha tribe for the continuity of traditions.

file ~~B~~ TRF drie A/D.

ประกาศนุญการ

คำนำ

คำศัพท์อาชญาที่ควรรู้

บทคัดย่อ และ Abstract

บทที่ 1 แนวคิดโครงการวิจัย.....	1
1.1-ภูมิหลัง.....	1
1.2-กรอบความคิดการวิจัย.....	5
1.3-เป้าหมาย.....	5
บทที่ 2 วิธีดำเนินการวิจัย.....	7
2.1 – วัตถุประสงค์การวิจัย.....	7
2.2 – พื้นที่การวิจัย/ประชากร/เครื่องมือ.....	7
2.3 – วิธีการวิจัย.....	8
บทที่ 3 พิธีกรรม ประเพณีในรอบ 12 เดือน ของชาวอำเภ.....	12
การเกิดชุมชน และเริ่มพิธีกรรม ประเพณี.....	12
3.1 – พิธี “จีจี ชี-เออ” เก็บเมล็ดพันธุ์ข้าว.....	19
3.2 – อยู่กรรมไม่จุดไฟ “หมี่ง่า เข่อหมี่ ลอง”.....	25
3.3 – ประเพณี “ซึ่มสี่ ซึ่มมี อำผั่ว”.....	27
3.4 – พิธีปลูกประคุดหมู่บ้าน “ลื้อฮ่อง คู้-เออ”.....	38
3.5 - พิธี “ค้ำ ค่ำ ฉี-เออ”.....	42
3.6 – พิธีบูชาศาลพระภูมิเจ้าที่ “มีซ้อง ลื้อ-เออ”.....	44
3.7 – ประเพณี “แซ่ค้ำ อำผั่ว”.....	49
3.8 – อยู่กรรม “นุ่เค้ แจ๊ะ ลอง-เออ”.....	58
3.9 – อยู่กรรม “เป่ว โกะ แจะ-เออ”.....	58

3.10 – ประเพณี “จุ่มผี ล้อ-เออ”.....	60
3.11 – ประเพณี “แซ่ขู่ อ่าเผ่ว”	67
3.12 – ประเพณี “ขอ ลา อ่าเผ่ว”.....	77
3.13 – อยู่กรรมวัน “แซ่ข”.....	81
3.14 – ประเพณี “ยาจิ จิ อ่าเผ่ว”.....	83
3.15– อยู่กรรมวันหมู “หะ ละง-เออ”.....	87
3.16– ประเพณี “ค้อง แะ๊ะ แะ๊ะ อ่าเผ่ว”.....	87
3.17 – พิธีอยู่กรรม “แง บ้อง ละง-เออ” เพื่อตัดัคน.....	93
3.18 – ประเพณี “ขอพูนองหมื่อ แซ่-เออ” เลือฤกษ์วันดีชุมชม.....	95
3.19 – พิธี “แซ่สิ จีบ่า ถ่อง ล้อ”.....	103
3.20 – พิธี “บ่อเยว แปยะ-เออ” เก็บเกี่ยวข้าวครั้งสุดท้าย.....	105
3.21 – ประเพณี “ค้าห้อง อ่าเผ่ว” ปีใหม่ลูกข้าง.....	109
บทที่ 4 ผลการวิจัยและวิเคราะห์ความสัมพันธ์.....	116
4.1 -ความสัมพันธ์พิธีกรรม ประเพณี ที่มีต่อมนุษย์.....	119
4.2 -ความสัมพันธ์พิธีกรรม ประเพณี เชนนิเวศ.....	121
4.3 - ความสัมพันธ์พิธีกรรม ประเพณี เชนวัฒนธรรม.....	124
บรรณานุกรม.....	126
ภาคผนวก.....	127

~~~~~

บทที่ 1

แนวคิดโครงการวิจัย / เป้าหมาย

*****

1.1 ภูมิหลัง

“อาข่า” เป็นชื่อที่เรียกของชนเผ่า ชื่อนี้ สามารถใช้ได้ ในประเทศไทย จีน(เขตสิบสองปันนา) ลาว พม่า นอกจากนี้ ยังมีบุคคลภายนอก ที่เรียกชื่อเผ่าอาข่า ต่างกันไป เช่น ในประเทศไทยรู้จักอาข่าในนาม “อาก้อ” ประเทศลาวเรียกว่า”ก้อ”หรือ อัก้อ สำหรับประเทศไทยปัจจุบันได้ทำการเปลี่ยนชื่อการเรียกชนเผ่าอาก้อ มาเป็น “อาข่า” (AKHA) อย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 2543 ตามระเบียบสำนักทะเบียนกลางว่าด้วยการพิจารณาฐานะบุคคลให้กับบุคคลบนพื้นที่สูง พศ 2543 ของกระทรวงมหาดไทย โดยให้ใช้ชื่อว่า “อาข่า” อย่างไรก็ตามการเรียกชื่อที่เป็นหลักถูกต้องและเป็นที่ยอมรับในชนเผ่านี้ คือการเรียกชื่อว่า “อาข่า” (AKHA)

จากสุภาษิตที่ว่า “อาข่า เข้ข่า ถี้ข่ามา”(Aqkaq tsel kaq tiq kaq ma) หมายถึง “อาข่า แม้อยู่ห่างไกลย่อมเป็นหนึ่งเดียวหรือ เป็นเผ่าพันธุ์เดียว” อีกสุภาษิตคำหนึ่งที่ว่า “เซอิ ถี้ซั่มแตะ เซ้ บย้า ถี้แย๊ะจู้” (tsel civq tiq suml tehv tsel byaq tiq yehv cuv) หมายถึง” สิบข้างดี เหล็กต้องช่วยดีเหล็กเส้นเดียว สิบแมลงผึ้ง ให้คุณน้ำหวานในดอกเดียว” ล้วนเป็นสุภาษิตภูมิปัญญา ของเผ่าอาข่า ที่ใช้ในการปกครอง เรียนรู้ และการช่วยเหลือทั้งระหว่างมนุษย์ สิ่งแวดล้อม สัตว์ ด้วยกันมาเป็นเวลานาน จากบรรพบุรุษ ถึงปัจจุบัน ทั้งนี้พิธีกรรม ประเพณี ที่ปฏิบัติของชนเผ่าอาข่า เป็นทั้ง กุศโลบาย ย่อยต่อการเรียนรู้ ถ่ายทอด จากรุ่นหนึ่ง ไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง

จากความเชื่อ และความหลากหลายที่ชนเผ่าอาข่าได้ใช้ในการประกอบพิธีกรรม ประเพณี ในรอบปี เป็นเครื่องมือแผนปฏิบัติต่อการดำเนินชีวิตในแต่ละวัน และส่งผลนำไปสู่การคุ้มครอง แพร่พันธุ์ การใช้ โดยให้มีความเหมาะสมสอดคล้องกับ สิ่งแวดล้อม ธรรมชาติที่สร้างขึ้น หรือแม้แต่มนุษย์เองเป็นผู้กำหนดขึ้น ล้วนเป็นเป้าหมายหลักที่จะก่อให้เกิดความสามัคคีร่วม โดยไม่ให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเสียเปรียบ ทั้งในมิติแห่งปัจจุบัน และมิติที่

พิสูจน์ไม่ได้ เป็นกระบวนการสร้างความเป็นกลางโดยหลักแห่งธรรมชาติ ซึ่งทั้งหมดนี้จะเป็นที่มา ที่ไปของการใช้ “ภูมิปัญญา” ภายใต้อิทธิกรรม ประเพณี ในรอบปีทั้งหมด ของชนเผ่าอาข่า

อย่างไรก็ตามจากกระแสการเปลี่ยนแปลง ที่เกิดขึ้นในชุมชน อาข่า ปัจจุบัน ได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมต่างๆ ในสังคมชนเผ่า ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อ วิถีปฏิบัติ วัฒนธรรมบริโภค การใช้ภาษา การแต่งกาย ฯลฯ ซึ่งเหมือนว่าหากปล่อยให้กระแสที่กล่าวนี้อาจไม่ได้รับการวิเคราะห์ หรือหาช่องทางที่เหมาะสมเพื่อดำเนินงาน หรือหากไม่สร้างกระบวนการให้เกิดการเรียนรู้ อย่างชาญฉลาดและเหมาะสมกับสถานการณ์ในปัจจุบันแล้ว ย่อมส่งผลเสียอย่างกว้างขวางแก่ชนเผ่า และสังคมส่วนรวมมากขึ้น

ดังนั้นโครงการวิจัย “เสริมสร้างศักยภาพเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอาข่า” จึงเป็นอีกมิติใหม่ ที่ดำเนินขึ้นเพื่อศึกษาและค้นคว้าแสวงหารูปแบบ เพื่อการจัดกิจกรรมเชิงพัฒนา และการรณรงค์ ตลอดจนการสร้างเสริมความเข้มแข็งชุมชนของชนเผ่าอาข่า โดยมีกรอบและเหตุผลการวิจัยกล่าวคือ

1. เนื่องจากเด็ก เยาวชนของชนเผ่าในปัจจุบัน ขาดความรู้ ความเข้าใจ องค์กรความรู้ ภูมิปัญญาของพิธีกรรม ประเพณีตนเอง ที่เป็นประโยชน์ เพราะขาดรูปแบบที่เหมาะสมในการถ่ายทอด เผยแพร่ เรียนรู้ ความเชื่อ ภูมิปัญญา ตามสถานการณ์ในปัจจุบัน
2. ทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ ดิน แหล่งน้ำ สัตว์ป่า ถูกทำลายเพื่อประโยชน์ของคน อันเป็นจุดที่ทำให้เกิดผลกระทบ โดยส่วนรวมในวงกว้าง
3. ชนเผ่าอ่าข่าไม่มีภาษาเขียนที่เป็นลายลักษณ์อักษร จึงทำให้ พิธีกรรม ประเพณี และความเชื่อสูญหายไป จำเป็นต้องจัดให้มีการบันทึกในรูปแบบลายลักษณ์อักษร ที่ดัดแปลงมาจากภาษาโรมัน และภาษาไทย เพื่อที่จะใช้เป็นสื่อ คู่มือ เพื่อการถ่ายทอดเรียนรู้ต่อไป
4. ประชากรชนเผ่าอ่าข่า เป็นกลุ่มชาวไทยภูเขา ที่อยู่ในอันดับ 4 ในบรรดาชาวเขา ของประเทศไทยทั้งหมด 9 เผ่า เป็นจุดสนใจจากนักท่องเที่ยวของชาวไทยและชาวต่างประเทศ เนื่องจากมีวิถีชีวิต วัฒนธรรม อันเป็นเอกลักษณ์ ที่ไม่เหมือนชนกลุ่มอื่นสามารถดึงดูดได้เข้าประเทศระดับหนึ่ง แต่ขณะเดียวกันอ่าข่า เป็นผู้ถูกท่องเที่ยวเพียงฝ่ายเดียว จึงทำให้วัฒนธรรมที่ดั้งเดิม ถูกทำลาย และสูญเสียด้านพันธุ์ไปในที่สุด
ด้วยเหตุนี้จึงจำเป็นต้องศึกษาหารูปแบบ การท่องเที่ยวตามแนววัฒนธรรม อ่าข่า เพื่อคงสภาพวิถีชีวิต สิ่งแวดล้อม ความเชื่อ ที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตของชนเผ่า โดยได้รับส่วนแบ่ง ในทางเศรษฐกิจ จากการท่องเที่ยว อันเป็นการ สร้าง ความ เข้มแข็งทางวัฒนธรรม เศรษฐกิจสภาพแวดล้อมให้มีความยั่งยืนต่อไป
5. เพื่อเพิ่มคุณค่าการท่องเที่ยวโดยให้ชนเผ่าอ่าข่า ได้รู้จักการใช้สื่อเป็นเครื่องมือ ให้ผู้มาท่องเที่ยว ได้รับความรู้ที่เป็นจริงและข้อมูลถูกต้อง อันเป็นการสืบสาน วัฒนธรรมชีวิต ที่เป็นมรดกสังคมไทยต่อไป
6. ปัญหาความยากจนชุมชนอ่าข่า ซึ่งมีการประกอบอาชีพการเกษตรแบบดั้งเดิมอย่าง เดียว ซึ่งในปัจจุบัน ไม่เอื้อต่อรายจ่ายที่เกิดขึ้น เยาวชนคนหนุ่มสาวต้องออกไป

ทำงานในชุมชนเมือง บางคนต้องไปประกอบอาชีพเป็นหญิงบริการทางเพศ ก่อให้เกิดการนำโรคติดต่อกลับเข้าสู่ชุมชน

ดังนั้น โครงการวิจัยเสริมสร้างศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอำเภอ เป็นอีกแนวทางหนึ่ง ที่จะศึกษา ค้นคว้า เพื่อหาช่องทางให้ชุมชนสร้างรายได้ รวมทั้งการอนุรักษ์ พิธีกรรม ประเพณี เพื่อลดปัญหาการโยกย้ายแรงงานของ เด็ก เยาวชนอำเภอเข้าสู่เมืองได้

จากประเด็นหัวข้อที่กล่าวมาทั้งหมดเป็นเพียงส่วนหนึ่ง ที่โครงการวิจัยเสริมสร้างศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอำเภอ ได้ดำเนินการขึ้น เนื่องจากเชื่อว่า องค์ความรู้ภูมิปัญญาของพิธีกรรม ประเพณี ของชนเผ่าอำเภอ สามารถที่จะแก้ไขปัญหาการดำรงชีวิตของชาวอำเภอ ในสังคมปัจจุบันโดยใช้หลักของภูมิปัญญาพิธีกรรม ประเพณีในรอบปี เป็นเครื่องมือ ในการดำเนินชีวิตของชนเผ่า และสืบสานความเป็นชาติพันธุ์ อีกทั้งสร้างเศรษฐกิจ ที่เป็นรายได้ให้ชุมชนได้พึ่งพาจริง -

1.2 กรอบความคิดการวิจัย

พิธีกรรม ประเพณี ที่ชนเผ่าอาข่า ได้ใช้ในการปฏิบัติ สืบทอดมาตั้งแต่ อดีต จนถึง ปัจจุบัน ถือเป็นเรื่องราว ที่เกี่ยวพันกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์ และสิ่งแวดล้อม อีกทั้ง เป็นการเชื่อมต่อมิติในโลกที่พิสูจน์ได้ และในมิติที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้ อันเป็นเครื่องมือ ในทางปฏิบัติของอาข่า เพื่อให้เกิดความสมดุล การดำเนินชีวิตทางธรรมชาติโดยไม่ขัดต่อ ระบบใดระบบหนึ่ง ของมิติการอยู่ร่วมกัน จึงถือว่า องค์ความรู้ภูมิปัญญาพิธีกรรม ประเพณี ควรที่จะให้มีการศึกษา ค้นคว้า วิจัย และนำไปสู่การถ่ายทอด เผยแพร่สู่ชนรุ่นหลัง ที่สำคัญ องค์ความรู้ที่รวบรวมได้ เป็นเครื่องมือการพัฒนาได้

ดังนั้นโครงการวิจัย “เสริมสร้างศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอาข่า” ได้ กำหนดกรอบความคิดการวิจัยกล่าวคือ

- 1.2.1 เชื่อว่า สามารถที่จะรักษาความเป็นเอกลักษณ์ชาติพันธุ์ และสามารถดำรงอยู่ ในสังคมอย่างสงบสุขบนพื้นฐานความเอื้อเฟื้อต่อกัน ระหว่าง มนุษย์ สิ่งแวด-
ล้อมธรรมชาติ ป่า ดิน น้ำ สัตว์ป่า อย่างสมดุล
- 1.2.2 ชาติพันธุ์ ความเป็นชาติพันธุ์และมีเอกลักษณ์ของตนเองจะเป็นจุดเด่นใน
การที่จะ
ช่วยสร้างความเข้าใจร่วมกันให้กับสังคมชนเผ่าอื่นๆ อย่างถูกต้อง อันจะนำไปสู่
สันติภาพของท้องถิ่นและสังคมได้
- 1.2.3 ข้อมูลเอกสาร เอกสารที่ได้จากการวิจัยทั้งหมดทุกรูปแบบจะเป็นทรัพย์สิน
องค์ความรู้ ที่มีคุณค่าสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอด ถือเป็น การ
บันทึกหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของอาข่า เพื่อให้คนรุ่นหลังได้สืบทอด

1.3 เป้าหมาย

จากกรอบความคิดทั้งหมดนี้ โครงการวิจัยฯ ได้รวบรวมความเชื่อ องค์ความรู้ ภูมิ
ปัญญาของพิธีกรรม ประเพณีอาข่า ในรอบปี เพื่อนำไปใช้เป็นเครื่องมือ การปฏิบัติ ด้าน
การพัฒนา และเรียนรู้ โดยเชื่อว่า จะมีผลงานการวิจัยที่เกิดขึ้นในเชิงข้อมูล องค์ความรู้
ความเชื่อ ในสิ่งนี้เหล่านี้ คือ

- 1.3.1 มีข้อมูล และ เอกสาร ที่เกี่ยวกับพิธีกรรม ประเพณี รวมถึงองค์ความรู้ภูมิปัญญาอำเภอรอบ 12 เดือน
- 1.3.2 มีสื่อภาพโปรสเตอร์ สไลด์ รูปภาพ ของพิธีกรรมประเพณี ในรอบปี เพื่อการศึกษา
- 1.3.3 มีคู่มือที่เกี่ยวกับพิธีกรรมประเพณีในรอบปี เพื่อใช้ในการเรียนและท่องเที่ยว
- 1.3.4 เกิดรูปแบบ การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอำเภอรอบ อย่างยั่งยืน
- 1.3.5 สร้างรายได้ในทางเศรษฐกิจ อันเป็นทางเลือกหนึ่งของชุมชนอำเภอรอบ
- 1.3.6 มีการอนุรักษ์ และสืบทอดพิธีกรรมประเพณีของชนเผ่า ที่เป็น มรดกทางวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ ที่มีค่าต่อชนเผ่าและสังคมโดยรวม

บทที่ 2

วิธีดำเนินการวิจัย

*****

โครงการเสริมสร้างศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอำเภอ ซึ่งดำเนินการโดย
สมาคมเพื่อการศึกษาและวัฒนธรรมชาวอำเภอ เชียงราย ได้รับงบประมาณสนับสนุนจาก สำนัก-
งานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สกว. เป็นโครงการที่เกิดขึ้น จากความร่วมมือ และวางแผน
การวิจัยแบบมีส่วนร่วม Participation Action Research (PAR) โดยมีคณะทำงานวิจัย 3 ฝ่าย
คือ ชาวบ้าน องค์กรพัฒนาเอกชนชาวเขา นักวิชาการ ซึ่งการวิจัยได้กำหนด วิธีการและ
วัตถุประสงค์ ดังนี้

2.1 วัตถุประสงค์การวิจัย

- 2.1.1 เพื่อศึกษาภูมิปัญญาเกี่ยวกับพิธีกรรม ประเพณีในรอบปีของชาวอำเภอ
- 2.1.2 เพื่อผลิตสื่อและคู่มือท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอำเภอเกี่ยวกับพิธีกรรมประเพณีใน
รอบปีของชาวอำเภอ
- 2.1.3 เพื่อพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอำเภอ ที่เหมาะสมกับกาลสมัย
และ สภาพแวดล้อม

2.2 พื้นที่การวิจัย / ประชากร / เครื่องมือ

โครงการวิจัย ได้กำหนดพื้นที่ชุมชนอำเภอที่ สมาคมเพื่อการศึกษาและวัฒนธรรม
ชาวอำเภอ เชียงราย ได้เข้าดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยว รวมไปถึงชุมชนอำเภอที่อยู่ใกล้เคียงเมือง
และ ชุมชนใกล้เคียง ซึ่งมีการสืบทอดพิธีกรรมประเพณีอำเภออยู่ และให้ครอบคลุมถึงกลุ่ม
อำเภอทุกกลุ่ม ที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย โดยกำหนดออกได้ คือ

(ก) พื้นที่ชุมชนวิจัย จำนวน 9 ชุมชน คือ

บ้านห้วยขี้เหล็ก บ้านแสนเจริญเก่า บ้านห้วยแม่ซ้ายอำเภอบ้านอำเภออำเภอ
บ้านแม่จันใต้ บ้านอาไ้ บ้านอาแหละ บ้านห้วยหมาก บ้านเมืองอำเภอบางมะคิ่น

(ข) ประชากรกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรเป้าหมาย เป็นชนเผ่าอำเภอบางของพื้นที่ หมู่บ้านละ 5 คน ที่มี
ตำแหน่งในชุมชน คือ เฒ่า (ผู้นำวัฒนธรรมและการปกครอง) พี่มา (หมอสมุนไพร)
จิม/บาอี (ช่างตีเหล็ก) ขะมา (ผู้นำธรรมชาติที่ชุมชนนับถือ) หรือผู้มีคุณวุฒิ
ในชุมชน ที่มีความรู้เรื่องอำเภอบาง จำนวน 40 คน

(ค) เครื่องมือการวิจัย

-วิทยุเทปบันทึกเสียง

-กล้องถ่ายรูป

-การสัมภาษณ์เจาะลึก

-กล้องวิดีโอบันทึกภาพ เสียง

2.3 วิธีการวิจัย

โครงการวิจัยเสริมสร้างศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอำเภอบาง ได้กำหนด ระยะเวลา ดำเนินการวิจัย ออกเป็น 2 ระยะ เพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์ และคำถามวิจัย ของโครงการฯ ตลอดจนเพื่อรวบรวมข้อมูลวิจัยให้มีคุณภาพ สามารถที่จะนำไปสู่การปฏิบัติ ได้
ฉะนั้นจึงได้แบ่งเนื้อหาของการวิจัยแต่ละระยะกล่าวคือ

ระยะที่ 1

การเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับ พิธีกรรม ประเพณี ในรอบ 12 เดือนชาวอำเภอบาง และ
การ วิเคราะห์ข้อมูล

เนื่องจากอำเภอบาง เป็นกลุ่มชาวไทยภูเขาที่ไม่มีตัวอักษรเขียน เป็นของตนเอง จึงก่อ
เกิดปัญหาในการจดจำและการเผยแพร่ เรียนรู้ ฉะนั้นการเก็บรวบรวมข้อมูลพิธีกรรม

ประเพณีในรอบปีที่ชนเผ่าอาข่าปฏิบัติใช้กัน จึงเป็นเรื่องที่สำคัญและเร่งด่วน
ตลอดจนให้มีการวิเคราะห์ข้อมูล ในระยะแรก โดยมีภารกิจดำเนินการ 2 ภารกิจ ตามขั้น
ตอน คือ

ภารกิจที่ 1 การเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์พิธีกรรม ประเพณี

ก) การเก็บรวบรวมข้อมูล

- a) ทำการรวบรวมข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม ประเพณี ในรอบปีของ
ชนเผ่าอาข่า จากการศึกษาหรือวิจัยของหน่วยงานราชการ เอกชน หรือนักวิจัย
เพื่อนำข้อมูลมาเปรียบเทียบ เรียนรู้
- b) สัมภาษณ์แบบเจาะลึก กับกลุ่มบุคคลเป้าหมาย หรือผู้ทรงคุณวุฒิและทำการ
บันทึกเป็น

ลายลักษณ์อักษร โดยมีกรอบการสัมภาษณ์ พิธีกรรมประเพณี คือ

- สัมภาษณ์และเก็บประวัติความเป็นมาของพิธีกรรม ประเพณี ที่เป็นลักษณะ
ตำนาน ความเชื่อ ของพิธีกรรม ประเพณี ในรอบปี และ
- สังเกตขั้นตอน และวิธีการประกอบพิธีกรรม ประเพณี ที่ได้สืบทอด และ
ปฏิบัติ กันมา อย่างมีส่วนร่วม โดยใช้เครื่องมือในการบันทึก

ข) การวิเคราะห์ข้อมูล

- a) ศึกษาความหมาย ความสัมพันธ์ ของพิธีกรรมประเพณีในรอบปีของชนเผ่าอาข่า
ที่มี ต่อวิถีชีวิตมนุษย์ด้าน สิ่งแวดล้อม ป่า ดิน น้ำ สัตว์ป่า วัฒนธรรม และ
- b) วิเคราะห์ภูมิปัญญาของพิธีกรรม ประเพณี ในรอบปีในด้านคำสอน/ข้อห้าม /ข้อ
ปฏิบัติ ที่เป็นรูปธรรมและเป็นกุศโลบาย จากข้อมูลที่รวบรวมได้ โดยการ
สัมภาษณ์สอบถาม ซึ่งนำมาใช้ในวิถีชีวิตชนเผ่า และ
- c) จัดการประชุมในพื้นที่วิจัยแบบกลุ่มย่อย อย่างน้อยชุมชนละ 1 ครั้ง และจัดการ
ประชุม

เสวนากลุ่มใหญ่พื้นที่การวิจัยอย่างน้อย 1 ครั้ง เพื่อตรวจสอบ ข้อมูล องค์ความรู้ ความเชื่อ ที่ได้จากการวิจัย

ภารกิจที่ 2 การเก็บรูปภาพ เสียง วิดีโอ ภาพนิ่ง เพื่อการผลิตสื่อ

การเก็บรูปภาพ เสียง วิดีโอ ภาพนิ่ง เพื่อการผลิตสื่อเป็นกระบวนการวิจัยที่โครงการได้ดำเนินการให้มีขึ้น เพื่อจัดเก็บข้อมูลที่เป็นภาพ เสียง วิดีโอ ภาพนิ่ง ที่มีคุณภาพ ทั้งนี้ เพื่อนำข้อมูลทั้งหมดที่รวบรวมได้ไปใช้ในการผลิตสื่อ และคู่มือ อันจะนำไปถ่ายทอดให้เด็ก เยาวชน ของชุมชน นักท่องเที่ยว และผู้สนใจ โดยมีสื่อประเภทต่างๆ อาทิเช่น โปรสเตอร์ ภาพ ภาพพลิก แผ่นพับ ม้วนวิดีโอ เว็บไซต์อำเภำ โดยจะดำเนินการผลิตสื่อที่กล่าวมา ในระยะที่ 2 ต่อไป

ระยะที่ 2

การพัฒนารูปแบบเสริมสร้างศักยภาพท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอำเภำ และการติดตามประเมินผล

กิจกรรมวิจัยของโครงการฯ ในระยะที่ 2 นี้ เนื่องจากสมาคมเพื่อการศึกษาและ วัฒนธรรมชาวอำเภำ เชียงราย ได้ดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอำเภำในพื้นที่ เป้าหมาย เพื่อสนับสนุนการอนุรักษ์พิธีกรรม ประเพณีและทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจน การเสริมสร้างรายได้เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน และจากการดำเนินงานพบว่าปัญหาหนึ่งที่ ชุมชนประสบพบเห็นคือ การบริหารจัดการ ขาดสื่อและ คู่มือพิธีกรรมประเพณี และ เทคนิคการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ รวมไปถึง เด็ก เยาวชนคนอำเภำ ขาดการเรียนรู้พิธีกรรม ประเพณี ดังนั้นกิจกรรมวิจัยระยะที่ 2 โครงการได้เตรียมภาระกิจ ที่จำเป็นในการ ดำเนินการ วิจัย กล่าวคือ

ภารกิจที่ 1   การผลิตสื่อ คู่มือ และการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
อำเภอ

ในภารกิจนี้โครงการได้เตรียม แนวทางการดำเนินกิจกรรม เพื่อการพัฒนารูปแบบ—
ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอำเภอ รวมไปถึงการผลิตสื่อ คู่มือ มีขั้นตอน กล่าวคือ

- 1) ผลิตสื่อที่เป็นคู่มือ เพื่อใช้ในการเผยแพร่ เรียนรู้ ถ่ายทอด
- 2) กำหนดพื้นที่เป้าหมายเพื่อเสริมสร้างการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอำเภอ
- 3) เตรียมชุมชนโดยใช้กระบวนการ AIC
- 4) พัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอำเภอ โดยใช้กระบวนการ AIC
- 5) ดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยว
- 6) ติดตาม ประเมินผล

ในระยะที่สองนี้โครงการเน้นการนำเนื้อหาการวิจัยจากระยะที่หนึ่ง มาใช้ในทาง
ปฏิบัติเพื่อเสริมสร้างศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอำเภอ อันจะนำไปสู่การอนุรักษ์
ชาติพันธุ์ วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม โดยการนำเอา องค์ความรู้ ภูมิปัญญา ของ พิธีกรรม
ประเพณี ไปใช้เพื่อให้ชนเผ่าสืบสานองค์ความรู้ให้ยืนยาว และเผยแพร่ต่อไป

พิธีกรรม ประเพณีในรอบ 12 เดือน ของชาวอ่าข่า ที่ได้จากการวิจัย

*****

การเกิดชุมชน และเริ่มพิธีกรรม ประเพณี

อ่าข่า (Akha) เป็นชนชาติหนึ่ง ที่อาศัยอยู่ในเขตทวีปเอเชีย ของประเทศต่างๆ คือ ประเทศจีน พม่า ลาว เวียดนาม และประเทศไทย มีประชากรรวมโดยประมาณ 2,500,000 คน โดยประเทศไทย มีประชากรชาติพันธุ์อ่าข่าอาศัยอยู่ในพื้นที่ 5 จังหวัดคือ จังหวัด เชียงราย เชียงใหม่ ลำปาง แพร่ ตาก และคาดว่าตั้งแต่ช่วงปี 2540 เป็นต้นมา ชนเผ่าอ่าข่า มีการเคลื่อนย้ายและได้ไปตั้งรกรากเพื่อการประกอบอาชีพในเขตจังหวัด น่าน เพชรบูรณ์ โดยมีประชากรชนชาติอ่าข่าที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย ตามพื้นที่ต่างๆ ประมาณ 63,000 กว่าคน

อ่าข่ามีขนบธรรมเนียม พิธีกรรมประเพณี อันเป็นวัฒนธรรมวิถีชีวิตที่ใช้ในการ ดำเนินชีวิตประจำวันของชนเผ่า ที่เอื้อต่อระบบนิเวศน์ สิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ทั้งในรูปของ ความเชื่อแบบแนวราบโดยมี คำสอน ข้อห้าม ข้อปฏิบัติ ทั้งที่เป็นนามธรรม และรูปธรรม ถือเป็นกุศโลบาย ที่ใช้ในการดำเนินชีวิต โดยมีระยะเวลาสืบสานชนเผ่ามาไม่ต่ำกว่า 60 ช่วง บรรพบุรุษ คงมีคำกล่าวเปรียบเทียบอายุของชนเผ่าอ่าข่าว่า “หมี่หย่าอ่วเซ่ ยี่เถ่ โยกำ หง่า เซ่ยี่ดา”(miq zaq oeq tsel zil teq Zo ghaq ngaq tsel zil dav) หมายถึง ผู้หญิงจะมีอายุอย่างต่ำ 40 ปี ส่วนผู้ชายจะมีอายุอย่างน้อย 50 ปี ขึ้นไป และการสืบสายวงศ์ตระกูลตามลำดับชื่อ บรรพบุรุษอ่าข่าเรียกว่า “จี”(Tsuivq) และให้ผู้ชายเป็นผู้สืบสายตระกูล ซึ่งปัจจุบันมีบรรพบุรุษที่ล่วงลับไป และชาวอ่าข่ายังคงจำชื่อและนับถือกันมากกว่า 60 ช่วงอายุคนแล้ว

ดังนั้น เมื่อนำอายุผู้หญิงและชายมาบวกแล้วหารสอง ก็จะได้ตัวเลขเฉลี่ย 45 ปี แล้วคูณกับบรรพบุรุษที่ล่วงลับแล้ว 60 ช่วงก็จะมีอายุ 2,700 ปี แสดงให้เห็นว่าชนเผ่าอ่าข่าเป็นเผ่าพันธุ์ที่มีการสืบทอดชาติพันธุ์ และพิธีกรรมประเพณี ยาวนานมากเผ่าหนึ่ง

จากความเชื่อที่ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ของอ่าข่า ได้ก่อกำเนิดพิธีกรรม ประเพณี อันเป็นบรรทัดฐาน เพื่อให้ชนเผ่าอ่าข่า ได้ยึดถือ เรียนรู้ ซึ่งเริ่มทั้ง ทฤษฎี และข้อ

ปฏิบัติ ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ด้วยเหตุนี้ “โครงการวิจัยเสริมสร้างศักยภาพ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอำเภอ” ดำเนินการโดย “สมาคมเพื่อการศึกษาและวัฒนธรรม ชาวอำเภอ เชียงราย” จึงได้บันทึกข้อมูล เนื้อหา และผลการวิเคราะห์ จากการวิจัยของโครงการ กล่าวต่อไปนี้

การเกิดชุมชน และพิธีกรรมประเพณี

ชนเผ่าอ่าข่า ที่ดำเนินชีวิตในปัจจุบัน มีการประกอบพิธีกรรม หรือ ประเพณี ที่เกี่ยวข้องกับชีวิต ซึ่งอ่าข่าจะเรียกรวมกันว่า “ย่อง ซ้อง โยะ”(Zahl Sahl Qovq) หมายถึง กฎ จารีต และ พิธีกรรมประเพณีที่ใช้ เป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตตั้งแต่ เกิดจนถึง ตาย โดย สามารถแบ่ง ภาคพิธีกรรม ในการปฏิบัติออกได้ 2 ภาคพิธี ใหญ่ ๆ กล่าวคือ

ภาคที่ 1 พิธีกรรมและประเพณี สำหรับคนเป็น เรียกว่า “แคะ ย่อง”(Dehvq Zahl)

คำว่า “แคะย่อง ”(dehvq zahl) หมายถึง การประกอบกิจกรรมทางศาสนา หรือการใช้กฎเกณฑ์บรรทัดฐานปฏิบัติสำหรับคนที่ไม่ตาย โดยมี พิธีกรรม ประเพณี และความเชื่อ ใช้เป็นเครื่องมือการดำเนินชีวิตประจำวัน ของทุกเพศ ตั้งแต่ การพูด การกิน การแต่งกาย แต่งงาน ทำงาน ฯลฯ หรือทุกอิริยาบถของมนุษย์ ทั้งที่ต้องปฏิบัติต่อตนเอง และผู้อื่น หรือ สิ่งรอบข้าง อย่างเสมอเท่าเทียม อ่าข่าเรียกการปฏิบัติเช่นนี้รวมว่า “แคะ ย่อง” (Dehvq Zahl) โดยมีสุภาษิตกล่าวไว้เกี่ยวกับภาคคนเป็นว่า “แคะย่องน้อแล้ว” ให้ความหมายว่า ชีวิตที่เกิดขึ้นเนื่องจากถูกส่งลงมาจากสวรรค์

ภาคที่ 2 พิธีกรรมประเพณีสำหรับภาคคนตาย อ่าข่าเรียกว่า “ซี่ ย่อง”(Sil Zahl)

คำว่า “ซี่ย่อง ”(sil zahl) หมายถึง ขั้นตอนหรือการประกอบพิธีกรรม เกี่ยวกับคนตาย ซึ่งจะเป็นการจัดการงานศพของคนที่ยาย โดยมีขั้นตอนพิธีกรรมอย่างสมบูรณ์ในการจัดการ มีสุภาษิตกล่าวไว้เกี่ยวกับการตายว่า “ซี่ย่องน้อตะ” ให้ความหมายถึง เมื่อตายแล้วกลับ ขึ้นสู่สวรรค์ โครงการวิจัยฯ จะไม่กล่าวรายละเอียดต่อประเด็นนี้ โดยโครงการฯ จะเน้นใน

ส่วนของ พิธีกรรมประเพณีภาคที่ 1 หรือที่เรียกว่า “แดะ ย้อง” (Dehvq Zahl) ที่ชาว
อำเภปฏิบัติในรอบ 12 เดือน เท่านั้น โดยโครงการได้ศึกษาวิจัยที่มา ของพิธีกรรมประเพณี
ในรอบ 12 เดือน รวมทั้งขั้นตอนการปฏิบัติ ความสัมพันธ์ที่มีต่อ สิ่งแวดล้อม มนุษย์ และ
วัฒนธรรม ที่อำเภได้นำมาใช้ปฏิบัติอยู่ และสืบทอดกันมาในปัจจุบัน

การริเริ่มพิธีกรรมประเพณี

ตามความเชื่อของอำเภการประกอบพิธีกรรมประเพณีในรอบ 12 เดือนได้นั้น เกิด
ขึ้นเป็นระบบได้ ต่อเมื่อมีคนกลุ่มหนึ่ง มีการจัดตั้งชุมชน เพื่อเป็นที่อยู่อาศัยของคนในหมู่
บ้าน ดังนั้นกิจกรรมที่จะเกิด เป็นสิ่งแรก ก็คือ

การสร้างชุมชนใหม่ของชาวอาข่า

ชุมชนใหม่ของชาวอาข่าจะเกิดขึ้นได้เมื่อผ่านพ้นประเพณี “คัว ท้อง พ้า”(Kal tahl pal)หรือประเพณีปีใหม่ลูกช้างในช่วงปลายเดือน ธันวาคม ตรงกับเดือนอาข่า “ท้อง ลา”(Tahl la) เนื่องจากเป็นช่วงที่ว่างงานมาก พร้อมทั้งสามารถซ่อมแซมหรือปลูกสร้างบ้าน — ใหม่หรือการสร้างชุมชนแห่งใหม่ ได้ สำหรับการสร้างชุมชนใหม่นั้น สาเหตุเกิดได้หลาย — ประการ เช่น เมื่อแกนนำชุมชนมีความขัดแย้ง มีการใช้อำนาจไม่เป็นธรรมของผู้นำ ลูกบ้าน กับผู้นำทางวัฒนธรรมชุมชนมีความเป็นพิษทางพิธีกรรมอาข่าเรียกว่า “ย้องโตะ”(Zahl dovq) คือประกอบพิธีกรรมร่วมไม่ได้ ปัญหาเรื่องโรคระบาด แหล่งที่ทำกินไม่สมบูรณ์ ปัญหาอาชญากรรม การสู้รบ สิ่งเหล่านี้เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการโยกย้ายเพื่อสร้างชุม — ชนแห่งใหม่ ของชาวอาข่า ซึ่งเมื่อเห็นว่าพร้อมกันแล้ว ผู้นำ หรือคณะกรรมการชุมชน เป็น ผู้ออกไปสำรวจที่ดินที่แห่งใหม่ โดยยึดหลักที่ว่า ที่แห่งใหม่ต้องมีความอุดมสมบูรณ์ทาง ธรรมชาติ ป่า ดิน น้ำ และเป็นจุดที่ไม่มีโรคระบาด และต้องเป็นจุดที่เจ้าหน้าที่ เจ้าหน้าที่ อนุญาต ให้ตั้งเป็นหมู่บ้านได้ เมื่อผู้นำ หรือกรรมการออกไปสำรวจ และพบพื้นที่ตามความประสงค์ แล้วก็จะเชิญให้ผู้อาวุโสในชุมชนไปดูพื้นที่และเมื่อผู้อาวุโสเห็นควรแล้ว สมาชิกชุมชนเริ่ม ที่จะเตรียมหาไม้การปลูกสร้างบ้าน บริเวณใกล้พื้นที่แห่งใหม่ ที่สร้างชุมชน ขณะเดียวกัน ผู้นำทางวัฒนธรรมและการปกครอง “เจ่วมา”(Dzoeq ma) และผู้อาวุโสในชุมชนก็เตรียมที่ จะทำพิธี โยนไข่ อาข่าเรียกว่า “จ้อง อู๋ แอ-เออ” (dzahl uv jeh-eu) คือพิธีเสี่ยงทายการตั้ง — ชุมชน ซึ่งพิธีนี้ จะเป็นการชี้ขาดว่าสามารถตั้งชุมชนใหม่ ได้ หรือ ไม่ มีขั้นตอนการ — ประกอบพิธีคือ

- ก) พิธี “เปาะเหลาะ หยะ เออ” (pawvq lawvq yavq-eu) คือการปลดเชือกมัด กระบอกหิง — ภูเขาที่มัดไว้กับโครงหลังคา ด้านฝั่งสตรี ที่เรียกว่า “เปาะ เหลาะ บ่อ ลอ” (pawvq lawvq bawq law) โดยปลดในวันที่จะทำพิธีโยนไข่ บ้านทุกหลังคาต้อง ต้องทำตรงจุดนี้เป็นสิ่ง — แรก โดยเอาไข่ / ข้าวสารใส่ในถ้วย ถือเป็นขั้นตอนในการ ปลดเชือกที่มัดกระบอกนี้ เป็น การแสดงถึง ความพร้อมในการที่จะย้าย

- ข) “เจ๋อมา” (*Dzoeq ma*) จะเตรียมด้วยที่ใส่ข้าวสาร และ ไข่ พร้อมผู้อาวุโสในชุมชน นำด้วย ไปนั้นไป ตรงจุดที่เห็น ว่ามีความเหมาะสมในการปลูกบ้านของ “เจ๋อมา” (*Dzoeq ma*) ผู้นำ ทางวัฒนธรรมและการปกครอง เมื่อไปถึงก็ทำการขุดหลุมให้เป็นหลุม ลักษณะ ก้นกะทะและอัดผิวให้แน่น จากนั้นก็เอาไม้ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 1 นิ้ว จำนวน 4 ต้น มีความยาวประมาณ 50 นิ้ว มาตีกรอบหลุมที่ขุดไว้ แล้วใช้ไม้ทับ ให้แน่น อย่า ให้หลุด และหลุมจะเป็นลักษณะสี่เหลี่ยมจตุรัส
- ค) ทำพิธีโยนไข่ เมื่อ “เจ๋อมา” (*Dzoeq ma*) กำหนดวันฤกษ์ดีและมีการเตรียมหลุมเรียบร้อยแล้ว “เจ๋อมา” (*Dzoeq ma*) จะยืนในหลุม และขอพรอธิฐานจากเจ้าที่ เจ้าทาง โดย กล่าวถึง ขอให้การ โยนไข่นี้ แดก และ ให้มีแค่สิ่งดีๆ สิ่งเลวร้ายอย่าอยู่ในพื้นที่แห่งนี้ ขอให้ทำมาหากินคล่อง ให้มี การเลี้ยงสัตว์ดี มีการแพร่พันธุ์เพิ่มลูกหลานและผลผลิตดี จากนั้นก็ทำการไหว้ทิศทั้ง 4 ทิศโดยเริ่มทาง ตะวันออก – ตะวันตก – ทิศเหนือ - ทิศใต้ แล้วเอาไข่ มากำที่มือขวา ยืนขึ้น ยกไข่ สูงขึ้น ให้เท่าระดับ อก แล้วโยนลงก้นหลุม ที่เตรียมไว้ เมื่อไข่ที่โยน ถ้าไม่แตกก็จะทำ การโยนใหม่อีกครั้ง แต่รวมแล้วไม่เกิน 3 ครั้ง หากโยน 3 ครั้งปรากฏว่าไข่ไม่แตก แสดงว่า เจ้าที่ไม่อนุญาตในการสร้างชุมชน ก็ จะต้องหาจุดบริเวณใกล้เคียงมา ทำการโยนใหม่อีกรอบ แต่ต้องไม่ใช่ วันเดียวกัน และ เหตุที่เวลาโยนไข่ ไม่ยกมือให้ไข่อยู่สูงเหนือระดับใบหูเพราะเชื่อว่า หากเวลาเกิดเรื่อง รวาวปัญหา ต่างๆ ในชุมชน จะทำให้เรื่องราวต่างๆ ไปให้คนภายนอกได้ยิน ถือ เป็นเรื่อง ไม่ดี และสมาชิกในชุมชนจะไม่เชื่อกระบวนการปกครอง ดังนั้นจึงยกไข่ให้อยู่ ระดับ ใบหูเท่านั้น
- ง) กรณีไข่ที่โยนแตก ก็ทำการเสี่ยงทายในด้านต่างๆ กล่าวคือ ดูการ กระเจาไข่ แดง แสดง ให้เห็นถึงการสร้างถนนในชุมชน ส่วนไข่ขาวก็จะเป็นบริเวณการปลูกบ้านของ สมาชิกชุมชน จากนั้นก็ดำเนินการปลูกบ้านสำรอง “เส่ เกาะ เกาะ” (*Sehq ghawv ghawv*) กระท่อมปักขั้ว คราว และจะช่วยกันปลูกบ้าน “เจ๋อมา” (*Dzoeq ma*) เป็นหลัง แรกให้ก่อน และ

ปลูกให้เสร็จภายใน 1 วัน เมื่อปลูกเสร็จแล้ว ก็จะมีการไปขุด ลานเที่ยวชุมชน อ่าข้าเรียกว่า “กาบา / แด ข่อง / แด กา” (*Ga ba / Deh qahq / Deh ga*) ซึ่งลานแห่งนี้ เป็นที่เที่ยว และแสดง ร้องเพลง เดินรำ บทเพลงที่เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ หรือแม้แต่การจีบของคนหนุ่มสาว บุคคล ทุกวัย ย่อมเข้าร่วมแสดงความสามารถได้ ยกเว้นคนที่กำลังท้องไม่นิยมไป เนื่องจากเกรงว่าจะเกิดอันตรายกับลูกในครรภ์ ผู้อื่น จะมาชน และเมื่อทำลานเสร็จแล้วตอนเย็นมี การ หม่าหมูตัวแรก เรียกว่า “พู ดะ อ่าหะ สะ-เฮอ” (*Pu dav aq zavq sehvq-eu*) หมายถึง หม่าหมูเพื่อขึ้นหมู่บ้านใหม่ บ้านทุกหลังจะได้รับเนื้อเป็นส่วนแบ่ง พร้อมทั้งมีการอยู่- กรรมในวันนั้น อ่าข้าเรียกว่า “พู ดะ อ่าหะ ลอง-เฮอ” / “พู ดะ ลอง-เฮอ” (*Pu dav lah- eu*) ตอนกลางคืนจะ ไปลานเที่ยวหมู่บ้าน ถือเป็นการลงลานเที่ยวครั้งแรกของชุมชนโดยมีการ — ร้องเพลงเกี่ยวกับ การมาสร้างชุมชนแห่งใหม่ และขอให้การดำเนินชีวิตมีความรุ่งเรือง ความพอใจของแต่ละบุคคล และเช้าของวันใหม่บ้านหลังอื่นๆ ก็จะทยอยปลูก จนกว่าจะ — เสร็จทุกหลังคา หรือตามความพร้อม ของแต่ละ ครัวเรือน และตอนปลูกบ้านหลังใหม่ อ่าข้านิยมฆ่า สุนัข เพื่อเป็นอาหารและทำตามความเชื่อ เรียกว่า “จ้อ ขื่อ ดี-เฮอ” (*Jawl kuiq diq-eu*) โดยเชื่อว่าตอนปลูกบ้านมีการฆ่าสุนัข เพื่อให้วิญญาณสุนัข ไปข่มวิญญาณ เถวร้าย ที่อาจอาศัยอยู่ในพื้นที่สร้างบ้าน และไม่ให้ก่อวุ่นกับครอบครัว การข่มวิญญาณดังกล่าว อ่า- ข้าเรียกว่า “จ้องมี ยี-เฮอ” (*Dzuhl mil yuiv-eu*) เพราะสุนัข เป็นสัตว์ดุร้ายและวิญญาณ สุนัข จะควบคุมสิ่งชั่วร้ายไม่ให้เกิดภัยในครอบครัวนั้น และลำดับต่อไปชุมชนจะมีการ —

- จ) กำหนดจุดขุดดินกิน เรียกว่า “อ่า นอง จะข่อง” (*Aq nahq javq qahq*) หลังจากที่ชุมชน สร้างบ้านเสร็จแล้ว ชุมชนอ่าข้าจะมีการ กำหนดจุดขุดดินกินเป็นแหล่งดินที่ทำไว้เพื่อขุดกิน และทุกครอบครัวต้องมีการเก็บดินจากจุดดังกล่าวไปตากผิงไว้ใน ชานกระเบื้องเหนียวเตาไฟ ซึ่งเชื่อว่า การกินดิน เป็นการบำรุงให้ร่างกายมีความแข็งแรง โดยเฉพาะผู้ที่กำลังท้อง และมี รอบประจำเดือน จะนิยมกินดินนี้มาก ต่อจากนี้เมื่ออย่างเข้าสู่ในช่วงเดือน เมษายน ตรงกับ เดือนอ่าข้าคือ “ชิมลี ชิมมีบาฮา” (*Qumq shuivq qumq mil ba la*) เริ่มมีการตั้งตำแหน่งผู้นำ

ชุมชน และการประกอบพิธีตั้งตำแหน่ง อันเป็นองค์ประกอบบุคคลด้านการปกครองชุมชน โดยมีตำแหน่งต่างๆ เช่น “พืมา” (*Pil ma*) หมอสวด / “จิมา” (*Civq ma*) ช่างตีเหล็ก / “หน้าเงอ” (*Naq ngeuq*) นักประชาสัมพันธ์, นักไกลเกลี่ย / “ชะมา” (*Qav ma*) ผู้นำทางธรรมชาติ / “นยี่ ผ่า” (*Nyil paq*) หมอทรง / “ยาเย้อ อำมา” (*Ya yehl aq ma*) ผู้หญิงที่ได้ทำพิธียกตำแหน่งแก่ผู้ชาย หรือแม่บุญ / “ย้องจ้อง อำนัม” (*Zahl jahl aq numl*) ผู้รู้ ซึ่งองค์ประกอบที่กล่าวมานี้ เกิดขึ้นได้ภายหลังการสร้างชุมชนเสร็จ แล้ว

(หมายเหตุ)

ในกรณีมีการโยกย้ายชุมชนแต่ไม่มี “เจ้วมา” (*Dzoeq ma*) ก็จะไม่มีการทำพิธีโยนไข่เพื่อทำนายตั้งชุมชน แต่ก็สามารถสร้างชุมชนใหม่ได้ โดยมีผู้นำธรรมชาติอำขาเรียกว่า “ชะมา” (*Qav ma*) เป็นแกนนำการสร้างชุมชนใหม่โดยใช้ “ตาเหลว” อำขาเรียกว่า “ดัว แล้” (*Dal lehl*) ซึ่งเป็นเครื่องหมายการปักเขตตั้งชุมชนใหม่ เนื่องจากไม่สามารถปลูกประตุมูบ้านได้เพราะไม่มี “เจ้วมา” (*Dzoeq ma*) อย่างไรก็ตามเมื่อถึงเดือน เมษายน มีการจัดประเพณี “ขีมลี ขีมมี อำผั่ว” (*Qumq shuivq qumq mil aq poeq*) หากชุมชนต้องการ ผู้นำ “เจ้วมา” (*Dzoeq ma*) ก็สามารถแต่งตั้งได้ หรือชุมชนอาจมีการรับมาจากหมู่บ้านอื่นๆ แต่ต้องทำพิธีการ ตามกระบวนการสร้างชุมชนใหม่ทุกประการ หากไม่มีการแต่งตั้งก็อยู่ตามตามหลักการเดิมคือ การใช้ ตาเหลวปัก ซึ่งอำขาถือว่าไม่มีความสมบูรณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชน

และเมื่อชุมชนสร้างบ้านเสร็จแล้ว ก็เริ่มเข้าสู่การประกอบอาชีพ มีการสำรวจจับจองที่ทำกินตามวิธีการเลือกที่ทำกินของความเชื่ออำขา และเมื่อพบแหล่งที่ทำกินได้แล้ว ก็แผ้วถางพื้นที่เพื่อปลูกพืชต่างๆ และช่วงปลายเดือน มีนาคม ถึงต้นเดือน เมษายน ตรงกับเดือนอำขาชื่อ “เบัวโยะ” (*Boeq zovq*) มีการเผาไร่ที่แผ้วถางไว้ เพื่อเตรียมการปลูกพืช และหลังจากที่มีการเผาพื้นที่ทางการเกษตรเสร็จแล้ว ก็เริ่มมีกิจกรรม พิธีกรรม ประเพณี เป็นเรื่อง — มีการจัดลำดับของการประกอบอาชีพ ในแต่ละเดือนต่อไป ตามขั้นตอน คือ

3.1 พิธี “ซีจีซี-เออ” (Ci jil ci-eu) เก็บเมล็ดพันธุ์ข้าว

การทำพิธีกรรม “ซีจีซี” (Ci jil ci-eu) พิธีกรรมนี้เป็นพิธีกรรมที่กระทำในระดับครอบครัว ของอำเภอ โดยเริ่มมีการประกอบพิธี ช่วงประมาณปลายเดือน กุมภาพันธ์ – ต้นเดือนเมษายนซึ่งตรงกับเดือนอำเภอ “จ้อลา” (Jaw la) หลังประเพณี “คำท้อง อำเภอ” (Kal tahl aq poeq) ปีใหม่ลูกข้างผ่านไป ครอบครัวที่จะประกอบพิธีกรรม “ซีจีซี” (Ci jil ci-eu) นั้นต้องหาวันฤกษ์ดี จึงจะทำได้

ประวัติการประกอบพิธีกรรมนี้ มีมาตั้งแต่อดีต ไม่ทราบว่าเกิดในช่วงใด โดยยึดถือและปฏิบัติกันมาพร้อมกับ ขั้นตอนพิธีกรรมอย่างอื่น ที่เกี่ยวข้องกับข้าวไร่ ซึ่งพิธีนี้ เกี่ยวกับการเก็บเมล็ดพันธุ์ข้าวครั้งสุดท้ายที่ได้จากไร่ เอาเข้าไปเก็บไว้ในบ้าน ซึ่งการทำพิธีกรรมนี้สามารถทำได้เป็น 2 แบบ คือ

1). การทำพิธีแบบธรรมดาทั่วไป

2). การทำพิธีโดยการใช้หมู

1).การทำพิธีแบบธรรมดาทั่วไป

มีขั้นตอนเตรียมอุปกรณ์ประกอบพิธีและการเซ่นไหว้ กล่าว คือ

ก) ตั้งกระดังงัดข้าว อำเภอเรียกว่า “ย้ามา” (Zal ma) เพื่อใส่เครื่องเซ่นไหว้ และ

การประกอบ พิธีคือ

- ไข่ต้ม + ข้าวเหนียวต้มห่อพร้อมกันโดยใช้ใบตอง เรียกว่า “ห่อส้อ” (Hawq sawl)

จำนวน 2 ห่อ

- ห่อเหล้าหมักจากกระบอกเหล้าพิธี

จำนวน 2 ห่อ

- ห่อใบชา + ชิง

จำนวน 2 ห่อ

ให้นำห่อแต่ละชนิด แบ่งไว้เป็นชุด จำนวน 2 ชุด แต่ละชุดประกอบด้วย (ห่อไข่กับข้าวเหนียวต้ม + ห่อเหล้าหมัก + ห่อใบชาและชิง) แล้วเอาภาชนะบรรจุที่เรียกว่า “บ่อกู” (Qawq cu) ที่ใส่ข้าวเปลือกพันธุ์ข้าว ซึ่งได้เก็บไว้ในบ้าน ใส่ในภาชนะดังกล่าว ประมาณหนึ่งกำมือ แล้วเดินออกมา ไปแขวนไว้ที่นางข้าวพิธี “ซีจีซีมา อู๋กิม” (Ci jil siq ma uq ghumq) จากนั้นเดินกลับเข้าไปในบ้าน แล้วนำข้าวไปต้มในน้ำ

กระดังสามเหลี่ยม อ่าข้าเรียกว่า “ข้าโจะ” (*Qav jovq*) จากนั้น สะพายแบกหลังไปที่ ชุ่มฉางข้าวพิธี “ซีจี้สมาอุกัม” (*Ci jil siq ma uq ghumq*) เมื่อเดินถึง ฉางข้าวพิธีก็ให้ทำขึ้น ตอนๆ ต่อไปคือ

ก). การทำพิธี “สี่เหย่วซ้อ” (*Siq yoeq sawl*) คือพิธีให้ข้าวพันธุ์บริสุทธิ์ โดยดำเนิน-
การ ดังนี้คือ

-เปิดห่อ ไขกับข้าวเหนียมคัม + ห่อใบชาและขิง + ห่อเหล้าหมัก จากชุดที่หนึ่ง แล้วหยิบอาหารเครื่องเซ่นที่ห่อไว้ อย่างละนิด ทิ้งลงในภาชนะ อ่าข้าเรียกว่า “ละคา” (*Lav ka*) โดยทิ้งลงในภาชนะ “ข่อซู” (*Qawq cu*) ที่เอาออกมาจากบ้านและมีข้าวพันธุ์ ซึ่งแขวนไว้ที่ฉางข้าวพิธีไว้ก่อนแล้ว ซึ่งการทำขั้นตอนนี้ถือเป็นการทำพิธี “สี่เหย่วซ้อ” (*Siq yoeq sawl*)

ข). การทำพิธีทำพิธี “ซีจี้ซี” (*Ci jil ci-eu*) คือ การเก็บพันธุ์ข้าว โดยมีวิธีการ คือ

-เปิดประตูฉางข้าวพิธี เมื่อเปิดแล้วก็จะมีการทำพิธีบูชาเซ่นไหว้ ซึ่งในฉางข้าวพิธีนี้ ได้มีการเก็บพันธุ์ข้าวใส่ไว้ในภาชนะ ตั้งแต่ก่อนเก็บเกี่ยวข้าวครั้งสุดท้าย “บ๋องเยว แปยะ” (*Bahq yoe pyehv*)

-เปิดห่อ เครื่องเซ่นไหว้ชุดที่สอง แล้วทำการหยิบอาหารเซ่นไหว้ทิ้งลง “ละคา” (*Lav ka*) โดยมีเครื่องเซ่นไหว้ แล้วเอาข้าวพันธุ์ ที่ได้บรรจุไว้ในภาชนะที่เก็บไว้ใน ฉางข้าวพิธี มาใส่ในถ้วยรองแล้วเทใส่ในกระดังสามเหลี่ยม โดยทำจำนวน 3 รอบ เมื่อทำเสร็จแล้วก็แบกกระดังสามเหลี่ยมกลับเข้าไปที่บ้าน ไปวางไว้ที่บริเวณฝากันระหว่างชาย หญิงที่เรียกว่า “ล่อ ข้า” (*Law kaq*) เมื่อเข้าบ้านก็ให้เทพพันธุ์ข้าวใส่ในภาชนะที่เก็บพันธุ์ข้าวในบ้าน จากนั้น

-เดินออกมาเพื่อเก็บภาชนะคืน ที่ได้ทำพิธี “สี่เหย่วซ้อ” (*Siq yoeq sawl*) คือ ภาชนะบรรจุข้าวที่เรียกว่า “ข่อซู” (*Qawq cu*) กลับเข้าไปในบ้านอีกครั้ง จากนั้น

-แบกกระดังสามเหลี่ยมออกมาอีกครั้ง ซึ่งเป็นครั้งสุดท้าย ก็ให้ทำการเก็บพันธุ์ข้าว โดยเก็บข้าวพันธุ์ ที่มีอยู่ในฉางข้าวทั้งหมด มาใส่ในกระดัง แล้วก็เดินกลับ

เข้าบ้าน รวมแล้วจะมีการเดินเข้าออกบ้านเพื่อทำพิธี เป็น 3 ครั้ง ถือว่าพิธีกรรม
เสร็จแล้ว

การประกอบพิธีแบบใช้หมู

การประกอบพิธีแบบใหญ่ใช้นิยมทำเฉพาะตระกูลที่มี สตรีได้ผ่านการทำพิธียก
ตำแหน่งเทียบเท่าผู้ชายอย่างเรียกว่า “ยาเย้อมา”(Ya yehl aq ma) มีขั้นตอนดำเนินการดัง
นี้คือ

ก) แซ่ข้าวเหนียวตั้งแต่ช่วงเช้า จากนั้นให้ไปเชิญผู้สูงอายุในชุมชน ให้มาที่บ้าน เพื่อ ร่วมทำ
พิธี “ซีจีซี” (Ci jil ci-eu) เมื่อผู้อาวุโส มาถึงบ้าน ก็ให้ทำการหุงข้าวเหนียว เพื่อดำเป็น
ข้าวปลูก “ห่อฮ้อง”(Hawq tahq) จากนั้นก็เตรียมห่อ และเครื่องเซ่นไหว้ คือ

-เครื่องเช่นไหสำหรับพิธี “สี่เหย่วซ้อ” (Siq yoeq sawl) มีห่อ (ไข่ต้ม+ข้าวเหนียว
หุง / ห่อใบชา+จิง / ห่อเหล้าหมักจากกระบอกพิธี)

-เครื่องเช่นไหสำหรับพิธี “ซี จี ซี” (Ci jil ci-eu) ประกอบด้วยห่อ (ข้าวปุก+ ไข่ต้ม
/ห่อใบชา+จิง / ห่อ เหล้าหมักจากกระบอกพิธี)

-ไผ่คันแฉม) “อ้าโตะ”(Al tovq) จำนวน 3 กระบอก บากเป็นปากปลาฉลาม

-กระบอกเหล้าพิธี “จี้บ่าจี้ลี้” (Jil baq jil siq) จำนวน 1 กระบอก

-ถ้วยรองน้ำพร้อมภาชนะตักน้ำ อ่าข้าเรียกว่า “อีอ้อง”(il jahl)

-ไก่เพศผู้ 1 ตัว -หมูบริสุทธิ์(สีดำ) เพศเมีย 1 ตัว (ถ้าหมูเป็นเพศผู้ก็ให้ใช้ไก่เพศ
เมีย)

-จอบเล็กอ่าข้า “หละเห่งอ”(Lavq ngeuq) -มิด -น้ำ 1 ขวดที่ไม่ได้ใช้เมื่อเตรียมเครื่อง
เช่นไหไว้เสร็จแล้วให้ “ยาเย้อมา”(Ya yehl aq ma) แม่บุญ แบกกระดิ่งสามเหลี่ยม

(Qavq jovq) ใช้เสื้อผ้าปิดให้มีคิซิด ไปบริเวณที่สร้าง “ฉางข้าวพิธี” (Ci jil siq ma
uq ghumq) พร้อมผู้อาวุโสที่เชิญมาร่วมงาน เมื่อไปถึงก็ให้ทำพิธีกรรม ดังนี้คือ

ข) เปิดประตูฉางข้าวพิธี แล้ว ตั้ง กระบอกเหล้าพิธี “จี้บ่าจี้ลี้”(Jil baq jil siq) พร้อม

หลอดดูด และเติมน้ำให้เต็ม

-ตั้งถ้วยรองน้ำพร้อมที่ตักน้ำ แล้วให้รดน้ำไก่ หมู พร้อมกัน โดยรดน้ำ จาก ขา
ลำตัว-หัว แล้วทำการตีหัวไก่ให้ตายก่อน พร้อมทั้งให้แม่บุญฆ่าหมู(ตวงเลือดด้วย)
เมื่อนำเสร็จแล้วก็ให้เอาจอบเล็กอ่าข้า ทำเป็นร่อนที่บนข้าวพันธุ์ที่เก็บใส่ไว้ใน
ภาชนะที่ฉางข้าวพิธี 3 ร่อนเป็นเส้นตรง แล้วเอาไผ่แฉมปักแบ่งเป็น 3 ช่วง ให้เป็น
รูปแบบสามเหลี่ยม แล้วถอนขนปักไก่ จำนวน 9 เส้น ข้างหนึ่ง ถอน 4 เส้น อีกข้าง
หนึ่งถอน 5 เส้น (บางครั้งจะใส่เพียง 3 เส้น ซึ่งก็แทน 9 เส้นเช่นกัน) ปักบริเวณ
ช่องที่เสียบกระบอกไผ่แฉม ไว้บนข้าวเปลือก ที่มีอยู่ในภาชนะฉางข้าวพิธี โดยให้
เส้นหนึ่งเปิดหางออกมาหาผู้ประกอบพิธี เพื่อเป็นสัญลักษณ์เป็นประตุ

ค) เปิดห่อเครื่องเช่นไห ที่เป็นชุดของ “สี่เหย่วซ้อ” (Siq yoeq sawl) แล้วทำการบูชา

โดยหยิบอาหารทิ้งลง “หละคา”(Lav ka) จากนั้นก็ทำการเปิดห่อเครื่องเช่น ชูด ของ “ซีจีซี” (Ci jil ci-eu) เมื่อเปิดห่อแล้วให้ทำการบูชา แกะไข่ และ ข้าวปุก ก่อน จากนั้น ก็ให้ถอน ขนไก่ หมู จากขา-ลำตัว-หัว เลือด บูชาแล้วทำการบูชาตามด้วย ห่อเหล้าหมักจากกระบอก เหล้าพิธี และห่อใบชา+ขิง จากนั้น ก็ให้เอาข้าวพันรู้ที่มี อยู่ในฉางข้าวใส่ในกระดิ่งสามเหลี่ยม อ่าข่าเรียกว่า “ซีจีซี-เออ” (Ci jil ci-eu) จำนวน 3 รอบ โดย รอบแรก เมื่อเอาข้าวเปลือก ใส่กระดิ่งแล้ว ขนกลับไปที่บ้าน และไปเทใส่ภาชนะ รอบสอง ก็ให้เอาข้าวเปลือกใส่กระดิ่งแล้วขนกลับไปเทใส่ ภาชนะ รอบที่สาม เป็นรอบสุดท้ายให้เอาข้าวเปลือกที่มีอยู่ในฉางข้าวทั้งหมดใส่ กระดิ่ง ขนกลับเข้าบ้าน ซึ่งรอบสุดท้ายนี้ ให้ใช้ ก้นหมู ไก่ หันและดันไปทางฉาง ข้าวพิธี อ่าข่าเรียกว่า “จีต้องแด่”(Jil dahq dehq-eu) แล้วก็นำไก่ หมู ผู้อาวโส และกระบอกเหล้าอุปกรณ์อื่นๆ ที่เอามาทำพิธีด้านนอกด้วย ขนกลับเข้าบ้าน เมื่อ เข้าบ้านก็ทำการผ่าท้องหมูเพื่อดูตับ “หยะผีท้อง”(Zavq piq tahl-eu) เพื่อการ ทำนาย และทำการปรุงเป็นอาหารเพื่อเรียกผู้อาวโสในชุมชนมากินข้าว เมื่อกิน เสร็จแล้ว ก็ต้องมีการทำพิธีดูคเหล้าครั้งสุดท้าย ที่เรียกว่า ซึ่งการทำพิธี นี้จะทำเมื่อ เลี้ยงอาหารเสร็จสิ้นลง โดยมีวิธีการ คือจัดกระบอกเหล้าพิธี จำนวน 3 กระบอก มีชื่อเรียก ตามนี้คือ

1-“ชะเบ่อผู้” (Qav beuq puq) กระบอกเหล้าพิธีที่ใช้ห่อตอนไปทำพิธี

2-จีเซ่ (Jil tsel) กระบอกเหล้าพิธีใหม่

3-เจ่วจีหม่อจี (Dzoeq jil mawq jil) กระบอกเหล้าพิธีใหม่

ขั้นตอนการทำพิธีดูคเหล้า “จีบ่าจีเซ่” (Jil baq jil tsel) คือ ให้นำกระบอกเหล้า พิธีตามชื่อต่างๆ มาตั้งบริเวณพื้นบ้านใกล้เตาไฟผึ่งที่นึ่งเล่น ตามลำดับ คือ กระบอกที่ 1 กระบอกที่ 2 กระบอกที่ 3 โดยให้กระบอก ที่หนึ่ง อยู่ด้านในสุดทางเข้าบ้านแล้วเรียงออก ไปทางประตูทางเข้า จากนั้นเชิญผู้อาวโส พร้อมทั้งญาติที่มีสถานะเกี่ยวข้องเป็นน้ำ ของ ครอบครัวที่ประกอบพิธี จำนวน 1 คน และผู้อาวโส 1 คน พร้อมคนเตรียมการ 1 คน(ส่วน-มากเป็นเจ้าของบ้าน) รวมเป็น 3 คน ให้มาดูคเหล้า โดยให้มีการดูคเหล้าก่อนเรียกว่า “จี

เตอะๆ” (*Jil teuv*) โดยจุด กระบอกที่ 1 และที่ 3 จุดกระบอกละ 3 ครั้ง จากนั้นยกมาใส่ใน กระบอกที่ 2 และให้น้ำ เป็นผู้จุดเหล้ากลั่นออกใส่ถ้วยเรียกว่า “จีเซ่” (*Jil tsel*) จากกระบอกที่ 2 นี้ จำนวน 3 ครั้ง แล้วเทใส่ในถ้วยอย่างเรียกว่าเหล้าที่จุดออกมาจากกระบอกเหล้านี้ว่า “จีบ่าจีเซ่” (*Jil baq jil tsel*)

อนึ่ง บางตระกูลจะมีการจุดเหล้าจากกระบอกที่ 3-2-1 สาเหตุที่จุดจากด้านนอกเข้ามาด้านในเพื่อที่จะเป็นบุญกับเจ้าของบ้านและจะสิ้นสุดที่กระบอกที่ 1 เช่น ตระกูลปอแต่ เป็นต้น

จากนั้นนำน้ำเหล้าพิธีที่จุดใส่ถ้วย ยกให้น้ำ “อ่าเกว” (*Aq ghoe*) ถือไว้ และให้คนผู้อาวุโสวยพร “จีเซ่ จีมหม่าดอ่ แห่ แก” (*Jil tsel qumq maq Dawq ngehq gheh*) เมื่ออวยพรเสร็จก็ให้แม่บ้านชิมได้ และแขกที่มาร่วมงาน จากนั้นเอาถ้วยเก็บไว้ที่ชานเก็บเหนื่อเตาไฟ เมื่อชิมแล้วไม่หมดก็สามารถ เททิ้งที่เตาไฟได้หลังเสร็จงาน

-จากนั้นให้ทำการผสมน้ำกลับ ไปมา แล้วเทใส่กระบอกเหล้าพิธีที่ 2 และพูดว่า “จีอ่า หล่องมาเด” (*Jil dzaq lahq ma de*) หมายถึงการเพิ่มเติมน้ำครั้งสุดท้าย แล้วจุดเหล้าจากกระบอกเดิมครั้งเดียว ซึ่งการจุดครั้งนี้เป็นครั้งสุดท้ายก็ จบพิธีการ และเมื่อผู้อาวุโสกลับบ้านแล้ว ให้ทำการเก็บ กระบอกและให้อาเหล้าหมักในกระบอกทิ้งแล้วสามารถนำไปอัดใหม่และใช้ในงานพิธีอื่นๆ ต่อไป และช่วงเช้าของ วันใหม่ก็มีการประกอบอาหารให้ผู้อาวุโสกินอีก เรียกว่า “ยาส้อ ล้อ-เออ” (*Yal sawl lawl-eu*) เมื่อให้กินเสร็จก็จบบริบูรณ์

ความหมายพิธีกรรมประเพณี

ประเด็นที่หนึ่ง เพื่อสืบสานพิธีกรรมเก็บเมล็ดพันธุ์ข้าวดั้งเดิมที่บรรพบุรุษได้ใช้เพาะปลูกเลี้ยงชีพ และถือเป็นความสัมพันธ์ระหว่างบรรพบุรุษที่ล่วงลับและลูกหลานที่ได้ดำรงชีวิตสืบต่อกันมา

ประเด็นที่สอง ประกอบพิธีในยามแล้ง ซึ่งเป็นช่วงจังหวะที่ความสมบูรณ์อาหารลดน้อยลง ดังนั้นการประกอบพิธีนี้จะช่วยให้อำเภามีอาหาร โดยเฉพาะ

อาหารโปรตีนกินอีกทั้ง ช่วงนี้อำข่าไม่มีพิธีกรรมอื่นๆ และการทำพิธี
นี้หากเป็นช่วงที่มีแขกมาเยี่ยมบ้านก็จะถือดี เพราะได้ต้อนรับแขกเข้า
ร่วมพิธีกรรมด้วย

ประเด็นที่สาม ทำให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรม และได้เรียนรู้
กระบวนการ ทำงานระหว่างวัย

ประเด็นที่สี่ เป็นการสืบสานอาชีพเกษตรเพื่อบุตรหลานได้มีพันธุ์ข้าวใช้ในการ
เพาะปลูกต่อไป

3.2 อยู่กรรม(หยุด)ไม่จุดไฟ “หมี่จ๋า เช่อหมี่ ลอง-เออ”(Miq dzaq keuq miq lah-eu)

ช่วงปลายเดือนมีนาคม – ต้นเดือนเมษายน ตรงกับเดือนอำข่าคือ “เบ่วโยะ”(Boeq
zovq) ของทุกปี เมื่อเห็นว่าไรที่ถางไว้นั้นวัชพืช เศษไม้แห้งสนิท แต่ละครอบครัว ก็จะมีการ
จุดไฟเผาไร-นา ของคน เพื่อให้เผาไหม้จะได้ใช้เป็นพื้นที่เพาะปลูก โดยตอนที่ทำการเผา
ไฟในไรของคนนั้นจะมีการเลือกวันที่จะทำการจุดไฟเผา โดยเฉพาะ วันสุัข “ชื้อ”(Kuiq
tiq nah) ซึ่งถือว่าเป็นวันที่ดีของชาวอำข่า ด้านการจุดไฟเผาไรของคน เนื่องจากเชื่อว่าวัชพืช
ต่างๆ ในไรที่แผ้วถางจะได้ถูกไฟไหม้หมดไป เหมือนถูกสุนัขเลีย และผู้ที่จะไปจุดเผาไฟจะ
ไม่อาบน้ำมาก่อนช่วงเผาไฟวันนั้น เนื่องจากเชื่อว่าถ้าอาบน้ำแล้วจะทำให้การเผาไรจะไหม้
ไม่หมด เพราะไฟ กับ น้ำ เป็นของคู่กัน แต่จะอาบน้ำภายหลังจากที่มีการเผาไรเสร็จแล้ว
พร้อมกันนี้ตอนเดินทางไปไรเพื่อเผาไฟนั้น จะมีการเป่าเขาควย อำข่าเรียกว่า “ยาจ๋า”(Za
jaq) เพื่อเป่าให้เกิดลมพัดเพื่อหนุนช่วยไฟ และเป็นการเป่าประกาศว่าวันนี้เป็นวันดีเพื่อเผา
ไร เนื่องจากการเป่าเขาควยนี้จะเป่าก็ต่อเมื่อยิงสัตว์ป่าได้ เช่น เก้ง กวาง หมูป่า เสือ หมูเท่า
นั้น และก่อนจะทำการจุดไฟเผาไรของคนนั้นจะมีการ ทำแนวกันไฟ ให้ครอบคลุมก่อน
เพื่อไม่ให้เกิดไฟลุกลามไปพื้นที่อื่นๆ อำข่าเรียกว่า “หมี่จ๋า หมี่กัว พี-เออ”(Miq jaq miq gal
pil-eu) และเมื่อมีความมั่นใจว่าการจุดไฟเผาไรนี้ไฟจะไม่ไปลุกลามที่อื่นก็จะทำการเผาไร
โดยก่อนจุดไฟ มีการอธิษฐานครั้งสุดท้ายว่า “ขอให้สัตว์เล็ก สัตว์ใหญ่ ที่อาศัยอยู่ในไรทั้ง
หลายเหล่า จงหนีออกจากพื้นที่นี้ไป” จากนั้นก็จุดไฟ แล้วจะพูดอุทานว่า “เล้วๆ” (lel-oq

lel-oq) หมายถึง ไฟไหม้ๆ และเมื่อทุกรั่วเรือน ได้ทำการเผาไร่ของตนเสร็จแล้ว จะมีการอยู่กรรม(หยุด) โดยไม่ประกอบกิจกรรม ที่เรียกว่า “หมี่จ่า เข่อหมี่ ลอง-เออ” ”(Miq dzaq keuq miq lah-eu) หมายถึง อยู่กรรมเนื่องจากการที่มีการเผาไฟในไร่ การอยู่กรรมดังกล่าว ไม่ได้ทำพิธีกรรมทางศาสนาใดๆ โดยใช้เวลา 1 วัน เนื่องจากมีความเชื่อว่าเป็นการหยุดเพื่อ อโหสิกรรม กับสัตว์เล็ก สัตว์ใหญ่ ต้นไม้ หรือสิ่งมีชีวิตที่ได้ หรือสิ่งมีชีวิตที่ตายในช่วงการเผาไร่ โดยอย่าให้มีโทษซึ่งกันและกัน และต่อจากวันนี้ไปก็จะไม่มีการจุดไฟในไร่ หรือ ป่าต่อไป

ความหมายพิธีกรรม ประเพณี

- ประเด็นที่หนึ่ง เป็นการแสดงความอาลัยแก่สิ่งมีชีวิตที่ล่วงลับไป ซึ่งเกิดจากผลการกระทำเผาไร่ ซึ่งเป็นการอโหสิกรรม ไม่ให้เกิดความพยาบาท โดยหยุดการทำงานเป็นเวลา 1 วัน
- ประเด็นที่สอง แสดงถึง หมดดูดาล เผาไฟ เพื่อการเตรียมพื้นที่เพาะปลูกพืชต่าง ซึ่งภายหลังจากนี้จะไม่มีการเผาไฟในที่ต่างๆ ใดๆ
- ประเด็นที่สาม แผ่จิตเมตตาอุทิศส่วนบุญกุศลไปให้สัตว์ต่างๆ เพื่อเกิดความสบายใจของมนุษย์ ซึ่งแสดงถึงการให้ความสำคัญในฐานะที่เป็นผู้มีชีวิตเช่นกัน

3.3 ประเพณี ขี้มลี ขี้มมี อ่า ผั่ว (*Qumq shuivq qumq mil aq poeq*)

ภายหลังจากที่มีการอยู่กรรมการเผาไฟในไร่แล้ว ช่วงกลางเดือนเมษายน ตรงกับเดือนอ่ำว่า “ขี้มลี บาลา” (*Qumq shuivq ba la*) อ่ำว่า มีการประกอบประเพณี “ขี้มลี ขี้มมี อ่าผั่ว” (*Qumq shuivq qumq mil aq poeq*) ซึ่งแปลคำหมายได้ คือ “ขี้มลี” (*Qum shuivq*) แปลว่า ปีใหม่ “ขี้มมี” (*Qumq mil*) แปลว่า คื่นของปีเก่า “อ่าผั่ว” (*aq poeq*) หมายถึง บรรพบุรุษผู้ล่วงลับ ซึ่งหากนำมาตีความแล้ว หมายถึง ประเพณี การส่งท้ายปีเก่า ต้อนรับปีใหม่ หรืออาจเรียกได้อีกคำพูดหนึ่งว่า ประเพณีปีใหม่ชนไข่ เนื่องจากประเพณีนี้ มีการประกอบพิธี โดยมีไข่นำมาประกอบไข่ เป็นจำนวนมาก และเด็กๆ มีการเล่นชนไข่โดยการ ย้อมเปลือกไข่ให้เป็นสีแดง และใส่ตะกร้าห้อยไปมา ประเพณีปีใหม่ชนไข่ ของชาวอ่ำว่า เป็นประเพณีที่เกิดขึ้น มาเป็นเวลายาวนาน ซึ่งไม่อาจกำหนดได้ว่าเกิดขึ้นเมื่อใด มีประวัติเล่า สืบต่อมาว่า มีผู้นำทางวัฒนธรรมและการปกครองอ่ำว่า เรียกว่า “เจ๋อมา” (*Dzoeq ma*) และ หมอ^๑สวดพิธีกรรมที่เรียกว่า “พีมา” (*Pil ma*) ซึ่งมีบทบาทการปกครองชุมชน ได้มีการจัด ประชุม ปรีกษา หรือ ด้านการปกครองชุมชน โดยใช้เนื้อหากฎจารีต ตามที่ชนเผ่าอ่ำว่านับถืออยู่ ด้วยเหตุนี้ ที่ประชุมจึงมีการเชิญผู้นำทางวัฒนธรรมและการปกครอง คนแรกๆ ที่ชื่อว่า “เจ๋อโย อีมะ เก่วเจ๋อ” (*Dzoe zawl umq nav ghoeq dzoeq*) พร้อมผู้ช่วย มีชื่อว่า “เขอเยอ อ่าโย” (*Keuq yoe aq zawl*) อีกทั้งให้มีการเชิญหัวหน้าหมอสวดพิธีกรรม “พีมา” (*Pil ma*) คนแรกๆ ที่ชื่อว่า “มิดือ ลีพี” (*Mil dui shivq pil*) พร้อมผู้ช่วย ที่ชื่อว่า “จ้องหล่อง กับ จ้องนะ” (*Dzahl lahq / Dzahl nav*) เพื่อมาปรีกษาเรียนรู้เรื่องราว เกี่ยวกับพิธีกรรมประเพณี ของชนเผ่า โดยให้มีการเริ่มประชุมตั้งแต่วันที่เริ่มต้นข้างแรม 1 ค่ำ จนถึง 14 ค่ำ หรืออ่ำว่าเรียกว่า “ลาเจ๊ะ ถี หยะ” (*La cehv tiq yavq*) ช่วงนี้ ให้มีการหยุดทำงานทั้งหมด เพราะต้องมีการประชุมของผู้นำต่างๆ อ่ำว่าจึงเริ่มมีการประกอบพิธีที่เรียกว่า “ขี้มอ้ว อ่าผั่ว” (*Qumq oel aq poeq*) หมายถึง พิธีส่งท้ายปีเก่า และรวมความหมายไปถึงการดับไฟของสิ่งมีชีวิตที่ล่วงเลยผ่านมา ซึ่งถือเป็นพิธีกรรมวันแรก และเมื่อเห็นเดือนข้างขึ้น 1 ค่ำ อ่ำว่าเรียกว่า “ลาดั๊ะ ถีหยะ” (*La dav tiq yavq*) ก็ให้มีการเริ่มประกอบพิธีใหม่ที่เรียกว่า “ขี้มลี อ่าผั่ว” (*Qumq*

shuivq aq poeq) หมายถึง พิธีต้อนรับปีใหม่ ซึ่งการต้อนรับปีใหม่ อาศัยให้ความหมายรวมถึง การต้อนรับสิ่งมีชีวิตที่เกิดใหม่ทุกชนิดบนโลกใน ของช่วงเดือนเมษายน เมื่อประกอบพิธีนี้เสร็จแล้ว ก็ให้มีการทำพิธีต่ออีกที่เรียกว่า “ซึ่มมี อ่าเผ่ว”(Qumq mil aq poeq) เป็นพิธีที่เกิดขึ้นเพื่อฉลองปีใหม่ และฉลองผู้ที่มิตำแหน่งผู้นำวัฒนธรรมและการปกครองชุมชน “เจ๋วมา” (Dzoeq ma) โดยผู้นำมีการประกอบพิธีของตำแหน่งที่เรียกว่า “เจ๋ว หละ หยะ เออ”(Dzoeq lavq yavq-eu) เป็นการแสดงถึงการเสร็จสิ้นภาระกิจของพิธีกรรม ประเพณีที่ผู้นำได้ดำเนินการมาในรอบ 12 เดือน จบลง และแสดงถึงการเริ่มเกิดสิ่งมีชีวิตใหม่ เช่น เมล็ดพืช สัตว์ ฯลฯ ของปีต่อไป และผู้นำจะประกอบอาหารเลี้ยงอาหารให้ชุมชน อาศัยเรียกว่า “เจ๋วยอง ล้อ-เออ”(Dzoeq yah lawl-eu) ซึ่งตามการเล่าขาน กล่าวว่าประเพณีนี้ ต้องใช้เวลานานถึง 1 เดือน ในการจัด เพราะมีการเสวนาประชุมพิธีกรรมวัฒนธรรมต่างๆ ของอาอาศัย และถือเป็นช่วงที่มีการแต่งตั้งตำแหน่งองค์ประกอบการปกครองชุมชน อาทิเช่น “พี้มา” (Pil ma) หมอสวดพิธี “พี้หย่า” (Pil zaq) ผู้ช่วยหมอสวด และช่วงที่มีการประชุมสังฆมนา เป็นเวลา 1 เดือน ได้มีการคิดค้นกิจกรรมให้คนหนุ่มสาว เด็ก ได้มีความสนใจ และไม่เบื่อหน่าย โดยจัดกิจกรรมเล่นไข่มกั แจกหนุ่มสาว ส่วนเด็ก ให้มีการข้อมเปลือกไข่มกัเป็นสีแดง แล้วเอาไปชนเล่น

ต่อมาประเพณีชนไข่มกั ได้ถูกย่นเวลาเหลือมาเพียง 5 วัน เพราะด้วยเหตุใดไม่อาจทราบจนถึงปัจจุบัน (บางชุมชนจะมีการประกอบประเพณีเพียง 4 วัน ซึ่งจะอธิบายในขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม)

ขั้นตอนกิจกรรมทางพิธีกรรม

การประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ในประเพณีนี้ จะจัดอยู่ 5 วัน ดังนี้

วันแรก พิธี “ซึ่มเอ๋ว อ่าเผ่ว” (Qumq oel aq poeq)

ช่วงเช้าครู ครอบครัวแต่ละหลังจะไปตักน้ำ เพื่อใช้ในพิธีกรรม ซึ่งชุมชน ได้กำหนดแหล่งน้ำบริสุทธิ์ ไว้ การไปตักน้ำนั้นจะเป็นหญิงหรือชายก็ได้ แต่ที่นิยมคือ สตรีมากกว่า น้ำที่ตักมานั้นเรียกว่า “น้ำบริสุทธิ์” อาศัยเรียกว่า “อื้ออ้อ”(il juvq il sawl) โดยก่อนที่ตักน้ำ ต้องมีการล้างหน้าตาชำระซา ให้สะอาด และทำจิตใจให้ผ่องใส และเข้าคิว ในการตัก เมื่อ-

ตักน้ำแล้วก็กลับมาที่บ้าน พร้อมทั้งให้แซ่ข้าวเหนียวที่จะหุงประกอบพิธี อีกทั้งให้
ทำความสะอาดสถานที่ หน้าบ้าน ภายในบ้านมีการจัดเก็บของใช้ต่างๆ ให้เรียบร้อยเพื่อ ^{จัดเตรียม}
ต้อนรับวิญญาณบรรพบุรุษที่ล่วงลับ อาข่าเรียกว่า “*เผ่วมี อุมมา*” (*Poeq piq dzum ma*)
โดยเชื่อว่า วิญญาณบรรพบุรุษที่ล่วงลับจะลงมารับประทานอาหารที่เซ่นไหว้และเกิดความ
โชคดี ดังนั้นผู้ประกอบพิธีต้องทำใจเย็นๆ และทำจิตผ่องใส เพื่อให้เกิดบุญกุศลและไม่ให้
ผิคนั่นตอนประกอบพิธี ซึ่งผู้ประกอบพิธีนั้นต้องเป็น ผู้ชาย เท่านั้น ห้าม ผู้หญิง เป็นผู้
ประกอบทำพิธีกรรมเนื่องจากผู้หญิงไม่ใช่เป็นผู้สืบสายวงศ์ตระกูล แต่สามารถเป็นผู้เตรียม
ของใช้ในการทำพิธีกรรมได้ ยกเว้น ผู้หญิงที่ทำพิธียกตำแหน่งแก่ผู้ชาย เรียกว่า “*ยาเย้อ*
มา” (*Ya yehl aq ma*) สามารถทำพิธีได้ โดยทำพิธีกรรม บริเวณฝั่งที่นอนของผู้หญิง เพราะ
เป็นที่เก็บอุปกรณ์การเซ่นไหว้ และเมื่อถึงเวลาเที่ยงวันก็จะมีการเริ่มประกอบพิธี ซึ่งวัน
แรก ทำพิธีนี้ จะ *ไม่ใช่* ^{ใช้} *ไก* ในการเซ่นไหว้ มีขั้นตอน คือ

-เอาข้าวเปลือก 1 ถ้วย พร้อมทั้งน้ำใส่ในขันเล็ก ๆ ตั้งวางไว้บนชั้นวางของที่ใดที่ -
หนึ่งภายในบ้าน อาข่าเรียกว่า “*หม่อง แซ่ ด้อง เออ*” (*Mahq cehl dahl-eu.*) มีความ
เชื่อว่าจะให้ วิญญาณมา ซึ่งเป็นพาหนะ ของ บรรพบุรุษที่ล่วงลับ ได้กินข้าวเปลือก
และน้ำเป็นอาหาร

-ก่อนเริ่มนั่งข้าวเหนียวที่แซ่ไว้ ให้เอาข้าวสารที่แช่ออกไว้นิดหนึ่ง เพื่อที่เอาข้าวสาร
เหนียว ไปแช่ร่วมกับข้าวสารที่แช่ในตอนกลางคืนเพื่อหนึ่ง วันรุ่งขึ้น ของวันใหม่
ข้าวสารที่เอาออกไว้อาข่าเรียกว่า “*ซึ่ม เอ้อ*” (*Qumq oel*)

-นั่งข้าวเพื่อให้สุก ขณะที่รอข้าวสุก มีการตั้งวงคำให้กรอบและคำให้ละเอียดผสมกับ
เกลือเล็กน้อย เพื่อผสมกับข้าวเหนียวคำ ให้หอม และไม่ให้เกิดมือ เมื่อคำเสร็จให้ใส่
ลงไปในกระด้ง “*ย้า-มา*” (*Yal ma*) ^Z เพื่อรองรับข้าวเหนียวคำ

-เอาอุปกรณ์เครื่องเซ่นไหว้ จากตู้เก็บที่เรียกว่า “*เปาะ หละ เปาะ ทุ*” (*Pawvq^{puq} lawvq pawvq tul.*) แล้วล้างด้วยน้ำบริสุทธิ์ ผึ่งไว้เหนือเตาไฟให้แห้ง อุปกรณ์ที่ใช้
เซ่นไหว้ ประกอบด้วย (ขัน โศกเล็กพิธี / ม้านั่งเล็ก(บางตระกูลไม่มี) / ถ้วยไม้ไผ่ 2
ใบ / ตะกร้า สานด้วยไม้ 2 ใบ)

-เมื่อข้าวสุกแล้ว เอาออกไว้ 1 ถ้วย เพื่อทำเป็นข้าวบริสุทธิ์ อ่าข้าเรียกว่า “ห่อส้อ” (*Hawq shawl*) ใช้ในการบูชา จากนั้นนำข้าวสุกไปตำในครกมือขนาดใหญ่ เพื่อเป็น “ข้าวปุก” อ่าข้าเรียกว่า “ห่อถ่อง” (*Hawq tahq*) เมื่อตำเสร็จก็ใส่กระดิ่งที่เตรียมไว้ -บิด ข้าวเหนียวดำ(ข้าวปุก) ออกมา เป็นชิ้นเล็กๆ จำนวน 3 ชิ้น เรียกว่า “อ่าเผ่ว ลอ อี้” (*Aq poeq lawl hil*) เพื่อประกอบพิธี จากนั้นจัดใส่อุปกรณ์เช่นไห้ว

ก) เอาเครื่องเช่นไห้ว ข้าวปุก “ห่อถ่อง” (*Hawq tahq*) ใส่ตะกร้า

ข) เอาข้าวเหนียวที่ไม่ได้ตำ “ห่อส้อ” (*Hawq sawl*) ใส่ตะกร้า

ค) เอาขิง และ ใบชา ใส่ในกระบอกไม้ไผ่และใส่น้ำร้อน อ่าข้าเรียกว่า “แฉ่ ถ่อง หละแพ้ว” (*Cehq tahq lavq pehl*)

เมื่อเตรียมพร้อมแล้วยกใส่ขัน โดกเล็ก แล้วยกขัน โดกไปเช่นไห้ว หน้าตู้เก็บ เครื่องเช่นไห้วประมาณ 3 นาที เสร็จแล้วผู้ประกอบพิธีจะยกขัน โดกลงมา จะเป็นผู้ กินอาหารที่เช่นไห้ว เป็นคนแรก จากนั้น ก็จัดแบ่งอาหารเช่นไห้วให้สมาชิกในครัว — จัดอาหาร เรือนกินทุกคนเป็นรายบุคคล เรียกการกินนี้ว่า “อ่าเผ่วลออ้าอ่า-เออ” (*Aq poeq lawl dzaq eu*) เมื่อทุกคนกินเสร็จ ก็นำขัน โดกและอาหาร ใส่ไว้ในตู้ข้าวสาร พอ ประมาณ ปายสี่โมง ก็จะมีการ ไปตักน้ำบริสุทธิ์จากแหล่งน้ำที่จัดไว้ เมื่อตักมาถึง บ้านก็จะทำการแช่ ข้าวสารเหนียว โดยใช้น้ำที่ตักมาพร้อมทั้งมีการนำเอาข้าวสาร เหนียวที่เอาออกไว้ครั้งแรก ที่เรียกว่า “จีมอ้ว” (*Qumq oel*) มาแช่รวมด้วย

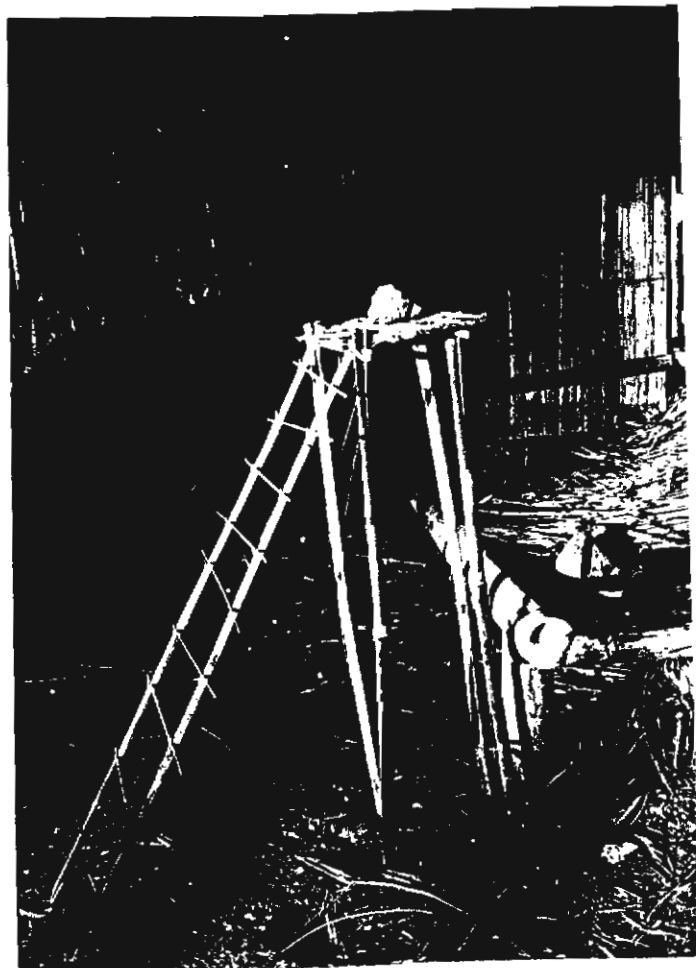
-ตอนหัวค่ำ มีการสร้างขานระเบียงขนาดเล็กขนาด 12x12 นิ้ว อ่าข้าเรียกว่า “จาแลก’ ว แปะ-เออ ก้อกา” (*Ja leh ghoeq. pehvq-eu guil ga*) เป็นสถานที่ทำพิธีแกะเปลือก ไข่ ของวันที่สองช่วงเช้า โดยขานระเบียงจะมีบันได 9 ขั้น จำนวน 4 เส้า ใช้อุปกรณ์ ไม้ไผ่เมื่อสร้างเสร็จก็เอาก่อนดินมาวางบนไว้ 1 ก้อน

-กลางคืน ประมาณ 19.00 น. มีการทำพิธี “อ่าเผ่ว ล้อก้อง อู” (*Aq poeq lawl gahq uv*) เป็นขั้นตอนการล้างอุปกรณ์เครื่องเช่นไห้วนั่นเอง เมื่อทำการล้างเสร็จให้นำ อุปกรณ์เครื่องเช่นไห้วไปใส่ในตู้เก็บ เป็นอันเสร็จพิธีวันแรก และ

ในคำคืนของพิธีกรรมวันแรกนี้ โดยเฉพาะหนุ่มสาว จะมีการรดน้ำข้าว จรดน้ำ
เหนียวที่แช่ไว้ล่วงหน้าเรียกว่า “แช่มมา ถ่อง-เออ”(Cehl ma tahq-eu) เพื่อห่อเป็นขนมต้ม
เรียกว่า “ตะปุ” / “เต๊ะปุ” (Tehv puv) เพื่อแจกจ่ายให้แก่ผู้มาเยี่ยม โดยคำข้าว
เหนียวจากครกกระเดื่อง ซึ่งหนุ่มสาวทุกคนจะรดน้ำ โดยไม่ นอนนี้ ล่วงหน้าเรียกว่า
“ข่มสี่ ข่มโหละโหละ”(Qumq shuivq qumq lovq) เมื่อตอนไก่ขันเป็นครั้งแรก เชื่อ
ว่าหากผู้ใดเป็นผู้รดน้ำข้าวเหนียวที่แช่ไว้เป็นคนแรกก็จะมีบุญ หรือ เป็นการต้อนรับทัก
ทายของวันปีใหม่ นั้งเอง

หมายเหตุ

สำหรับประเพณีวันแรกนี้ ล่วงหน้าบางตระกูล จะใช้ไก่ในการเซ่นไหว้

วันที่สองพิธี “ซิมลี อ่าเผ่ว” (*Qumq shuivq aq poeq*)

การประกอบพิธีกรรมทำตั้งแต่เช้าตรู่ ตอนไก่ขัน ขั้นตอนการทำพิธี คือ - จี๋บ่าจี้ลี้
-เอากระบอกล้ำพิธี เรียกว่า “จี๋ บ่าจี้ลี้” (*Jil baq jil siq*) และเสียบไม้ขนาดเท่าไม้
จิ้มฟัน ใส่กระบอกลงไปมัดติดกับ ตัวเก็บเครื่องเซ่นไหว้ “เปาะ เหลาะ เปาะตู้” (*Pawvq
lawvq pawv tul.*) และเหน้าใส่ถ้วย พร้อมขันเล็กคักน้ำ เรียกว่า “อีจ้อง จ้อง เออ” (*il
dzahl dzahl -eu*) ใส่หลอดคูลที่ทำด้วยไม้ไผ่ชนิดหนึ่งชื่อว่า “อ้าม่า จี้เตอะ” (*Al
mal jil teuv.*) ปัจจุบันใช้ไม้ไผ่อื่นๆ แทนได้ และคักน้ำใส่ในกระบอกลงไป
-นำข้าวสารที่ตำตอนเช้าตรู่มานั่นเป็นลูกกลมๆ ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 1 นิ้ว หลาย
ลูก แล้วคัมให้สุก พร้อมกับคัมไข่ 1 ใบ คัมรวมกับข้าวสารเหนียวเพื่อใช้เป็น ข้าว
บริสุทธี เมื่อสุกแล้วให้คูลูกงาคำ เรียกว่า “จาเล แลนะ” (*Ja leh leh nav*) อีกส่วน
หนึ่งจะไม่คูลูกงาคำ เรียกว่า “จาเล แลพู้” (*Ja leh leh pyul*) ทั้งสองส่วนนี้ใช้ในการ
ประกอบพิธีกรรม

-จับไก่เทศเมีย ขนสีดำ 1 ตัว ตักน้ำจากถ้วยที่เตรียมไว้ ล้างไก่ด้วยให้บริสุทธิ์ โดย รดน้ำที่ ขา-ลำตัว-หัว จุด ละ 3 ครั้ง ถือว่าเป็นการล้างให้ไก่สะอาด บริสุทธิ์ จากนั้น ก็จะใช้ไม้ที่ได้ทำเอาไว้ตีหัวไก่และบีบคอให้ตายสนิท

-เผาไก่ ห้ามใช้น้ำร้อนลวก เมื่อเผาเสร็จแล้ว ล้างให้สะอาด แล้วชำแหละไก่ สิ่งแรก จะเอากระเพาะพักอาหารที่ลำคอไก่ ออกก่อน แล้วหักขาเบออก 2 ข้าง โดยให้ติด ลำตัวอยู่แล้วงัดคอไก่ออกมาโดยให้เครื่องในไก่ติดอยู่กับโครงไก่ไว้ แล้วล้างทำความสะอาด แล้วสับเนื้อไก่จากชิ้นส่วนต่างๆ เพื่อบูชา คือ ดับ น่องไก่ ออกไก่ (สำหรับครอบครัวที่ทำพิธีโดยใช้เนื้อ 3 ชิ้น / ครอบครัวที่ทำพิธีโดยใช้เนื้อ 5 ชิ้น จะเพิ่มเนื้อส่วนอื่นเข้ามา 2 ชิ้น) แล้วใช้ ถ้วยรองรับที่มี ใ้เกถือ จิง ข้าวสารเหนียว เตรียมไว้ เรียกถ้วยนี้ว่า “จิม หม่า หละด่า” *Qumq maq lavq daq,*) แล้วแงะไก่ให้ สุก

-เมื่อไก่สุกแล้ว ยกหม้อลงและเอาอุปกรณ์ขัน โศกพิธีเข้ามาใกล้ ๆ จากนั้นเราก็ตัก ชิ้นไก่ใส่ลงในถ้วยไม้ไผ่ใบที่ 1 ซึ่งก็มีน่องไก่, ดับ, ออกไก่ รวมเป็น 3 ชิ้น และน้ำแกง (ในกรณี 5 ชิ้นก็ใส่ถ้วยเดียวกัน)

-จุดเหล้าพิธีที่มีน้ำบริสุทธิ์จากกระบอก “จี บ่า จี ลี” (*Jil baq jil siq*) ใส่ลงในถ้วยใบ ที่ 2

-เอาน้ำชาดื่ม ซึ่งส่วนนี้จะใช้ จิง และใบชาใส่รวมกันก็ได้ ใส่ถ้วยไม้ไผ่ใบที่ 3

-เอาข้าวบริสุทธิ์ “ห่อส้อ” (*Hawq sawl*) ใส่ในตะกร้าใบที่ 1

-เอาลูกข้าวเหนียวคั่วที่ลงด้วยงาดำ แล้วจำนวน 3 ลูก ใส่ในตะกร้าใบที่ 2

-เมื่อเครื่องเซ่นไหว้พร้อมแล้ว ให้เอาม้านั่งเล็ก ๆ (บางครอบครัวไม่มี) ไปไว้ใกล้ ๆ

“ผู้เก็บเครื่องเซ่นไหว้” (*Pawvq lawvq puq tul*) แล้วยกขันโศกพิธีไปวาง ไว้ใกล้ ๆ ประมาณ 3 นาที เป็นอันว่าเสร็จพิธีบูชา จากนั้น ก็ยกลงมา คนทำพิธีก็กินเครื่องเซ่น ไหว้เป็นคนแรก เรียกว่า “อ่าผั่ว ลอจ่า จ่า-เออ” (*Aq poeq law jal dzaq-eu*) และ เรียกสมาชิก ทุกคนในบ้านเข้ามากินด้วย เสร็จแล้วเราก็เอาเครื่องเซ่นใส่ไว้ในตู้ ข้าวสาร

-ผู้ประกอบพิธีก็จะนำไข่ที่ต้มไว้ และ ข้าวเหนียวลูกกลมที่ต้มไว้ ซึ่งข้าวเหนียวนี้ จะมีทั้ง ข้าวเหนียวที่ลงงาดำ และไม่ลงงาดำ และไม้คนข้าว “ห่อแซ่ ค้ำละ”(Hawq cehl dal lav) ใส่ในงานข้าว ยกออกไปบริเวณที่สร้างขานระเบียง ทำการแกะไข่ และข้าวเหนียวต้มให้ดินกิน เรียกว่า “จาเล แลเก่ว เปะ-เออ” (Ja leh leh ghoeq pehv-eu) หมายถึง แกะไข่เพื่อคุ้มครองและความเจริญ ซึ่งช่วงที่มีการแกะไข่ให้ดินกินนั้นมีการพูดว่า “อุโมะ จ้อ-เออ.อ่าหะ หะผ่า. เส่อจ้อ โจสะ เล ลอ / ยาจิ ยาพั่ว เพ้วเน่ อี้ ม้อ จ้อ-เออ ยาคะ โจสะ เลลล”(Uq mov jawl-eu aq zavq zavq paq seuq juil tsovq le law / Za civ za poel poel nel tiq mawl jawl eu za davq tsovq le law) หมายถึง ขอให้หมูที่เลี้ยงได้ขุนบ้านมีการโตขึ้นโตวันให้มีคิ้วยาวๆ ขอให้ไก่ตัวผู้สีแดงมีเคี้ยวยาวและใหญ่

-เมื่อทำเสร็จก็กลับเข้าบ้าน แล้วเอาไข่ใบนั้น ให้เปะ (ถือว่าให้กิน) กับอุปกรณ์เครื่องใช้ในครัวเรือนอาทิ กะทะข้าว / โห่หุงข้าว สัตว์เลี้ยง และอื่นๆ เพื่อการการ แสดงถึงการคุ้มครองไม่ให้เกิดเพศภัยนั่นเอง

ด้วยเหตุนี้หากผู้ใดที่ต้องการจะออกไปล่าสัตว์ หรือหาของป่า จะไม่กินไข่ใบนี้เพราะเชื่อว่าจะไปหาของป่าต่างๆ จะไม่เจอ เนื่องจากเป็นไข่ที่เกี่ยวกับการปดปิดคุ้มครอง

-ขั้นต่อไปคือการทำพิธี “จาเล แลเก่ว คะ เออ”(Ja leh leh ghoeq dav-eu) คือการขึ้นเครื่องหมายแห่งการคุ้มครองในครอบครัว โดยจะใช้เส้นดอกที่มีความแข็งแรงจำนวน 2 เส้น โดยที่รอบเส้นจะมีการเปะ ข้าวเหนียวลูกกลมที่ต้มสุก ซึ่งใช้พิธีโดยข้าวเหนียวต้มสุกนี้จะใช้ทั้ง 2 ส่วนคือ ข้าวเหนียวลูกกลมที่ลงงาดำ และไม่ลงงาดำ โดยทำการเปะสลับทีกัน

เส้นละ 9 ลูก จากนั้นก็ไปเสียบไว้ ประตูทางเข้าบ้านที่หลังคา ทั้งฝ่ายผู้ชาย และผู้หญิง ซึ่งเป็นการแสดงถึงการป้องกันสิ่งเลวร้ายไม่ให้เข้าบ้าน ถือว่าเป็นอันเสร็จพิธีวันที่สองนี้

-เมื่อทำพิธีเสร็จแล้ว ฝ่ายผู้หญิงหรืออาจเป็นหญิงสาว ก็มีการต้มไข่ โดยย้อมเปลือก ไข่ให้เป็นสีแดงแล้วใส่ตะกร้า ให้เด็กสะพายไปมา ของแต่ละครอบครัว หรือบางคน เมื่อต้องการกินไข่ก็ทำการชนไข่ให้แตกแล้วมากินก็ไม่ผิด และหากมีแขกมาเยี่ยม บ้านของคนที่จะมีการมอบไข่ หรือให้ไข่กับญาติพี่น้อง อันเป็นสื่อแสดงถึงความรัก ที่มีต่อกัน

-ตอนค่ำประมาณ 19.30 น.ก็จะทำพิธี “อ่าเผ่ว ถ้อก้อง อู๋”(Aq poeq lawl gahq uv) คือการล้างเครื่องเช่น ไหว้ เก็บใส่ตู้เป็นอันเสร็จพิธีวันที่สอง

วันที่ 3 อยู่กรรม(หยุด) “ซุ่มลี เจ่ ลอง-เออ ” (Qumq shuivq jeq lah-eu)

คือการอยู่กรรมต้อนรับฟ้าใหม่ที่จะมีฝนตกลงมาเป็นครั้งแรกในประเพณีนี้ โดยจะมีการปัก ตาแหลว อ่าเช่าเรียกว่า “ด้า แล้”(Dal lehl) เพื่อแสดงให้บุคคลภายนอก รู้ว่าทางชุมชนจะมีการทำพิธี หากไม่มีความจำเป็นก็อย่าเข้ามาชุมชน แต่ถ้าเข้ามา แล้วต้องอยู่ให้ครบงานพิธีจึงจะออกได้ ทั้งนี้เพื่อถือว่าเป็นการอยู่กรรมให้เกิดการคุ้มครองสูงสุด โดยปัก ตอนเช้า (ปัจจุบันการอยู่กรรมบางชุมชน จะอยู่ในช่วงกลางคืน เพื่อประหยัดเวลา เนื่องจากความจำเป็นในการประกอบอาชีพ จึงทำให้ชุมชนที่อยู่ กรรมตอนกลางคืนนี้มีจำนวนวันที่ใช้เวลาจำนวนเพียง 4 วันนั่นเอง)

วันที่ 4 พิธี “ซุ่มมี อ่าเผ่ว” (Qumq mil aq poeq)

ในวันที่สี่ การประกอบพิธีจะไม่ใช้ไก่ การประกอบพิธีกรรมกรรม จะทำเหมือนในวันแรกทุกประการ โดยมีกิจกรรมเพิ่มขึ้นกล่าวคือ ตอนกลางคืน กลุ่มหนุ่มสาว หรือสมาชิกคนในชุมชน มีการเล่น กระทั่งกระบอกไม้ไผ่ ที่บ้านผู้นำวัฒนธรรมและการปกครอง “เจ่วมา” (Dzoeq ma.) ซึ่งในคำคืนนี้ทางเจ้าภาพที่มีการกระทั่ง กระบอกไม้ไผ่มีการเลี้ยงอาหาร สุรา ตลอดทั้งคืน

วันที่ 5 พิธี “ซึ่มมี เจ่วหละ หยะ-เออ” (*Qumq mil Dzoeq lavq yavq -eu*)

วันนี้เป็นการประกอบพิธีกรรมและประเพณีชนโซ่ เป็นวันสุดท้าย มีกิจกรรมพิธีไหว้ครูตำแหน่งผู้นำวัฒนธรรมและการปกครอง “เจ่วมา” (*Dzoeq ma*) มีการนำหมูและเลี้ยงแขก อ่าข้าเรียกว่า “เจ่ว ยอง ล้อ เออ” (*Dzoeq yah lawl-eu*) กลุ่มที่เป็นหมอสาวด เรียกว่า “เบ๊ว หม่อ” (*Boel mawq*) หรือ “พีมา” (*pil ma*) เป็นกลุ่มที่มีหมอประจำตำแหน่ง อ่าข้าเรียกว่า “หละแหย” (*Lavq yehq*) จะทำพิธีเรียกบูชาหมอ เรียกว่า “หละ แหย ทุเออ” (*Lavq yehq tu-eu*) โดยใช้ไก่เพศผู้ และกลุ่มช่างตีเหล็ก “จิมา” (*civq ma*) ก็ทำพิธีบูชาเครื่องเป่าลม อ่าข้าเรียกว่า “บอ ทุ เออ” (*Baw tu-eu*) ซึ่งวันนี้ถือเป็นการบูชาตำแหน่งที่ได้สืบทอดจากบรรพบุรุษ ตั้งแต่เช้าจนถึงเย็น พอตกลงกลางคืนหลังจากรับประทานอาหารเสร็จแล้ว จะทำการเก็บอุปกรณ์เครื่องเช่น ไขว้ “อ่าผั่ว ล้อกอง อู” (*Aq poeq lawl gahq uv*) ถือว่าเสร็จพิธีกรรม

ความหมาย พิธีกรรม ประเพณี

ประเด็นแรก ถือเป็นวันเด็กอ่าข้า เนื่องจากในประเพณีนี้ จะมีการขอมสืเปลือกไข่ที่ต้มสุกแล้วเพื่อแจกให้เด็ก ในครอบครัว หรือแม้แต่เด็กของต่างครอบครัวที่มาเยี่ยมในบ้าน โดยสามารถจะใช้ไข่เล่นอย่างไรก็ได้แล้วแต่เด็กๆ ตลอดจนประเพณี

ประเด็นสอง เป็นประเพณีแห่งการเริ่มต้นการเรียนรู้พิธีกรรมต่างๆ และเป็นการสังฆนาพิธีกรรม ประเพณีอ่าข้าในรอบปี และหลังจากนี้ไปสามารถเรียนรู้ พิธีกรรมต่างๆ จนถึงประเพณีปลูกข้าวได้

ประเด็นที่สาม เป็นพิธีการต้อนรับฤดูกาลใหม่เนื่องจากอ่าข้าถือประเพณีนี้ เป็นช่วงการเปลี่ยนแปลงฤดูร้อน ไปสู่ฤดูฝน และสามารถที่จะเริ่มปลูกพืชพันธุ์ต่างๆ ได้แล้ว พร้อมทั้งเชื่อว่า สิ่งมีชีวิตเริ่มกำเนิดออกมาสู่โลกทั้งพืช สัตว์

ประเด็นที่

ปกป้องเหตุร้ายต่างๆ ไม่ให้เข้าในบ้าน โดยมีการปั้นลูกกลมๆ จาก
ข้าวเหนียวดำแล้วเสียบไว้ที่ หลังคาหน้าบ้านทั้งประตูฝั่งผู้ชาย/ผู้หญิง
ถือเป็นเครื่องหมายแห่งการคุ้มครอง

ประเด็นที่

เป็นประเพณีแห่งการไหว้ครูของบรรดาผู้มีตำแหน่งทางวัฒนธรรม
โดยอำเภอจะมีการทำพิธี “หละเหย่ทู” ซึ่งถือเป็นการทำการไหว้ครู
เพื่อระลึกถึงบุญคุณที่มีต่อกัน

3.4 พิธีปลูกประตุมุ่บ้าน “ลื้อ คอง ดู-เออ ” (Lawl kahq Duq-eu)

ประตุมุ่บ้าน เป็นศาสนสถานที่สร้างไว้ก่อนเข้าสู่ชุมชนของชาวอำเภอทางทิศเหนือ และทิศใต้ของชุมชน ประตุมุ่บ้านอำเภอเรียกว่า “ลื้อ คอง” (lawl kahq) หรือ “เลื่อง คอง” (lahl kahq) แปลความหมายได้คือ “เขต” หรือ “เขตคุ้มครอง” บุคคลภายนอกนิยมเรียกประตุมุ่บ้านนี้ว่า “ประตูผี” การทำพิธีปลูกสร้างประตุมุ่บ้านของอำเภอจะทำในเดือนเมษายน ภายหลังจากที่มีการทำประเพณี ปีใหม่ชนไข่ ตรงกับเดือนอำเภอคือ “ซิมลี บาลา” (Qumq shuivq ba la) โดยแต่ละชุมชนจะกำหนดวันฤกษ์ดีของผู้นำวัฒนธรรมและการปกครองแล้ว ดำเนินการทำพิธีปลูกสร้างประตุมุ่บ้าน อำเภอมีความเชื่อต่อการทำประตุมุ่บ้านเพื่อไม่ให้ภูตผีปีศาจ โรคภัยไข้เจ็บ หรือสิ่งไม่ดีไม่งามทุกชนิดไม่ให้เข้ามาในชุมชน ถือเป็นวัฏในการปกป้อง คุ้มครองคนในชุมชน โดยใช้เวลาในการประกอบทำพิธี 1 วันเท่านั้น

สำหรับประตุมุ่บ้านถือเป็นศาสนสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของอำเภอ ห้ามบุคคลทุกเพศ ทุกวัย และต้อง ลบหลู่ประตุมุ่แห่งนี้ การสร้างประตุมุ่บ้านไม่ปรากฏว่าเกิดขึ้นในยุคใด ซึ่งขั้นตอนการปลูกประตุมุ่บ้าน มีดังนี้คือ ถ้าผู้นำทางวัฒนธรรมและการปกครอง “เอ่วมา” (Dzoeq ma) ได้กำหนดวันฤกษ์ดีและประกาศว่า ในวันรุ่งขึ้น ทางชุมชนจะมีการปลูกประตุมุ่บ้าน แล้ว มีขั้นตอนการดำเนินการ คือ

-ตอนกลางคืนประมาณ 2 ทุ่ม ผู้นำวัฒนธรรมหรือผู้อาวุโส จะมีการประกาศข่าว อำเภอ เรียกว่า “ดอง กู้ กู้” (lah gul gul) โดยให้คนในชุมชน งดเว้นการทำไร่ นา หุุด การ จับปลา เก็บเห็ด ของป่า ซึ่งการประกาศครั้งนี้จะเน้นด้านการ คุ้มครองเป็นหลัก -ช่วงเช้ามีการเตรียมข้าวสารและเอาไข่ใส่ถ้วยซึ่งเรียกว่า “แซ่ หล้อ”(Cehl lawq) พร้อม ทั้งจอบ เสียม โดยมี หัวหน้าครอบครัวแต่ละหลังก็จะเตรียมอุปกรณ์ในการปลูกสร้าง จอบ มีด เสียม ไปรวมตัว ที่บ้านผู้นำทางวัฒนธรรม

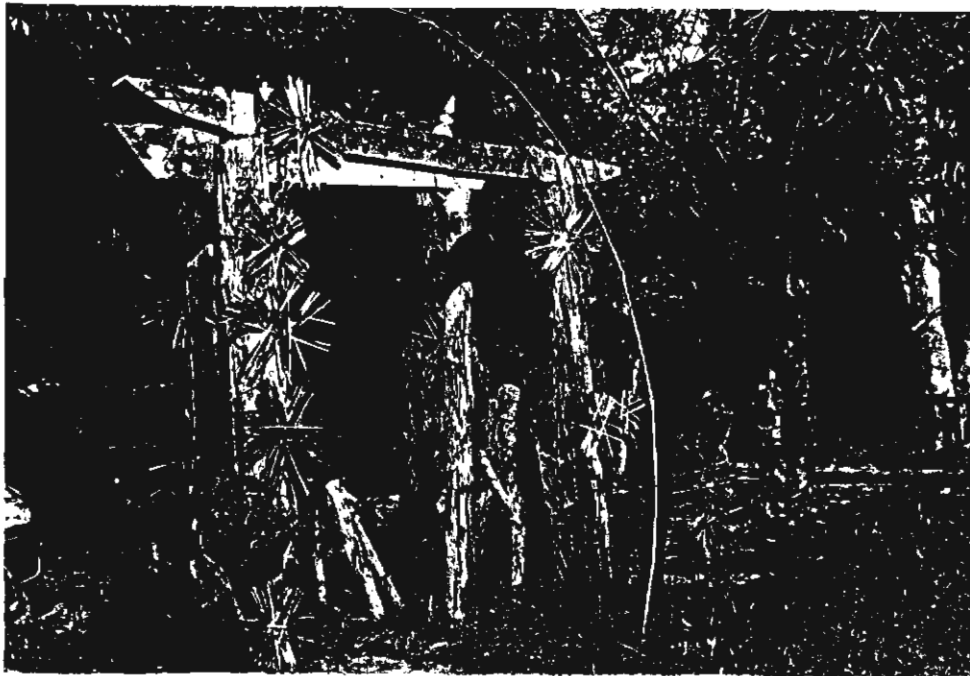
-จากนั้นเดินทางไปยังบริเวณที่ปลูกสร้างประตูลู่บ้าน เมื่อไปถึงก็เตรียมสถานที่ โดยมอบหมายหน้าที่ให้ชายหนุ่มไปตัดไม้ที่จะทำเสาประตูลู่บ้าน พร้อมทั้งไม้ไผ่ เพื่อจะนำมาประกอบทำเป็นรูปแบบต่างๆ อาทิ ก้างปลา สร้อยเงิน ตาเหลว ฯลฯ

-เมื่อตัดไม้ต่างๆ มาถึงแล้วแต่ละคนก็ทำรูปแบบต่างๆ อาทิ ตีกลาคคน เพศชาย/หญิง → สร้อยเงิน ก้างปลา ตาเหลว โดยใช้ไม้ไผ่ เพื่อประดับประดา และมีการแกะสลักรูป → คาบ ปืน เพื่อใช้ในการยิงจับไล่สิ่งเลวร้าย ซึ่งแต่ละบุคคลมีความคิดอย่างไร ในการแกะรูปก็ทำได้ สิ่งที่ลืมไม่ได้มีรูปตัวแทนสัตว์อยู่คือ นกแขวกแขว กา นกเหยี่ยว เนื่องจากนกเหล่านี้จะเป็นสื่อในการส่งข่าวเหตุร้าย เหตุร้ายให้ชุมชนได้รับทราบ พร้อมกันนี้มีการทำตาเหลวประเภท 1 รู “อี มยะ ด้า แล้ (Tiq myav dal lehl) ตาเหลวประเภท 5 รู “หง่า มยะ ด้า แล้” (nyaq myav dal lehl) ตาเหลวประเภท 7 รู (shivq myav dal lehl) และตาเหลวคุ้มครอง ประเภท 9 รู “เก่ว มยะ ด้า แล้” (Ghoeq myav dal lehl) โดยมีรู ของตาเหลวตรงกลาง 1 รูและมีรู รอบๆ อีก 8 รู เพื่อห้อยติดที่ประตูลู่บ้านก่อน จะเดินทางกลับ และมีตาเหลวซ้อน ประเภท 1 รู อาข้าเรียกว่า “ด้าแล้ แล้เลอะ” (Dal lehl leh lawv) อนึ่งตาเหลว 5 และ 7 รู นี้ห้ามติดที่ประตูลู่บ้านเนื่องจากเป็น ตาเหลวที่ใช้ตอนไปนอนในป่า แต่ติดที่คั่นไม้ได้ ยกเว้นตาเหลวที่มี 1 รู และตาเหลวซ้อน สามารถติดบริเวณ คั่นไม้หรือประตูลู่บ้านได้ ฉะนั้นห้ามผู้ใดติดคั่นไม้บริเวณรอบๆ ประตูลู่บ้าน หรือหากพบเครื่องหมาย ตาเหลว ก็ห้ามตัดเด็ดขาด

-ผู้นำทางวัฒนธรรม เริ่มทำพิธีขุดหลุมเป็นคนแรก จำนวน 2 หลุม เพื่อฝังเสา ซึ่งก่อนที่จะฝังเสาประตูลู่บ้านจะมีการทำพิธีคือ นำถ้วยใบที่ใส่ข้าวสารและไข่ ที่เตรียมมาจากบ้าน หรืออาจมีเงินแทนบริสุทธิ ซึ่งปัจจุบันใช้เหรียญบาทได้ ทำการ “ซี มอ มอ” (Ci maw maw) หมายถึง การเซ่นไหว้โดยเอาข้าวสาร ไข่ เงิน ใส่ในหลุม จำนวน 3 ครั้งโดยใส่นิดเดียว ส่วนเงินนั้นก็ใช้มีดขุดใส่ แล้วทำการยกเสาประตูลู่ หลุม ในขณะที่มีการทำประตูลู่บ้านด้านทิศเหนือก็มีการแบ่งกำลังให้ไปทำประตูลู่ทางทิศใต้พร้อมกันด้วย

-ทำการประดับอุปกรณ์ตกแต่งเสาประตูทุกอย่างเมื่อเสร็จแล้ว ทำดาแหลว 5 รู ไปปักนอกเขตประตูหมู่บ้านตรงถนน แล้วเอาดาแหลวคุ้มครอง ที่มี 9 รู มาห้อยที่เสาปากประตูหมู่บ้าน เอาคั้นไม้เล็ก ขนาด เส้นผ่า 1 นิ้ว วางตามเสาประตูหมู่บ้านอาข่า เรียกว่า “ด้อ ค่อง ดา บ้อง เซอ-เออ”(Lawl kqh q dal bahl seu-eu) ให้ ผู้นำทางวัฒนธรรม ถือมีดด้วยมือขวา ฟันไปที่ไม้ที่วางไว้ โดยฟันเบาๆ ฟันข้างหนึ่ง 4 ครั้ง และฟันอีกข้างหนึ่ง 5 ครั้ง รวม 9 ครั้ง ก็เดินทางกลับมา

-เมื่อกลับมาถึงบ้านผู้นำวัฒนธรรม ก็จับไก่ 1 ตัว แล้วนำมาเพื่อเป็นการประภอบเลี้ยงผู้สูงอายุอาข่าเรียกว่า “ด้อ ค่อง แดบู จ่อง-เออ”(Lawl kah q deh bu dzah-eu) โดยเชิญผู้อาวุโสจำนวน 2-3 คน ก็พอ ซึ่งต้องทำเร็วๆ เมื่อกินเสร็จแล้วก็ถือว่าการประภอบพิธีประตูหมู่บ้านเสร็จสมบูรณ์ และหากชุมชนมีหมูก็อาจมาแบ่งกินในชุมชนได้

ความหมายพิธีกรรม ประเพณี

ประเด็นแรก เป็นการทำความเข้าใจแบ่งเขตระหว่าง โลกผี(แทนะ) สิ่งชั่วร้าย (สิ่งที่ ^{จัดแทน} มองไม่เห็น) หรือ โรคภัยไข้เจ็บ กับ โลกมนุษย์(ชุมชนที่ตั้ง)

ประเด็นสอง สร้างประตูปะตูหมู่บ้านเพื่อประกาศ และให้เกิดคติแก่สัตว์ โดยเฉพาะ นก แชนแชน นกฮูก กา เนื่องจากสัตว์เหล่านี้เป็นสัตว์ที่ช่วยในการประกาศเตือนภัยให้มนุษย์ หากมีภัยร้ายจะเข้าสู่ชุมชนนกกต่างๆ เหล่านี้จะส่งสัญญาณเตือนภัยได้ ด้วยเหตุนี้ในปัจจุบันหากในชุมชน หรือเวลาจะเดินทางถ้าประสบพบเห็นนกเหล่านี้ก็ต้องประสบภัยร้ายได้ หรือไม่เดินทาง

ประเด็นสาม แสดงถึงการสืบสานเผ่าพันธุ์มนุษย์ โดยมีการแกะรูปตุ๊กตาเพศหญิงมีชื่อว่า “ลื้อ ข่อง หย่าหมี่ ข่องโตะแจ-ม้อง” ตุ๊กตาเพศชายมีชื่อว่า “ลื้อบ้อง หย่า โย บ้อง เจอ” วางเรียงรายไว้ ซึ่งทั้งสองจะเป็นผู้เฝ้าประตูอยู่ และห้ามลบหลู่

ประเด็นที่สี่ แสดงถึงอายุการตั้งชุมชน เนื่องจากชาวอำเภอจะมีการปลูกสร้างประตูปะตูหมู่บ้านเพิ่มขึ้นทุกปีๆ ละ 2 คู่ ทั้งทิศเหนือ และทิศใต้ของชุมชน ดังนั้นจำนวนเสาขอประตูปะตูหมู่บ้านสามารถนับเป็นตัวเลขได้เลยว่าชุมชนนั้นตั้งมาได้กี่ปี สำหรับประเด็นนี้ ชุมชนที่มีการตั้งเก่าแก่แล้วมีปัญหาเพราะเสาประตูผุพังไปแล้ว จึงไม่มีความแน่นอน

ประเด็นที่ห้า เป็นวันนักคิดปะแกะรูป อำเภอ ให้คนในชุมชน มีการแสดงศิลปะ การแกะสลักเนื่องจากเปิดโอกาสให้มีการทำรูปแบบต่างๆ ตามความคิด เพื่อตกแต่งบริเวณประตูปะตูหมู่บ้าน เวลาคนอื่นๆ เดินผ่านไป จะมีการสังเกต และพูดว่าเป็นฝีมือ ของคนนั้น คนนี้ ถือเป็นการส่งเสริมศิลปะและการแกะสลักและคัดคนในชุมชน โดยธรรมชาติในด้านช่างจูงนำไปสู่การตั้งช่างตีเหล็กเป็นต้น

ประเด็นที่หก เป็นการอนุรักษ์ต้นไม้ โดยมีการทำเครื่องหมาย สัญลักษณ์ “ตาเหลว”
ผูกติดต้นไม้ จึงห้ามผู้ใดตัดต้นไม้เด็ดขาด ซึ่งหากมีการล้วงละเมิดแล้วก็จะ
ถูกลงโทษ ปรับ จนถึงปัจจุบัน

3.5 พิธี “ค้ำ ค่ำ ฉี-เออ” (Kal daq ciq-eu)

พิธี “ค้ำ ค่ำ ฉี-เออ” (Kal daq ciq-eu) เป็นพิธีกรรมที่ชาวอำเภอดำเนินปฏิบัติกันมาเป็น
เวลายาวนาน ซึ่งไม่อาจทราบว่าจะขึ้นช่วงใด การประกอบพิธีกรรมนี้ ทำเพื่อเชื้อเชิญให้
วิญญาณ เจ้าเมือง ทาส ผีเปรต ของเผ่าพันธุ์ต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในชุมชน เชิญให้ออกจากชุมชน
ไป อย่าให้มารังควาน รวมทั้งสิ่งเลวร้าย (โรคภัยไข้เจ็บของ มนุษย์ และสัตว์เลี้ยง) ที่อาศัยอยู่
ในชุมชนให้ออกจากชุมชนไปทั้งหมด และพิธี “ค้ำ ค่ำ ฉี-เออ” (Kal daq ciq-eu) ถือเป็น
การถวายสังฆทานให้เจ้าเข้าเฝ้าต่างๆ

ดังนั้น เมื่อกำหนดว่าจะประกอบพิธี “ค้ำ ค่ำ ฉี-เออ” (Kal daq ciq-eu) ชุมชนจะไม่มี
การเลือกวันฤกษ์ดี สามารถทำได้ทุกวัน และปัจจัยที่สำคัญ ที่ก่อให้เกิดการประกอบพิธีนี้ โดย
ดูจากโรคภัยไข้เจ็บของชุมชน ไม่ว่าโรคที่อาจเกิดกับ มนุษย์ หรือสัตว์เลี้ยง หากมีโรคระบาด-
กวน ก็เริ่มประกอบพิธีนี้ได้ โดยใช้เวลาเพียง 1 วัน ซึ่งพิธีกรรมนี้แบ่งรอบการประกอบพิธี
ออกได้ 3 รอบ คือ

รอบแรก	อำเภoreเรียกว่า “ถ้ำข้า” (Tiq kaq) เริ่มประกอบพิธีหลังปลูกสร้าง ประตูละมู- บ้าน ตรงเดือน เมษายน - ตุลาคม
รอบที่สอง	อำเภoreเรียกว่า “หยี่ข้า” (Nyi q kaq) ประกอบพิธีนี้หลังจากประเพณี “ค้อง แยะ แยะ” Kahl yehv yehv (ประเพณีไล่ผี หรือ ออกพรรษาอำเภore) ช่วงระหว่าง เดือน พฤศจิกายน-ธันวาคม
รอบที่สาม	อำเภoreเรียกว่า “ซุ้มข้า” (Suml kaq) ประกอบพิธีหลัง ประเพณีปีใหม่เล่นลูก ข่างช่วงระหว่างเดือน มกราคม - มีนาคม

มีขั้นตอนการทำพิธีกรรมคือ

- ก). ตักไผ่เนื้ออ่อน (ไผ่เหี้ยะ) ทำตะแกรง ที่บ้านของผู้นำวัฒนธรรมและการปกครอง ขนาดความกว้างประมาณ 2 x 3 เมตร แล้วปูด้วยใบตอง
- ข). ให้สมาชิกชุมชนแต่ละหลังคา นำอาหารของกิน ข้าวตอก ดอกไม้ เมล็ดพืช ต่างๆ พร้อมผ้าสีตัดเป็นชิ้นเล็กอย่างหลากหลาย มาวางบริเวณตะแกรง ที่เตรียมไว้ ซึ่ง บาง ครอบครัวก็ทำตะแกรงเล็กๆ แล้วใส่มาด้วยก็ได้
- ค). ปั้นรูปตุ๊กตาโดย เฉพาะรูป ม้า วัว ควาย ช้าง แล้วใส่ในตะแกรงไว้ เนื่องจากหาก มีผีเจ้านายของหัวเมืองต่างๆ ที่เข้ามาอยู่ในชุมชน ก็จะได้รูปสัตว์เหล่านี้ออกจาก ชุมชนไป
- ง). เมื่อทุกครอบครัว วางเครื่องสังฆทาน พร้อมแล้ว ให้ยกตะแกรง อ่าข่าเรียก → ตะแกรงนี้ว่า “ค้ำค่า”(Kal daq) ไปทิ้งบริเวณทางเข้า ชุมชนด้านทิศเหนือ เมื่อทิ้ง เสร็จก็ถือว่าพิธีกรรมนี้เสร็จสิ้นแล้ว

หมายเหตุ

ปัจจุบันการประกอบพิธีกรรม “ค้ำ ค่า ฉี-เฮอ” (Kal daq ciq-eu) หลายชุมชน จะประกอบเพียงครั้งเดียวต่อปี เนื่องจากปัญหาโรคภัย ไข้เจ็บมีน้อยลง อย่างไรก็ตาม หากชุมชนใดที่มีปัญหาเรื่อง โรคเบียดเบียนก็สามารถประกอบได้แต่ไม่เกิน 3 รอบ ต่อปี

ความหมาย พิธีกรรม

ประเด็นแรก

เป็นกระบวนการสร้างเสริมกำลังใจให้คนในชุมชนมีความเข้มแข็ง→ ทางจิตใจ เพื่อสร้างความต้านทาน เนื่องจากช่วงที่อ่าข่ากำหนดพิธีนี้ จะเน้นในจังหวะที่มีการเปลี่ยนแปลงฤดู ซึ่งมีโอกาสที่สุขภาพจะเจ็บป่วยได้ อีกประเด็นหนึ่งทำพิธีในช่วงที่มีโรคภัยเกิดขึ้น จึงถือว่าเป็น มติการสร้างขวัญกำลังใจ คนในชุมชน(วัดขึ้นจิตใจ)

ประเด็นที่สอง

อ่าข่าเชื่อว่า ภูตผี เปรต วิญญาณของเผ่าพันธุ์ที่ตายและหากินกับมนุษย์ ซึ่งเป็นเจ้ากรรมอาศัยอยู่ในชุมชนจริง ดังนั้นการประกอบพิธี

นี่ถือเป็นทำบุญถวายทานไปให้เจ้ากรรมนายเวร ที่ล่วงลับ ไปของชาติพันธุ์ต่างๆ โดยเชิญ
วิญญาณเลวร้ายออกจากชุมชนไปเพื่อไปสู่สุคติ

3.6 พิธีบูชาศาลพระภูมิเจ้าที่ “มี ซ้อง ล้อ เออ” (Mil sahl lawl-eu)

ศาลพระภูมิเจ้าที่ เป็นศาสนสถานชุมชนที่สำคัญของอำเภอ เป็นที่กราบไหว้เคารพ
เป็นศาลที่สร้างขึ้นในนามชุมชน โดยสร้างศาลและมีการบูชาทุกปี ในเดือนเมษายน หลัง
จากปลูกสร้างประตุมู่บ้านแล้ว การประกอบพิธีนี้ใช้เวลา 1 วัน โดยให้ศาลนี้ อยู่ห่างจาก
ชุมชนทางด้านทิศเหนือ ประมาณ 500 เมตร โดยมีทำเลที่ตั้ง ต้องเป็นภูเขาซึ่งเป็นพื้นที่อยู่
สูงกว่าระดับชุมชน โดยสามารถใช้จุดที่ตั้งศาลนี้เห็นพื้นที่ชุมชนได้ทั่วถึง และจะเป็นคั่นน้ำ
ของลำธารต่างๆ ทั้งนี้อำเภอเชื่อว่า เพื่อให้เจ้าที่ ดูแลปกป้องรักษาชุมชนอย่างทั่วถึง อำเภอเรียก
ศาลนี้ว่า “มีซ้อง”

(Mil sahl) แปลว่า เจ้าที่ดิน ความจริงแล้วเจ้าที่นั้น อำเภอได้ให้ความหมายรวมไปถึงสรรพ
สิ่งทุกอย่างที่มีความผูกพันกับชีวิตมนุษย์ อาทิเช่น เจ้าที่ดิน เจ้าป่าเจ้าเขา ต้นไม้ อากาศ →

สัตว์ป่า รวมทั้งเจ้าเมืองของทุกเผ่าพันธุ์ที่เคย และดำรงเป็นใหญ่ ตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน
อ้างชื่อว่าเป็นผู้มีคุณให้มีชีวิตอยู่รอดปลอดภัย

ดังนั้นศาลพระภูมิเจ้าที่ตามความเชื่อนั้น เป็นแหล่งสิงสถิตย์ ของดวงวิญญาณและ
เจ้าที่ ซึ่งมนุษย์ไม่สามารถมองเห็นได้ เป็นผู้ช่วยคุ้มครองดูแลชีวิตและชุมชน ให้มีความอยู่
เย็น ประกอบอาชีพมีรายได้ ซึ่งประวัติการสร้างชุมชนก็มีได้ระบุไว้ว่าเกิดเมื่อใด ขั้นตอน
การเตรียมประกอบพิธีกรรม มีดังนี้ คือ

การเตรียมอุปกรณ์เช่นไหว้

-เย็บผ้าชิ้นให้เป็นโสร่งเรียกว่า “หละ ก่า”(Lavq ghaq) และเสื้อผ้า “แพ้ ข่อง”(Pehl
qahq) โดยเย็บลำลองขนาดเล็กๆ อย่างละ 2 ผืน สีอะไรก็ได้ โดยเตรียมไว้ตั้งแต่ตอน
กลางคืน

-เทียนไขซี่ผึ้ง เรียกว่า “ส่องแหล่”(Sahq lehq) จำนวน 2 เล่ม นอกจากนี้จะมีข้าว
โพดคั่ว ข้าวคั่ว ไก่ 2 ตัว (เพศผู้ เพศเมีย) หมู 1 ตัวขนาดขึ้นอยู่กับชุมชนจะจัดหา
เอง เป็น(เพศแม่) กระบอกเหล้าที่ทำพิธี “จี้บ่า จี้ลี”(Jil baq jil siq) 1 กระบอก พร้อม
พริก เกลือเครื่องเทศ ข้าวหอม เมื่อเตรียมอุปกรณ์เหล่านี้เสร็จแล้ว หัวหน้าทุกลำ
เรือน จะเดินออกจากบ้านผู้นำวัฒนธรรม ไปที่บริเวณศาลพระภูมิ

ขั้นตอนประกอบพิธี

-เมื่อถึงสถานที่แล้ว ทำความสะอาดบริเวณ เลือกต้นไม้ที่ไม่โตเกินไปเพื่อทำเป็นที่
บูชา กรณียที่เคยบูชามาก่อนก็ใช้จุดเดิมได้ จากนั้นก็ให้ผู้ที่เข้าร่วม ไปตัดไม้ไผ่เพื่อ
ทำเครื่องประดับเช่นสร้อยเงินเรียกว่า “หน้าซี่ หน้าอะ”(Naq cil naq cavq) ตามเหลว
“ด้าแล”(Dal lehl) อีกทั้งเพื่อทำรั้วรอบๆ ในการทำศาลพระภูมินี้ผู้หญิงไม่ให้เข้าร่วม
แต่ถ้าเป็นเด็กเล็กผู้หญิงก็เข้าได้ ยกเว้นผู้หญิงที่โตเท่านั้น

-สร้างขานระเบียงศาล เพื่อเป็นที่บูชาอำนาจเรียกว่า “สอกือ”(Law guil) โดยใช้ต้นไม้
ทำเป็นเสา ที่แข็งแรง จำนวน 6 ต้น แล้วทำระเบียงออกมาเรียกว่า “กือกา”(Guil ga)

รวมแล้วมี 2 ชั้น คือชั้นบน และชั้นล่าง พร้อมทั้งมีการสานไผ่ล้อมบริเวณระเบียงทั้ง 2 ชั้น เพื่อเป็นฝา อีกทีหนึ่ง

-ทำตะกร้าไผ่เล็กเรียกว่า “อู เจอะ”(Lu jeuvq) จำนวน 2 ตะกร้า แล้วเสียบไว้ชั้นละ 1 อัน เพื่อเป็นที่จุดเทียน และใส่ของเช่น ไห้ว

-ทำที่ต่างพื้น เรียกว่า “หมี่จ๋า ขะปะ”(Miq jaq qav bavq) จำนวน 1 คู่

แล้ววางไว้ที่ระเบียงศาลข้างละ 1 อัน เครื่องต่างหญ้าของม้า 1 คู่ อาข้าเรียกว่า “หม่อง จ๋า ขะปะ”(Mahq jal qavq havq) โดยวางไว้ข้างละอัน จากนั้นทำอุปกรณ์ที่มีดเชือก

สำหรับม้า อาข้าเรียกว่า “หม่อง เขื่อ”(Mahq qeul) จำนวน 1 คู่ แล้ววางข้างละ 1 อัน

-เอาเครื่องเช่น ไห้วที่เตรียมมาวางบนระเบียงศาลชั้นล่าง แล้วจุดเทียนไขปักไว้ข้างละเล่ม แล้วทำการเอาระบอกละหมาพิริ มาปักที่เสาระเบียงศาล พร้อมหลอดดูด

จากนั้นเอาถ้วยและขันคักน้ำ เรียกว่า “อีจ้อง”(il jahl) แล้วเอาน้ำบริสุทธิ์ รดน้ำ หมู ไก่ โดยรดจาก ขา-ลำตัว-หัว เมื่อเสร็จแล้ว ทำการฆ่าหมูโดยผู้อาวุโส โดยไม่มีการ

รองเลือด พร้อมทั้ง ฆ่าไก่(บางชุมชนตีหัว) ทั้งคู่ให้ตาย แล้วยกหมู ไก่ วางหันหน้า หมู ไก่ ไปทางทิศตะวันออก แล้วมีการถอนขนไก่ หมู จาก ก้น -ลำตัว-หัว แล้วไป

วางที่ระเบียงชั้นล่าง อันเป็นการบูชาเช่น ไห้ว พร้อมเอาเลือดคดลงที่ระเบียง 3 ครั้ง โดยทุกคนที่มา ให้ถอดหมวก(พิธีนี้พิธีเดียวที่ชาวอาข้าจะมีการถอดหมวก) ขอพร

ให้เจ้าที่ดูแล ให้พืชผลดี อย่าให้มีโรคแมลงรบกวนโดยการกล่าวบอกระบือชื่อ เจ้าที่ ของพื้นที่แต่ละเขตซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นชื่อของภูเขา ลำห้วย หรือดวงวิญญาณผู้มีชื่อ

เสียง ตลอดจนเจ้าเมือง พระเจ้าแผ่นดิน มาช่วยปกป้องรักษา มีคำที่ขึ้นต้นขอพรคือ “มีมาหย่อก้อง หย่อซ้อง คุ่มมา หย่อล้อ หย่อ แหนะ”(mil ma -

yawq gahq yawq sahl cumq ma yawq lawl yawq nehq) จากนั้นระบือชื่อพื้นที่ที่มี ชื่อเสียง หรือชื่อบุคคล เพื่อให้มาเป็นผู้ดูแล และทำการยิงปืน 1 นัด จากนั้น -

-นำไก่/หมูไปเผาทำความสะอาด ทำการชำแหละ เพื่อเป็นเครื่องเช่น และทำเป็นอาหาร โดยมีเนื้อที่เป็นชิ้นส่วนเครื่องเช่นหมูประกอบด้วยชิ้นส่วนภายนอกคือ ริม

ฝีปากหมู/ใบหู/มือ/ขา/หาง ชิ้นส่วนภายในหมู กระเพาะ/ตับ/ไส้อ่อน/ม้าม ส่วน

เครื่องเช่นไถ่นั้น มี ขนอ่อน หัวปึก / ก้นจู้น ขึ้นส่วนภายในไถ่ มี ดับ/ ไล่ไถ่ รวมขึ้น ส่วนของหมูภายใน ภายในอกทั้งหมด 9 ชิ้น นำไปต้มให้สุก เมื่ออาหารและเครื่องเช่น ไหว้ต้มสุกแล้วให้เอาชิ้นส่วนที่กล่าวมา ใส่ถ้วย แล้ววางบนขันโตก จากนั้นก็ทำการ คูดเหล้ากระบอกลี ไล่ถ้วย และน้ำชา และข้าวที่ห่อมา โดยทั้งหมดวางไว้บน ขันโตก จากนั้นทำการบูชาที่ศาลพระภูมิโดยเททั้งบริเวณเสาได้ โดยให้ เทเหล้า เนื้อ ข้าว น้ำชา โดยมีผู้อาวุโสเป็นผู้ทำ พร้อมกับขอพรอีกครั้งในขณะที่ทำการเช่นไหว้ เฉพาะผู้ทำเท่านั้น

-จากนั้นผู้เข้าร่วมทำพิธีทั้งหมดก็นำเนื้อ ที่ประกอบไว้แล้ว ไปรับประทานอาหาร บริเวณรอบๆ ศาลพระภูมิ เมื่อกินเสร็จแล้วก็จัดการทำความสะอาดสถานที่แล้ว กลับไปที่หมู่บ้าน ถือเป็นการประกอบพิธีสมบูรณ์

ความหมายพิธีกรรม ประเพณี

ประเด็นแรก

ศาลพระภูมิ เป็นที่สิงสถิตย์ของเจ้าที่ดิน ป่า น้ำ ลม ตลอดจนบุคคลที่มีชื่อเสียงที่ล่วงลับหรือผู้กำหนดสร้างแผ่นดิน ซึ่งการกระทำอันใดก็ตามสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อาศัยอยู่ในศาลจะรู้เห็นหมด ถือเป็นผู้ที่ให้ความคุ้มครองต่อชีวิต ให้อยู่อย่างเป็นสุข อันทำให้จิตใจมั่นคง และผ่องใสด้วยเหตุนี้ห้ามเอา ปืน หน้าไม้ หรือขี้นิ้ว ไปทางบริเวณที่มีศาล เพราะหากเกิดขวัญอ่อนแล้วอาจทำให้เกิดเจ็บได้ป่วย

ประเด็นสอง

เป็นที่ถวายสังฆทานอาหาร พืชผักของชุมชนที่เพาะปลูกได้ เก็บเกี่ยวได้ซึ่งเป็นการแสดงถึงผลผลิตที่ได้ขึ้นเนื่องจากมีเจ้าที่ด้านการทำมาหากินช่วยดูแลให้ ทำให้ชาวบ้านมีกำลังใจ และหากเกิดโรคระบาดในข้าวไร่ก็จะไปบน หรือทำพิธีบูชาได้เช่นกัน

ประเด็นสาม

เป็นที่พึ่งพิงและที่บนบานสูงสุดของอำเภำ เช่น กรณีสิ่งของมีค่าหาย หรือสัตว์เลี้ยงหายก็จะมีการไปบนบานให้เจ้าที่ช่วยตามหา อีกทั้งพึ่งพิงการตัดสินใจเกี่ยวกับคดี เนื่องจากชาวอำเภำหากมีทรัพย์สินเสียหาย หรือบุคคลบางคนทำมีดีมีร้ายต่อครอบครัว หรือได้รับผลในทางที่ไม่ยุติธรรมก็จะไปบวงสรวงเพื่อแจ้งให้เจ้าที่ต่างๆ ที่สิงสถิตย์อยู่ในศาล

นั้นช่วยเหลือตัดสิน อันเป็นการใช้ศาลเพื่อให้เกิดการไกล่เกลี่ยลดความรุนแรงที่อาจเกิดขึ้น

ประเด็นสี่

ปกป้องรักษาป่าต้นน้ำ เนื่องจากการทำพิธีนี้จะใช้จุดพื้นที่สูงเป็น → หลัก ซึ่งหากทำพิธีนี้ห้ามการใช้พื้นที่ป่าบริเวณในด้านใดๆ เด็ดขาด ถือเป็นภูมิปัญญาการรักษาป่า และต้นน้ำอำเภำ

3.7 ประเพณี “แซ่คา อ่าเผ่ว”(Cehl ka aq poeq)

ประเพณี “แซ่คา อ่าเผ่ว”(Cehl ka aq poeq) หมายถึง “พิธีกรรมปลูกข้าว” ประเพณีปลูกข้าวนี้ เกิดขึ้นเมื่อใด ไม่มีการระบุไว้ แต่มีตำนานเล่าขานที่มาของพันธุ์ข้าว อันเป็นสาเหตุของการเริ่มประเพณีปลูกข้าว ว่าในสมัยก่อนมนุษย์จะไม่มีข้าวเป็นอาหารไว้กิน และไม่มีการปลูกข้าวเหมือนสมัยปัจจุบัน เนื่องจาก ชาติพันธุ์ข้าว แต่มนุษย์ก็มีความฉลาดมากกว่าสัตว์ประเภทอื่นๆ จึงมีการวางอุบายหลอกให้นกกระจอก อ่าซ่าเรียกกันว่า “อาจี จี้อ๊ะ”(A jil jil ceuv) ไปขโมยข้าวเปลือกของ เทพเจ้า “อ่าเผ่วหมี่แย้”(Aq poeq miq yehl) เพื่อจะนำมาใช้เป็นพันธุ์ข้าวเพราะปลูกในไร่ โดยพันธุ์ข้าวที่สั่งให้ไปขโมยมานั้นมีชื่อว่า “โกะ มา”(Ghov ma) ซึ่งเป็นพันธุ์ข้าวของเทพเจ้านั่นเอง เมื่อนกกระจอกที่รับคำสั่งไปถึงสถานที่อาศัยของเทพเจ้า แต่ไม่สามารถขโมยพันธุ์ข้าวดังกล่าวได้ จึงกลับมารายงานให้มนุษย์ได้รับทราบ เมื่อเป็นเช่นนี้ มนุษย์ก็สั่งให้นกที่ชื่อว่า “จาโฮ”(Jal hoq) ไปขโมยมาอีก แต่นกดังกล่าวก็ไม่สามารถขโมยได้ จึงกลับมารายงานให้มนุษย์ได้รับทราบ อย่างไรก็ตาม มนุษย์ก็ไม่ย่อท้อ ที่จะให้นกขโมยพันธุ์ข้าวดังกล่าว เพื่อจะนำมาปลูกและทำเป็นอาหาร จึงสั่งการให้นกเขา เป็นผู้ไปขโมยพันธุ์ข้าวของเทพเจ้ามา ซึ่งนกเขาก็สามารถทำการขโมยพันธุ์ข้าวได้ และมารายงานให้มนุษย์ว่า เขาสามารถขโมยพันธุ์ข้าว “โกะ มา” (Ghov ma) ได้แล้ว ด้วยเหตุนี้มนุษย์จึงตั้งชื่อให้นกเขาว่า “ห้า หั่ว”(haq hoeq) แปลว่า “นกขโมย” และเมื่อมนุษย์ขอพันธุ์ข้าวที่ขโมยมาเพื่อจะนำไปปลูก นกเขากลับบอกว่า ได้กินลงไปในห้องหมดแล้ว และไม่ให้พันธุ์ข้าว กับมนุษย์ จากนั้นนกเขาได้บินไปหนี ไปเกาะอยู่บนกิ่งไม้ขวาง ร่วมกับนกเขาตัวอื่นๆ ที่เกาะอยู่ก่อนแล้ว 2 สองตัว จึงทำให้มีนกเขาที่เหมือนกันจำนวน 3 ตัวขึ้นมา เมื่อเป็นเช่นนี้มนุษย์ก็ไม่ว่าจะทำอย่างไร จึงปรึกษาวา มีหน้ไม้อยู่ 3 ค้าง ให้เลือกหน้ไม้ที่อยู่ตรงกลาง มีลูกศรอยู่ 3 ดอก ให้เลือกดอกที่อยู่ตรงกลาง และเมื่อนกเขาเกาะอยู่บนกิ่งไม้ 3 ตัว ก็ให้เลือกยิงนกเขาตัวที่เกาะอยู่ตรงกลาง และเมื่อยิงหน้ไม้ออกไป จึงยิงถูกนกเขาตัวกลางตามที่ได้พูดไว้ แต่บังเอิญนกเขาได้ตกลงไปในน้ำวน “อ้อ อ้อ ยอง”(il juvq il yah) และถูกปลาเหลือง อ่าซ่าเรียกปลาชนิดนี้ว่า “หง่า ส่า หง่าซ้อ”(anagq saq ngaq shuil) จึงทำให้มนุษย์ต้องคิดหนักมาก เพราะต้องเอาพันธุ์ข้าวไปปลูก แต่นกก็ถูก

ปลามากินไปก่อน มนุษย์จึงปรึกษาร่วมกันว่าให้ไปเอา “แห” อาข่าเรียกว่า “ยา” (Ya) เพื่อเหวี่ยงจับปลาในน้ำวน เมื่อเอามาแล้วก็ทำการ เหวี่ยงแห ไปในน้ำ และเมื่อเอาแห ขึ้นมาก็ปรากฏว่า มีปลาติดมาด้วย แต่ไม่รู้ จะใช้วิธีอะไรที่จะเอานกเขา ออกจากท้องปลาดัง กล่าว มนุษย์ก็ได้ไปเอามีดแหลมที่มีอยู่ในบ้านเทพเจ้า อาข่าเรียกมีดแหลม นี้ว่า “เต๊ะหย่า” (Tawv zaq) เมื่อนำมาผ่าท้องปลาออกมาก็พบว่ามีนกเขาจริง จากนั้นได้ผ่าท้องนกเขา ปรากฏว่ามีพันธุ์ข้าวอยู่ในกระเพาะนก มนุษย์ก็เลยได้บอกให้ผู้นำทางวัฒนธรรมและการ ปกครอง เอาพันธุ์ข้าวดังกล่าวไปชำระล้าง ในบ่อน้ำบริสุทธิ์ ก่อนที่จะนำมาทำเป็นพันธุ์ ข้าวปลูกในไร่ และภายหลังจากที่มีการชำระล้างพันธุ์ข้าวเสร็จแล้วให้มีการทำพิธี ปลูกข้าว เริ่มแรก จนเป็นเหตุให้เกิดประเพณีการปลูกข้าว “แซ่คา อำผั่ว” (Cehl ka aq poeq) พร้อมทั้ง การชำระพันธุ์ข้าวให้สะอาดเกิดขึ้น จนถึงปัจจุบัน

อาข่า มีความเชื่อว่าพระแม่โพสพข้าวคือ “อ้อ หล่อง หย่าหมี” (Uil lahq zaq miq) ซึ่งเป็นลูกของพญานาค ที่อยู่ในน้ำ ดังนั้นในไร่อาข่าจะนิยมปลูกดอก “หงอนไก่” เรียกว่า “ยา จิ หน้า แบ” (Za civ naq beh) เชื่อว่า เป็นหงอนพญานาค เพื่อเป็นกำลังใจและคุ้มครองไร่ ตลอดจนปลูกบริเวณรอบพื้นที่ทำไร่ และบ้านเรือนที่อยู่อาศัย เพื่อป้องกันฟ้าผ่าอีกด้วย ส่วน เจ้าที่ผู้ดูแลไร่มีชื่อว่า “ฉ่านา อำมา” (Tsaq na aq ma) สำหรับประเพณีปลูกข้าวไม่อาจระบุ ได้ว่าเกิดขึ้นในสมัยใดเช่นกัน

ขั้นตอนประกอบพิธีกรรม

ประมาณกลางเดือน พฤษภาคม ตรงกับเดือนอาข่าคือ “ฉ่า หง่อ บา ลา” (Tsaq ngawq ba la) หลังจากที่ทำพิธีสร้างพระภูมิแล้ว เมื่อครบคร้วแต่ละคร้วเรือน ได้มีการ เตรียมที่ดินเพื่อทำการเพาะปลูก และเริ่มเข้าสู่ฤดูฝน ก่อนที่แต่ละคร้วเรือนมีการปลูกข้าว ต้องมีการทำพิธีปลูกข้าวก่อนซึ่งต่างคนต่างปลูกไม่ได้ ด้วยเหตุนี้มีขั้นตอนการประกอบพิธี ปลูกข้าวเริ่มแรก โดยมีการเซ่นไหว้ ทำพิธีจำนวน 2 วัน คือ

วันแรก ช่วงเช้าผู้ชายแต่ละครัวเรือนจะไปพัฒนาแหล่งน้ำบริสุทธิ์ “อี ซ้อ ล้อ เขะ”(il

sawl lawl qawvq) โดยการซ่อมแซม ถนน ที่นั่ง หลังคามุงบ่อน้ำบริสุทธิ์ ฯลฯ อย่าง
มั่นคงแข็งแรง โดยทำคอนก่อนกินข้าวเช้า เมื่อทำเสร็จแล้ว ผู้หญิงจะมีการไปตักน้ำ
บริสุทธิ์เพื่อนำมาประกอบพิธีกรรม โดยก่อนตักน้ำ จะชำระหน้าตา ขา และทำใจ ทำ
ใจให้สดใส และต้องเข้าคิวในการตัก อาข่าเรียกน้ำที่ตักนี้ว่า “อี้อู อี้อ้อ” (il juvq il
sawl) หมายถึงน้ำบริสุทธิ์ เนื่องจากน้ำดังกล่าว ต้องไปใช้ในการทำพิธี เช่น ไห้วของ
วันนั้น และเมื่อตักน้ำมาถึงบ้านแล้ว

-แซ่ข้าวสารเหนียวเพื่อดำเป็น “ข้าวปลูก” อาข่า เรียก “ห่อถ้อง”(Hawq tahq) เพื่อ →
ใช้ในการประกอบ พิธี กรรม

-เมื่อถึงเที่ยงวันก็นึ่งข้าวสารเหนียวที่แช่ไว้ และขณะที่รอข้าวสุกก็ล้างดำ เพื่อ ผสม
กับข้าวปลูก เมื่อข้าวที่นึ่งสุก ให้เอาออกประมาณหนึ่งถ้วย เพื่อทำเป็น ข้าวหมา อาข่า
เรียกว่า “จีบ่า จีแปะ”(Jil baq jil pehv) โดยห่อด้วยใบตอง แล้วโรย ด้วย “ยี่ต” แป้ง
ข้าว ที่ใช้ต้มเหล้า สำหรับเป็นอาหารให้เทพเจ้าข้าวซึ่งมาในนาม นกที่ชื่อว่า “แซ่คา
คาโกะ”(Cehl ka ka ghovq) ได้กิน และนกตัวนี้เป็นนกที่ แสดงถึงสัญลักษณ์ของฤดู
แห่งการปลูกพร้อมทั้งเอาข้าวสุกออกอีกประมาณ ครึ่งถ้วย เพื่อทำเป็นข้าวบริสุทธิ์
ใช้ในการพิธี อาข่าเรียกข้าวบริสุทธิ์ว่า “ห่อล้อ” (Hawq sawl) จากนั้นนำข้าวสุกไปดำ
เป็นข้าวปลูกในครกขนาดใหญ่ เมื่อดำเสร็จก็นำผสมกับงาดำที่ดำไว้แล้วเพื่อให้หอม
และไม่ให้ติดมือ กลับมาบ้านของตน แล้วดำเนินการมัดข้าวปลูกออกมาเป็นชิ้นๆ
จำนวน 3 ชิ้น เรียกว่า “อาเผ่ว ลอฮี้”(Aq poeq lawl hil) เพื่อใช้ในการประกอบพิธี

-เอาอุปกรณ์เช่น ไห้วจากตู้เก็บเครื่องเช่น ไห้วอาข่าเรียกตู้เก็บว่า “เปาะทะเลาะ
เปาะตู้”(Pawvq lawvq ^{puvq} pawvq tul) เพื่อนำอุปกรณ์มาล้างด้วยน้ำบริสุทธิ์ เมื่อ
ล้างเสร็จให้ทำการผึ่งให้แห้งโดยวางไว้บนขานที่ห้อยอยู่เหนือเตาไฟๆ ทาง
ฝั่งผู้หญิงอาข่าเรียกขานนี้ว่า “บ่อต๊ะ”(Qawq tav) ผึ่งไว้ในขณะที่มีการเตรียม
อาหารเช่น ไห้ว อุปกรณ์เครื่องเช่น ไห้วมีดังนี้คือ

(ขันโตกเล็ก / ตะกร้าสานด้วยไม้ไผ่ ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 5 นิ้ว จำนวน 2 ใบ →
/กระบอกด้วยไม้ไผ่เพื่อใส่เหล้า,เนื้อ,น้ำชา จำนวน 3 ใบ / ม้านั่งเล็ก 1 ตัว สำหรับ
ม้านั่งบางตระกูลก็ไม่มี)

-นำกระบอกเหล้าพิธี 1 กระบอก โดยเอาเศษขี้เถ้าที่อัดปิดปาก กระบอกออกทั้ง
บริเวณที่เตาไฟ และเสียบไม้ขนาดเล็ก และหลอดดูด 1 หลอดที่เป็นหลอดไฟ จาก
นั้นเอาด้วย 1 ใบ พร้อมขันเล็กตักน้ำหรือ ช้อนก็ได้ อาข่าเรียกว่า “อี จ้อง”(il jahl)
ไปตั้งไว้ตรงหน้าตู้เก็บเครื่องเช่นไห

-ให้จับไม้บริสุทธิตามเป็นเทศเมีย ซึ่งไม่ใช่ไม้ขนสีขาว มา 1 ตัว ไม้ต้องมีว้ายครบ
ทุกส่วน ไม่พิการใดๆ จากนั้นนำน้ำบริสุทธิตามที่ใส่ถ้วยและตั้งไหหน้าตู้เก็บเครื่อง
เช่นไห รดที่ ขา-ลำตัว-หัว จดละ 3 ครั้ง ซึ่งการรดน้ำนี้ถือเป็นการชำระล้างไม้ให้
บริสุทธิตามแล้วทำการตีหัวไม้ให้ตาย ตรงนั้น

-เมื่อไม้ตายสนิทก็ทำการเผาห้ามใช้น้ำร้อนลวกเพราะหากใช้น้ำร้อนลวกถือเป็นการ
รดน้ำร้อนให้เทพเจ้าของคน และเสมือนเป็นกะทะนรก เมื่อเผาเสร็จก็ทำความสะอาด
สะอาด แล้วก็ทำการชำระ การชำระไม้ต้องระวัง โดยอว้ายไม้ ให้คงอยู่
สภาพเดิม ห้ามฉีกขาด และเวลาจัดส่วนนอก ออกจากซี่โครง ต้องให้เครื่องในไม้ คัด
ทางซี่โครงด้านบนเท่านั้น หากเครื่องในติดออกมาด้านส่วนนอกก็ต้องฆ่าไม้ตัวใหม่
เนื่องจากถือว่าผิดธรรมชาตินั่นเอง จากนั้นสับไม้ โดยก่อนที่จะเอาเนื้อใส่หม้อต้ม
ต้องใช้ถ้วยรองเนื้อไม้ อาข่าเรียกว่า “ซิม หม่าหะด่า”(Qumq maq lavq daq) ในถ้วย
จะมี ขิง/ข้าวสารเหนียว/เกลือ เพื่อที่จะต้มกับเนื้อไม้ ห้ามใส่เครื่องปรุงอื่นๆ เด็ดขาด
นอกจากที่ใส่ในถ้วยรองเนื้อแล้วเพราะถือว่าไม่บริสุทธิตาม และมีความหลากหลายเรื่อง
รสชาติ โดยมีชิ้นส่วนไม้ที่จะใช้ทำพิธีนั้นประกอบด้วย น่องไม้/คับ/และเนื้อจาก
อกไม้ สำหรับตระกูลที่เช่นไหโดยใช้เนื้อ 3 ชิ้น ซึ่งบางตระกูลมีการเช่นไหโดยใช้
เนื้อไม้ 5 ชิ้น ก็เพิ่มเนื้ออีก 2 ชิ้นจากเนื้อส่วนอื่น เมื่อเนื้อไม้ที่ต้มสุกแล้ว ก็ให้เอา
ขันโตกพิธีมาตั้งแล้วใส่อาหารเครื่องเช่นไห กล่าวคือ

-ใส่เนื้อไก่ในส่วนของ น่องไก่/เนื้ออกไก่/ตับไก่ ลงในถ้วยไม้ไผ่ พร้อมทั้งน้ำแกงพอประมาณ

-คนน้ำจากกระบอกเหล้าพิธี ที่ตั้งไว้หน้าตู้เก็บเครื่องเซ่นไหว้ ใส่ด้วยใบที่ 2

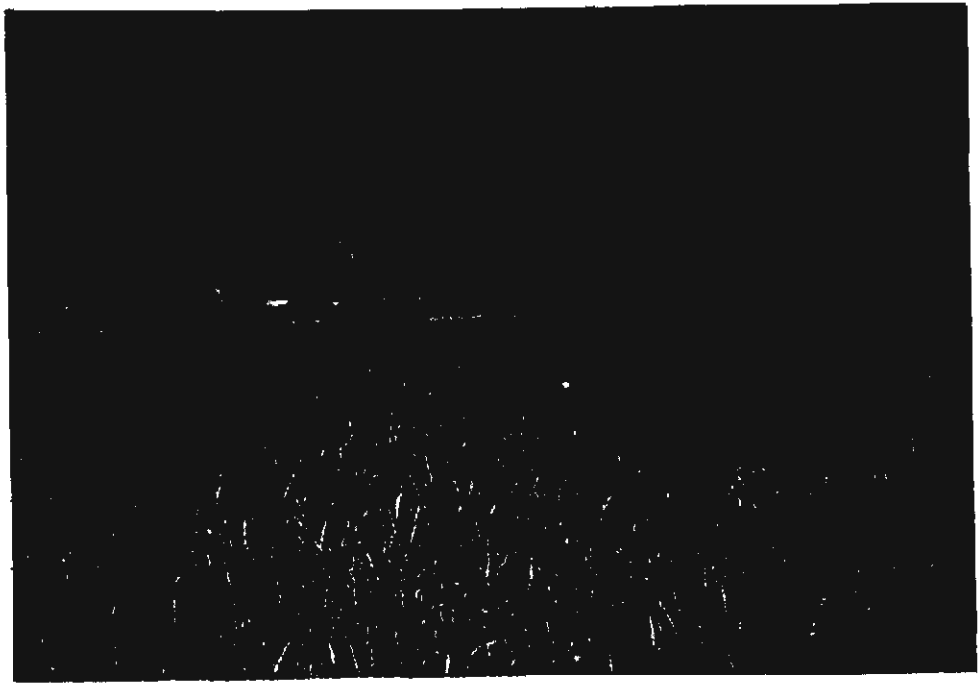
-ใส่น้ำชาดื่ม หรือ ใบชา+ขิง ใส่หน้าบริสุทธ์ ใส่ด้วยไม้ไผ่ใบที่ 3

-นำข้าวปุกที่เขาออกไว้ 3 ชั้นใส่ตะกร้าใบที่ 1 และเอาข้าวบริสุทธ์ใส่ตะกร้าใบที่ 2

-ให้ผู้ประกอบพิธีที่เป็นผู้ชายยกขันโตกตั้งไว้ที่หน้าตู้เก็บเครื่องเซ่นไหว้เพื่อบูชาประมาณ 3 นาที ซึ่งช่วงนี้ต้องหันหลังให้ (สำหรับตอนบูชาบางตระกูลจะมีการจุดไฟโดยใช้ต้นสนทุกพิธีกรรม)

-จากนั้นยกลงมาข้างล่างแล้วผู้ประกอบพิธีกินอาหารเทพเจ้าเป็นคนแรกกินก่อน อ่าข้าเรียกอาหารนี้ว่า “อ่าเผ่วลออจ๋า จ๋า เออ”(Aq poeq lawl dzal dzaq eu) เมื่อผู้ประกอบกินเสร็จแล้วก็ให้สมาชิกในครอบครัวคนอื่นๆ กิน เมื่อกินเสร็จกันแล้วก็เก็บขันโตก และอาหาร เครื่องเซ่นไหว้ ใส่ตู้ไว้ใส่ตู้ข้าวสาร พอตกหัวคำประมาณ 19.30 น. ก็ทำพิธีล้างและเก็บเครื่องเซ่นไหว้ เรียกว่า “อ่าเผ่ว ล้อก้อง อู่” (aq poeq lawl gahq uv) ถือว่าพิธีกรรมวันแรกเสร็จแล้ว และตอนเย็นของวันแรกจะมีการหาไก่ที่โตพอประมาณ 1 คู่ (เพศผู้ + ตัวเมีย) โดยนำไปไว้ที่บ้านผู้นำวัฒนธรรม เพื่อใช้ในการทำนายโชคชะตาการปลูกข้าว ผลผลิต ฝนฟ้า ที่เกี่ยวกับการปลูกข้าวในรอบนี้ในเช้าวันใหม่ จากนั้น

-ประมาณ 20.00 น.ผู้นำวัฒนธรรม มีการประกาศข่าวเรียกว่า “ล่องกู่ กู่”(Lah gul gul) คือประกาศอยู่กรรม โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับ ฤดูกาลเพาะปลูกและเมล็ดพันธุ์พืชทุกอย่างมีความพร้อม สามารถออกเจริญเติบโตได้แล้ว ถือเป็นการถ่ายทอดความรู้ วัฏจักรวงจร การเกิด ของพืช การงอกของเมล็ด และแจ้งให้ประชาชนได้ทำมาหากินอย่างแข็งขัน ซึ่งการประกาศครั้งนี้จะเฉพาะเฉพาะ “ด้านการเกิดของสรรพสิ่งมีชีวิตที่ดำรงอยู่ในโลกนี้”เท่านั้น ต่างจากตอนทำพิธีประตุมูบ้านจะพูดด้าน “การคุ้มครองปกป้องเท่านั้น” จากนั้นสุดท้ายก็ประกาศว่าพรุ่งนี้จะมีการทำพิธีปลูกข้าวเริ่มแรกขอให้ประชาชนอย่าออกไปทำงานที่ไหนก็ถือว่าเสร็จ

วันที่สอง วันเริ่มพิธีปลูกข้าว “แซ่ กา คาคะ” (Cehl ka ka dawvq) มีขั้นตอน คือ

-ช่วงเช้ารู้ ผู้อาวุโส มารวมที่บ้านผู้นำ และนำไก่ 2 ตัว เพศเมียและเพศผู้ / กระบอกเหล้าพิธี / พันธุ์ข้าว 1 กำมือ ของผู้นำวัฒนธรรม / ถ้วยรองเนื้อเรียกว่า “ซิมหม่า หละด่า”(Umq maq lavq daq) มีเกลือ/ขิง/ข้าวสาร เมื่อพร้อมแล้วเดินทางไปทำพิธีล้างข้าวพันธุ์ที่บ่อน้ำบริสุทธิ์ ของหมู่บ้าน และมีขั้นตอนเช่นไหว้ คือ -จัดพื้นที่ เอากระบอกเหล้าพิธีตั้ง เตมน้ำใส่ ซึ่งต้องมีถ้วยรองน้ำ และที่ตักน้ำในถ้วย เพื่อใช้รดน้ำไก่ โดยรดจาก ขา-ลำตัว-หัว จุดละ 3 ครั้ง แล้วทำการตีหัวไก่ ปีบคอให้ตายสนิท ก็เผาและชำแหละต้ม ตอนชำแหละให้เก็บกระเพาะพัก ที่อยู่ลำคอ อ่าฆ่า เรียกว่า “แบ จื้อ”(Beh juil) และกระดูกคั้นปอกไก่ เพื่อจะนำกลับมาและทำนาคูที่หมู่บ้าน สำหรับขึ้นส่วนไก่ประกอบด้วย ขา/ปีก/หัว/ก้น/จัน/ตับ/ไส้อ่อน เมื่อต้มสุกก็ทำพิธีเช่นไหว้ โดยเอาเนื้อไก่ส่วนต่างๆ หักล่าวมาใส่ถ้วย / เหล้าจากกระบอกพิธี ข้าวบริสุทธิ์ที่ยังไม่ได้กิน”

ห่อสื่อ” / น้ำชา ซึ่งกรณีที่แหล่งน้ำบริสุทธิ์ถ้าเป็นบ่อ ก็ให้ ทำการต่อเป็นน้ำริน จากนั้นก็เอาเครื่องเช่น ไหว้ ตามที่กำหนดคนั้นเพลง ที่ตรงน้ำริน และพูดว่า “ล่อเขาะ ซ้อ” (*lawl qawvq sawl*) หมายถึง การทำพิธีชำระล้างแหล่งน้ำบริสุทธิ์ แล้วเอาข้าวเปลือกที่นำมาไปล้างที่ตรงน้ำริน จากนั้นผู้อาวุโสก็สามารถกินข้าวเมื่อกินเสร็จก็กลับชุมชน ที่บ้านผู้นำวัฒนธรรม

-เมื่อกลับมาถึงบ้านก็เรียกผู้อาวุโสมารวมที่บ้านแล้วเอาต้นปีกกระดุกไก่ ใช้ไม้เล็กๆ เท้าไม้จิ้มฟัน เสียบที่กระดุก แล้วทายเอา อ่าข้าเรียกว่า “ยานหยั่ว คา”(Ya yoeq ka) กระดุกไก่ ตัวผู้ ทายถึง การล่าสัตว์ป่า ส่วนกระดุก ตัวเมีย ดูด้านการเพาะปลูกว่าจะดีหรือไม่ พร้อมแกะกระเพาะพักไก่ ออกมาดูว่ามีอะไรบ้าง ก็ให้ทายถึงเมล็ดพืช ัญญาหาร ตามที่มีในกระเพาะพัก เมื่อทายเสร็จก็ผู้นำวัฒนธรรม ก็นำข้าวเปลือกที่ไปชำระล้างแล้ว เอามาผสมกับพันธุ์ข้าวที่เก็บไว้ในภาชนะ จากนั้นนำข้าวพันธุ์ที่ไปทำพิธีล้าง ใส่กระบอกไผ่ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 6 นิ้ว ยาว 9 นิ้ว เรียกว่า “ขูบ่อง” (*Kuq bahq*) พร้อมจอบเล็ก อ่าข้าเรียกว่า “หละเง่อ”(Lavq ngeuq) และ ข้าวหว่านที่ทำไว้ “จีบ่า จีแปะ”(Jil baq jil pehv) และหาจุดไปที่ไร่ เมื่อเดินทางถึงไร่แล้วก็เอาห่อข้าวหว่านเปิดและ วางบนขุม “ยาขุ่มขุ่มผี”(Ya cuml qumq piq) ขุมนี้เป็นที่ทำนบกของเทพเจ้า แล้วเอาข้าวเปลือกที่เตรียมมา ทำการปลูกข้าวทางทิศเหนือของขุมจำนวน 3 หลุม แล้วเอาจอบเล็กอ่าข้าโยนไปทางทิศเหนือโดยมีการพูดตอนโยนว่า “ย้าโหมะ ย้า โละ บีม-อา” (*Yal movq yal la byuml-aq*) โดยทำแบบนี้ 2 รอบ รวมรอบแรกก็ 3 ครั้ง จะได้หลุมปลูกข้าว 9 หลุม สาเหตุที่ทำแบบนี้เพื่อให้การทำงานมีความคล่องตัว

อนึ่งขุมนี้สามารถสร้างไว้ก่อนหรือสร้างในวันปลูกข้าวเริ่มแรกก็ได้ แต่การทำขุมมีความแตกต่างคือ หากครอบครัวที่เป็น “ยานเย่ อ่ามา”(za yehl aq ma) หมายถึง แม่บุญ จะมุงหลังคาขุมด้วยหญ้าคาที่ไผ่แล้ว และเสา จะมี 4 ต้น ต้องขุดหลุม และฝังเอาแท่นนั้นรูปทรงเป็นเพิงหมาแหงน ส่วนครอบครัวที่ไม่เป็น แม่ บุญก็ใช้เสาที่เป็นจ้าม 2 ต้น และใช้หญ้าคาที่เป็นเส้นมุงเอา

-จากนั้นอาจอบเล็กอาข่า และกระบอกใส่ข้าวเปลือกห้อยไว้ที่ซุ้ม เนื่องจากจะต้อง
มาปลูกข้าวให้เต็มไร่เพราะปลูกไม่เสร็จ แล้วเดินทางกลับบ้าน และนับจากนี้ภายใน
3 วัน ห้ามไปขึ้นบ้านคนอื่น ๆ เนื่องจากถือว่าเป็นการรักษาความบริสุทธิ์ และนับ
จากพิธีกรรมนี้ไปเป็นช่วงการทำมาหากิน ไม่ใช่เป็นช่วงการท้องเที่ยว
ดังนั้น จะไม่มีการท้องเที่ยว งดการเล่น ไม่เน้นการเรียนรู้แบบนั่งเรียน มุ่ง ทำมา
หากินอย่าง เดียว ดังนั้นการแต่งงานต่างๆ ก็จะไม่ มี แต่หากมีการแต่งงาน กันก็เกิด
ปัญหาเช่น ผู้หญิงท้อง หรืออาจเป็นแม่หม้าย ก็แต่งได้ และวันต่อมา ถ้าครอบครัว
ไหนมีความพร้อมก็เริ่มปลูกข้าวต่อเลย โดยทั้งชุมชนต้อง ทำการปลูกให้เสร็จใน
ช่วง ภายในเวลา 3 รอบสัปดาห์อาข่า คือ 37 วัน ซึ่งนับจากนี้ไปก็เริ่มมีการนับรอบ
สัปดาห์เพื่อการประกอบพิธีและประเพณี ต่อไปจนครบรอบปี

ความหมายพิธีกรรมประเพณี

ประเด็นแรก เป็นการกระตุ้นให้ครอบครัวอาข่าที่มีพื้นที่ปลูกข้าวต้องรีบสรรหาพันธุ์ข้าวที่
จะใช้ปลูกในปีนั้นๆ ตลอดจนเป็นการเน้นย้ำว่าถึงฤดูปลูกข้าวแล้ว

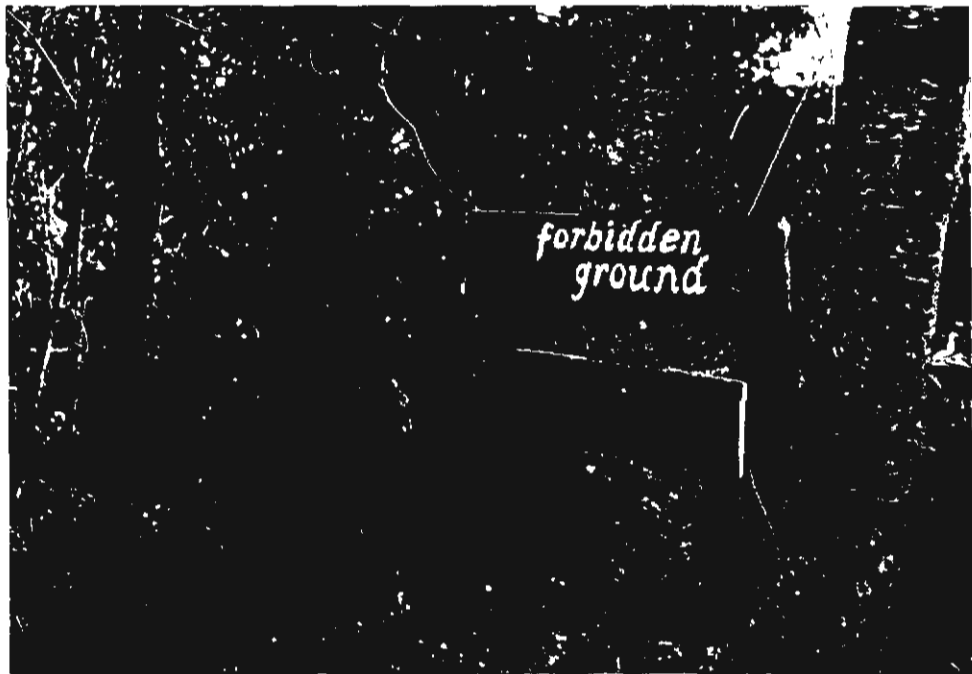
ประเด็นสอง ทำพิธีขอมาต่อพระแม่คงคาอาข่าที่เรียกว่า“อ้อหล่อง”(Uil lahq)พญานาค
เนื่อง จากในชีวิตประจำวันต้องมีการใช้น้ำและใช้ในการปลูกพืช ทำพิธีโดย
การฆ่าไก่แล้วมีการขอมาที่บริเวณบ่อน้ำบริสุทธิ์

ประเด็นสาม เพื่อให้คนได้มีการประกอบอาชีพ โดยการปลูกข้าว เพราะข้าวเป็น
อาหารหลัก และรวม
ไปถึงการบำรุงน้ำ ที่ต้องพึ่งพากัน

ประเด็นสี่ เป็นการกำหนดการนับรอบระยะเวลาและอายุพืชพันธุ์แต่ละประเภทที่จะ
ให้ผลผลิต ตลอดจนการกำหนดวันประกอบพิธีกรรม ประเพณี ต่างๆ ใน
รอบปี
นั้นๆ ได้

ประเด็นห้า แจ้งให้คนในชุมชนตื่นตัวในการประกอบอาชีพ กระตุ้นให้ชุมชนรู้จักการ→
ทำไร่ นา เพื่อหาอาหารเลี้ยงชีพให้ครอบครัว อีกทั้งเป็นการแสดง เป็นช่วง
แห่งการทำงานหรือกำหนดปฏิทินการประกอบอาชีพ ดังนั้นภายหลังจาก
ประเพณีนี้แล้วอำเภอก็จะไม่มีการท่องเที่ยวหรือแต่งงานจนกว่าพ้นประเพณี
“ค้ำแย้ๆ”(ไผ่ฝี หรือออกพรรษาอำเภอก็โดยจะกล่าวรายละเอียด ในช่วงต่อไป
และหากมีคู่หนุ่มสาวแต่งงาน ถือว่ามีเหตุผิดปรกติเช่น ท้อง เป็นต้น

ประเด็นหก สอนให้รู้จัก การทำอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน อาทิเช่น →
เครื่องถ่าสัตว์ สอนให้รู้จักสัตว์บก สัตว์น้ำโดยใช้ตำนานการเล่า ตลอดจน
การสร้างบ้านให้มีการประกอบชิ้นส่วนต่างๆ เพื่อการใช้สอยประ โยชน์

3.8 อยู่กรรม “บูเค้ แจะ ลอง-เออ” (buq del tsehv lah eu)

เมื่อแต่ละครอบครัวได้ทำการปลูกข้าวหลังจากที่เริ่มประเพณีพิธีปลูกข้าวผ่านพ้นไปประมาณ 3 สัปดาห์อำช้า (3 รอบ) จำนวน 37 วันอำช้าเรียกว่า “ลุ่ม นอง จ้อ”(Shumq nah jawl) ชุมชนแต่ละชุมชน มีการอยู่กรรมเพื่อไว้อาลัยแก่สัตว์ที่ตายเนื่องจากการปลูกข้าว เป็นเวลา 1 วัน โดยจะไม่เลือกวันฤกษ์ดี อำช้าเรียกว่า “บูเค้ แจะ ลอง เออ”(buq del tsehv lah-eu) มีความหมายคือ การอยู่กรรมเพื่อให้แมลงไค้ดิน ที่ถูกแทงขาดช่วงการปลูกข้าว จะได้มีการค่อตัวไม่ให้ตายและทำดินที่ถูกเจาะเป็นหลุมเพื่อปลูกข้าวจะได้ติดกัน อันเป็นความเชื่อที่มีการนำมาใช้ในการปฏิบัติ ดังนั้นเมื่อเริ่มพิธีปลูกข้าวแล้ว ทุกครอบครัวต้องรีบปลูกข้าวไร่ของตนให้เสร็จโดยเร็ว ซึ่งหากครอบครัวใดเป็นผู้ปลูกข้าวเป็นครอบครัวสุดท้าย เชื่อว่าถ้าโชคไม่ดี ข้าวจะไม่งอกงาม ซึ่งภาษาอำช้าเรียกการปลูกข้าวครอบครัวสุดท้ายว่า “มีโอะคาผี”(Mil o ka piq) หมายถึง ปลูกข้าวปิดประตูแผ่นดิน

ความหมายพิธีกรรม ประเพณี

ประเด็นแรก เพื่อไว้อาลัยให้แมลงสัตว์ ที่ถูกแทงตาย หรือ ลำตัวขาด ได้มีการค่อตัว ซึ่งอำช้าเชื่อว่าภายใน 3 สัปดาห์ของอำช้าสัตว์ทั้งหลายจะไม่ตาย อันเป็นการทำให้จิตใจสบายใจมากขึ้น

ประเด็นที่สอง แสดงถึงการรับผิดชอบชีวิตสัตว์อื่นๆ ซึ่งอยู่ร่วมกันบนโลก อีกทั้งแสดงถึงการหมดฤดูกาลเพาะปลูกแล้ว ซึ่งหากนานเข้าไปก็จะทำให้พันธุ์ข้าวหมดคุณภาพก็ได้

3.9 อยู่กรรม “เบวโกะ ลอง เออ”(boeq ghovq lah - eu)

หลังจากข้าวไร่ ที่ปลูกงอกหมด และสูงเท่าหัวเข่า อำช้าจะทำพิธีจับ “ด้วงดิน” ที่เป็นศัตรูข้าว และอยู่กรรม เนื่องจากด้วงดินชอบกัดกินรากข้าวอ่อน ซึ่งจะทำให้ข้าวนั้นตายโดยไม่มี การเติบโต จึงมีความเชื่อว่าเมื่อด้วงดินกินรากข้าว และชอบอยู่ในดิน ถ้าถูกจับขึ้นมาบนดินจะต้องตาย ถือเป็นการควบคุมปราบศัตรูข้าวไร่ โดยใช้พิธีกรรม โดยเมื่อผู้นำวัฒนธรรม

มีการกำหนดว่า ใน วันไก่อ เรียกว่า “ยา”(Za) มีการอยู่กรรม “เบ่ว โกะ ลอง-เออ” (boeq ghovq lah - eu) หมายถึง อยู่กรรมเพื่อด้วงดิน ก่อนที่มีการอยู่กรรม วันไก่อ หนึ่งวัน จะตรงกับ “วันลิง” “โหมยะ”(Myovq) ชาวบ้านทุกหลังคา มีการไปจับจับด้วงดินในไร่ของตน มีขั้นตอน คือ

-แต่ละครอบครัวจะ ไปจับด้วงดินในไร่ จำนวน 3 ตัว และทำการห่อด้วย ใบเผือก อย่างดีในวันลิง

-ตัดไม้เล็กขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 1 นิ้ว ยาวประมาณ 2.50 เมตร ผ่าปลายไม้ออกมาเป็น 2 แฉก เอาด้วงดินที่ห่อใบเผือก เหน็บไว้ที่ปลายไม้ และเดินทางกลับมาที่หมู่บ้าน

-เมื่อมาถึงบริเวณประตูหมู่บ้าน ให้ทำการปักไม้ที่เหน็บด้วงดิน ไว้ข้างทางเดิน ใกล้ประตูหมู่บ้าน ฝั่งที่สร้างบ้านของตนเอง เมื่อปักเสร็จแล้ว รุ่งเช้าชาวบ้านทุกคนจะหยุดอยู่กรรมโดยไม่ทำกิจกรรม 1 วัน และมีการดำข้าวปลูก(ข้าวเหนียว)ช่วงเช้าตรู่ โดยเชื่อว่าคำตาของด้วงดินให้บอด

ความหมายพิธีกรรม

ประเด็นแรก เป็นกรรมวิธีการกำจัดศัตรู ข้าวในไร่ โดยให้ด้วงดินที่อยู่ในดินออกมาตาย ซึ่งเป็นการใช้ความเชื่อ ในการกำจัดด้วงดินที่เป็นศัตรูพืชของข้าวไร่

3.10 ประเพณีพิธี “ขี้มผี ล้อ-เออ” (*qumq piq lawl en*)

พิธี “ขี้มผี ล้อ” (*Qumq piq lawl*) หมายถึง พิธีบำรุงข้าวไร่ให้งอกงามเป็นพิธีกรรมระดับครอบครัว ซึ่งชาวอำเภำทำพิธีนี้เป็นพิธีที่ให้ขวัญและกำลังใจ กับข้าวที่กำลังเจริญงอกงาม รวมทั้งเจ้าที่ที่เฝ้าดูแลรักษาไร่ (เจ้าแม่ข้าวที่เฝ้าดูแล) ซึ่งเจ้าแม่ข้าวที่เฝ้าดูแลไร่ชาวนั้นมีชื่อว่า “ฉ่า หน้า อำมา” (*Tsaq naq aq ma*) ประเพณีการ ช่วงเดือน กรกฎาคม ตรงเดือนอำมาคือ “เซ่ ลา” (*Tsel la ba la*) โดยแต่ละครัวเรือนมีพิธีเช่นไหว้ให้เจ้าที่ ผู้ดูแลไร่ เรียกว่า “ขี้ม ผี ล้อ” (*Qumq piq lawl*) ในไร่ของตนเอง ซึ่งการประกอบพิธีกรรมนี้แบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

1-การประกอบพิธีแบบธรรมดา (ใช้ไก่)

2-การประกอบพิธีแบบใหญ่(ใช้หมู)

1.การประกอบพิธีแบบธรรมดา

เมื่อกำหนดวันฤกษ์ดีของครอบครัวและเตรียมเครื่องเช่น ไหว้พร้อมแล้ว มีขันคอน คือ

-ขันที่ หนึ่ง ทำพิธี “ยา หย่า ปี่ นุ่ม” (*Za zaq puiv numl*)

โดยนำไก่ตัวเล็กเพศผู้ 1 ตัว เมื่อไปถึงไร่ก็ทำการตั้งขันน้ำ แล้วใช้น้ำที่ยังไม่ได้ดื่มรด ขา-ลำตัว-หัว จุดตะ 3 ครั้ง แล้วใช้ไม้ตีหัวไก่ ให้ตาย จากนั้นทำการเผา ทั้งตัวให้มีกลิ่นเผาจนไก่ แล้วก็นำขนที่เผา ไปลูบต้น ข้าวแล้วบอกว่า “ยา หย่า ปี่ นุ่ม เด” (*Za zaq puiv numl de*) เชื่อว่าทำให้ต้นข้าวได้กลิ่นแล้วโตไว อีกทั้งเป็นการขอขมาโทษกรรมที่มีการฆ่าหมู หรือสัตว์อื่นๆ จนเป็นเหตุให้ตาย หรืออาจมีการเผาผ้าต่างๆ โดยไม่ตั้งใจ ซึ่งการใช้ไก่ตัวนี้ถือเป็นการชำระล้างให้เกิดความบริสุทธิ์ เมื่อทำพิธีนี้เสร็จก็ให้เผาไก่ทำความสะอาด เพื่อนำไปปรุงเป็นอาหารของวันใหม่อำมาเรียกว่า “ยา ล้อ ล้อ” (*Ya sawl lawl*)

-ขันที่สอง ทำพิธี “ขี้มผี ล้อ” (*Qumq piq lawl*) มีเครื่องเช่น ไหว้ คือ

-ไก่แม่ 1 ตัว(ตัวใหญ่) -ห่อใบชาและขิงพร้อมกัน 1 ห่อ / ห่อเหล้าหมักที่ได้จากกระบอก

เหล้าพิธี 1 ห่อ : ห่อไข่ 1 ใบพร้อมกับข้าวเหนียวต้ม จำนวน 2 ห่อ เพื่อแกะให้จ่อม
ปลวก อีกหนึ่งห่อ เมื่อพร้อมก็ประกอบพิธี “ชิมผีลื้อ” คือ

ก)- ปีกเสายาวประมาณ 1.50 เมตร เหนือบริเวณชุ่มพิธีในไร่ เสานี้อำเภอเรียกว่า “ชิม
ผี ด้าหื้อ”(Qumq piq da heul) เส้นผ่าศูนย์กลางขนาด 3 นิ้ว ผ่ากลางออกเป็น 4 แฉก
(ผ่าแบบรูปตัวบวก +)

ข)-นำเครื่องเช่น ไห้วที่เตรียมมา เปิดไว้บริเวณที่ปักเสา ทำการจับไก่ออกจากกรง
แล้วร่อนน้ำ จากขันน้ำที่ตั้งไว้(อี จ้อง) โดยรด ขา-ลำตัว-หัว จุดละ 3 ครั้งแล้วทำการ ตี
หัวให้ตาย โดยตี ให้มีเลือดออกด้วยเพราะจะทาที่กรง เมื่อตายแล้ว ก็ดึงขนปีกไก่
ข้างหนึ่งดึงออกมา 4 เส้น อีกข้างหนึ่งดึงออกมา 5 เส้น รวม 9 เส้น(บางครอบครัวใช้
เพียง 3 เส้น ซึ่งถือว่าเป็นตัวแทน 9 เส้นเช่นกัน เช่นตระกูล ป่อแจ้) แล้วทำการปัก
รอบเสา โดยให้ส่วนโค้งปักเข้าหาต้นที่ ปัก อำเภอถือว่าเป็นลักษณะปิด จำนวน 8
เส้น ส่วนอีก 1 เส้น ที่ปัก ค้างหางออกนอก อำเภอถือว่าเป็นลักษณะ หางออก เพื่อ
ทำเป็นประตูเปิด

ค)-ทำการเช่น ไห้ว อำเภอเรียกว่า “หละคา”(Lav ka) โดยถอนขนไก่ จาก ขา-ลำตัว-
หัว แล้วปล่อยลงที่บริเวณเสาที่ปักไว้ แล้วเอาเครื่องเช่น ไห้วตามลำดับคือ ห่อไข่
กับข้าวเหนียว โดย ทำการแกะไข่อ่อนแล้วเช่น ไห้ว เหล้าหมัก ชาและขิง ถือว่าการ
เช่น ไห้วอาหารเสร็จแล้วจากนั้น นำห่อไข่กับข้าวเหนียว ที่เตรียมมาสำหรับแกะให้
จ่อมปลวก ไปแกะ บริเวณที่มี จ่อมปลวก และให้จ่อมปลวกกินโดยแกะไข่น้ำและเอา
ข้าวต้มลงก่อน จากนั้นตามด้วยเหล้า แล้วสุดท้ายตามด้วยชา+ขิง เมื่อให้กินเสร็จ
แล้วก็กลับมาที่บริเวณชุ่มพิธี เอากรงที่ใส่ไก่ อำเภอเรียกว่า “ชะโล้”(Qav lol) ทาเลือด
ไก่ แล้วสวมทับเสา บริเวณที่บากเป็น สี่แฉก จากนั้นเอาไม้ตีไก่เสียบทับเพื่อให้แน่น
แล้วหันปากกรงไก่ไปทางทิศตะวันออก

ง)-ทำการปิดเส้นขนไก่ที่เปิดไว้ 1 เส้น ให้เหมือนกับเส้นขนอื่นๆ ถือว่าพิธีในไร่
เสร็จ แล้วก็เดินกลับบ้านทันที โดยไม่มีการกินข้าวในไร่

ข)-เมื่อกลับมาถึงบ้านก็ให้นำถุงที่บรรจุไก่ และเครื่องเช่น ไปแขวนที่ฝากระหว่าง
ฝั่งชาย หญิงแล้วเอากะบอกละหมักที่ได้เปิดไว้ช่วงเช้าอาฆ่าเรียกว่า “ชะเบ่อ
ผู้” *Qav beuq puq*) มาตั้งที่บริเวณเตาไฟ ฝั่งชาย พร้อมทั้งขันน้ำรด (อีจ้อง) แล้วเอา
กระดังข้าว(ขี้มา) มาวางแล้วเอาไก่ พร้อมห่อข้าวเหนียวและไข่ “อ้อฮู” (*lawl cu*) ที่
นำมาจากไร่ ใส่ในกระดัง จากนั้นก็ทำการเผาไก่แล้วเชิญผู้อาวุโสมากินเมื่อกินเสร็จ
แล้ว

ฉ)-การดูแลผี “จีบ่า จีลี เตือะ” (*Jil baq jil siq teuv*) โดยนำกะบอกละหมัก
จำนวน 2 กระบอกคือ กระบอกที่ 1 ที่ได้มีการตั้งไว้แล้ว “โย ช้อง จีลี” หรืออาจ
เรียกว่า “ชะเบ่อผู้” (*Qav beuq puq*) กระบอกที่ 2 เป็นกระบอกใหม่ถือเป็น กระบอก
คนเฒ่า เรียกว่า “เอ๋อจี หม่อจี” (*Dzoeq jil mawq jil*) มาตั้งบริเวณหน้าเตา โดยให้
กระบอกที่ 1 ตั้งไว้ด้านใน ส่วนกระบอกที่ 2 ตั้งไว้ด้านนอก(ทางเข้า) โดยให้ชิดติด
กัน จากนั้นก็ให้คนเฒ่าจำนวน 2 คน ที่เป็นเครือญาติจะดี มาทำการดูแล “จีเต้-
อะ” (*Jil teuv*) โดยดูแลกระบอกที่สอง ก่อน 3 ครั้ง แล้วดูแลกระบอกที่ หนึ่ง จำนวน 3
รอบ จากนั้นให้เอาถ้วย 1 ใบ ใส่ น้ำเหล้าที่ดูแลเรียกว่า “จีเซ้” (*Jil tsel*) และยกให้ เจ้า
บ้านถือไว้ก่อน และให้คนเฒ่าอวยพร “จีเซ้ ชิมหม่า ค่อแห่ง” โดยเน้นเนื้อหาอวยพร
เกี่ยวกับ ความเจริญงอกงามของข้าวไร่และให้ได้ผลผลิต เยอะ จากนั้น นำถ้วยดัง
กล่าวยกให้ผู้หญิงของเจ้าบ้านชิม จากนั้นนำถ้วยมาอีก 2 ใบ มาทำการเทน้ำกลับไป
มา(ผสมน้ำโดยใช้ภาชนะเล็กๆ) แล้วพูดว่า “จีอ่าหล่องมา” (*Jil dzaq lahq ma de*)
แล้วเทใส่ใน กระบอกละหมักที่ 1 ของคนเฒ่า แล้วให้คนเฒ่าที่จับหลอดทั้งสองคนดูแล
ถือว่าจบพิธีกรรม

ช)-เมื่อคนเฒ่ากลับออกจากบ้านไปแล้ว ก็ให้เอากะบอกละหมักที่ใช่แล้วทำการเท
เหล้าหมักออก แล้วหาวันฤกษ์ดีของครอบครัวแล้วทำการอัดเหล้าหมักพิธี-เพื่อใช้ใน
งานอื่นๆ ค่อไป ก็ได้

2.การทำพิธีแบบใหญ่ (ใช้หมู)

สำหรับครอบครัวที่เป็น “ยา แย้อ มา” (Za yehl aq ma) คือ แม่บุญ(ผู้หญิงที่ได้ประกอบพิธียกตำแหน่งท่าผู้ชาย) ครอบครัวเหล่านี้จะใช้หมูในการประกอบทำพิธี “ขี้มฝี่ลื้อ” มีเครื่องเช่น ไหว้คือ (ไก่เล็ก 1 ตัว จะเป็นเพศอะไรนั้น ขึ้นอยู่กับ หมู ที่ทำพิธีว่าเป็นเพศอะไร ถ้าหมู เป็นเพศเมียก็ให้ใช้ไก่เพศผู้ แต่ถ้าหมูเป็นเพศผู้ก็ให้ใช้ไก่เพศเมียสลับกัน กระบอกไฟแขม บากเป็นปลาฉลาม จำนวน 3 กระบอก และใส่เครื่องเช่นดังนี้
กระบอกที่ 1 ใส่ใบชา + จิง / กระบอกที่ 2 ใส่เหล้าหมักจากกระบอกเหล้าพิธี สำหรับกระบอกนี้ เก็บไว้ที่บ้าน / กระบอกที่ 3 ใส่ น้ำบริสุทธิ์ และเอาใบตองแห้งปิด / ห่อใบตองที่ใส่ จิง+ชาไว้ที่เดียวกัน จำนวน 2 ห่อ ห่อใบดัมและข้าวเหนียวดัม(ห่อลื้อ) ห่อ จำนวน 2 ห่อ / กระบอกเหล้าพิธีใหม่ จำนวน 1 กระบอก / ไก่เพศเมีย 1 ตัว ใส่กรง และกรงของหมู เรียกว่า “อาหะแม่ชะ”)

เมื่อพร้อมแล้ว เชิญผู้อาวุโส และเครือญาติเพื่อเป็นลูกมือพร้อมกันที่บ้านแล้วออกเดินทางไปที่ไร่ เมื่อเดินทางถึงแล้วมีชั้นคอนพิธีคือ

ชั้นที่หนึ่ง พิธี “ยา หย่า ปี่ นุ่ม” (Za zaq puiv numl) ชั้นตอนที่หนึ่ง นี้ ทำเหมือนแบบแรกทุกประการ

ชั้นที่สองพิธี “ขี้มฝี่ลื้อ” (Qumq piq lawl)

-ทำการปักเสาที่เรียกว่า “ขี้มฝี่ ด้า เหือ” (Qum piq dal heul) ด้านเหนือของ ชุ้มพิธีในไร่ แล้วปักกระบอกไฟแขม “อ้าโตะ” (Al tovq) รอบเสาโดยแบ่งเป็น 3 ช่วง พร้อมทั้งให้ตั้งกระบอกเหล้าพิธี พร้อมขันน้ำ “อีจ้อง” (il jahl) แล้วจับไก่ออกมา แล้ว รดน้ำไก่ จาก ขา-ลำตัว-หัว จุดละ 3 ครั้ง แล้วทำการตีหัวไก่ให้ตายและมีเลือดออก แล้วดึงขนปีกไก่ ข้างหนึ่ง 4 เส้น อีกข้างหนึ่ง 5 เส้น รวม 9 เส้น ปักรอบเสา “ขี้มฝี่ ด้าเหือ” (Qum piq dal heul) ช่องระหว่างที่ปักกระบอกไฟแขม โดยให้ขนไก่หนึ่งเส้น เปีดหางออกเพื่อถือเป็น ประตุ แล้วทำการชิงขนไก่ จาก ขา-ลำตัว-หัว ออกเพื่อบูชา จากนั้นก็ทำการ รดน้ำ หมู โดยรดจาก ขา-ลำตัว-หัว แล้วฆ่า เมื่อหมูตายแล้วก็ดึงขนหมูจาก ขา-ลำตัว-หัว ออกแล้วบูชาพร้อมทั้งเลือดบูชาด้วย จากนั้นก็ทำการผ่าท้องหมู เพื่อดูตับ “หะม่ ท้อง” (Zavq pia tuhl) เป็นการทำนายด้านการทำมาหากิน

จากนั้นนำหมูไก่อที่ทำพิธีไปเผา ชั้แหละ สำหรับชิ้นส่วน เครื่องเช่น ไหว้ ของหมูนั้น มีชิ้นส่วน คือ

ชิ้นส่วนนอก กันหาง ขา มือ ริมฝีปาก หน้าท้อง หู ส่วนเครื่องในหมูประกอบด้วย ดับ กระเพาะ ใส่อ่อนสำหรับไก่ ชิ้นส่วนที่ทำเครื่องเช่น ไหว้มีดังนี้คือ ชิ้นส่วนนอก หัว ขา ปีก กันไก่ น่องขา ส่วนเครื่องในไก่ มี ดับ ใส่อ่อน โดยก่อนคัมใส่หม้อก็ต้องใช้ถ้วยรองเนื้ออาข่าเรียกว่า “ขุ่มหม่าหะด่า”(Qumq ma lavq daq) ในถ้วยนี้ก็จะมิ จิง+เกลือ+ข้าวสารเหนียว เมื่อเนื้อคัมสุกแล้ว ให้ทำการเช่น ไหว้ “ละคา”(Lav ka) โดยเอาชิ้นส่วนที่กล่าวมามาสับเป็นชิ้นเล็กๆ แล้วใส่ถ้วย เพื่อบูชา มีขั้นตอนบูชาเช่น ไหว้

-นำเนื้อสุกชิ้นส่วนต่างๆ ที่กล่าวมาเอาไปที่บริเวณ จุ่มพิธีในไร่แล้วทำการสุก“จี้เต๋-อะๆ” โดยไม่มีการสุกใส่ถ้วย พร้อมทั้งให้มีการเติมน้ำที่ กระบอกล้างแหมให้ด้วย แล้วทำการเปิดห่อเครื่องเช่น ไหว้ ซึ่งประกอบด้วย ห่อไข่และ ข้าวเหนียว ห่อเหล้า หมัก ห่อใบชา+จิง ให้คงเหลือห่อไข่และข้าวเหนียว 1 ห่อ และอื่นๆ อีก 1 ชุด เพื่อไว้แกะให้ จอมปลวก

-ทำพิธีบูชา “ละคา”(Lav ka) โดยเริ่มเทอาหารจาก ห่อไข่และข้าวเหนียวคัม(ห่อส้อ) เนื้อหมู+ไก่ ห่อเหล้าหมัก ห่อน้ำชา+จิง เมื่อบูชาเสร็จแล้ว ก็ให้เอาห่อไข่+ข้าวเหนียวคัมอีกชุดหนึ่งไปแกะบริเวณจอมปลวกและให้จอมปลวกกิน จากนั้นให้เอากรงไก่ หมู ที่ทำด้วยเลือด เสียบทับไม้ที่ปากไว้เป็น สี่แฉก “ขุ่มผัด้านห่อ” แล้วบิดชน ปีกไก่ที่เปิดไว้ 1 เส้น ถือว่าขั้นตอนพิธีกรรมเสร็จ จากนั้นก็ไปกินข้าว ซึ่งเนื้อที่ทำประกอบเป็นอาหารกินในไร่นั้น ในไร่นั้นจะเป็นส่วนหัวทั้งหมด ตั้งแต่เอวขึ้นไป ส่วนที่เหลือนำกลับไปบ้าน แต่อาหารที่ได้ทำสุกและเอากลับไปบ้านเพื่อให้พ่อบ้านกินนั้นอาข่าเรียกว่า “ล่อซู” ซึ่งมีชิ้นส่วนคือ แก้มหมู หน้าท้อง ดับ น่องไก่ ซึ่งเนื้อส่วนนี้จะห่อกลับไปให้พ่อและ

คนเฒ่าที่อยู่ได้กิน หากเนื้อต่างๆ ที่ประกอบแล้วเหลือหามนำกลับบ้าน ต้องทิ้งไว้ใน ไร่ และหากมีผู้ใดแวะเวียนผ่านเข้ามาก็สามารถกินได้ จากนั้นเดินทางกลับ

เมื่อกลับมาถึงบ้าน

-ให้เอาตะกร้าเนื้อไปตั้งที่ฝักันระหว่างชายและหญิง “ลอ ข่า”(Law kaq) แล้วทำ → การ ตั้งกระบอกเหล้าพิธี พร้อมทั้งถ้วยใส่น้ำ และขันคัก ซึ่งเป็น กระบอกเดียวกับที่ เอาเหล้าหมักออกตอนเช้า อ่าข่าเรียกว่า “ชะเบ่อผู้ จี้ลี้”(Qav beuq puq jil siq) เป็น กระบอกที่ตั้งขึ้นเพื่อนำเนื้อที่เอามาจากไร่เอาออกจาก ตะกร้าเนื้อ อ่าข่าต้องใช้ ตะกร้าที่เรียกว่า “ชะโยะ”(Qav nyovq) โดยเทออกใส่กระดัง แล้วทำการสับเนื้อที่สุก ซึ่งเป็นของฝักเอามาจากไร่ มาสับและตั้งขึ้นโคกให้พ่อและผู้อาวุโสกิน สำหรับห่อ ไข่ นั้น ห่อที่ทำพิธี“ขี้มผีลื้อ”ให้ฝ่ายผู้หญิงกิน ส่วน ห่อไข่ที่แกะกับจอมปลวกต้อง ให้ผู้อาวุโสกินเพราะถือว่าจอมปลวกเป็นหัวแผ่นดิน เล็กหนุมไม่กิน จากนั้นก็ทำ การประกอบอาหาร แล้วเชิญแขกอาวุโสมากิน ในบ้านตอนเย็น

-เมื่อกินเสร็จแล้วให้ทำการดูเหล้า “จี้บ่า จี้ลี้ เซ้” คือการดูเหล้าจากกระบอกพิธี ครั้งสุดท้าย ซึ่งถือว่าเป็นการปิดงานพิธี โดยมีขั้นตอนกล่าวคือ นำกระบอกเหล้าพิธี ตามชื่อต่างๆ คือ

-กระบอกเหล้าที่ 1 “ชะเบ่อผู้”(Qav puq beuq – eu tiq siq)

-กระบอกเหล้าที่ 2 “จี้เซ้”(Jil tsel tiq siq)

-กระบอกเหล้าที่ 3 “เจ่วจี้ หม่อจี้”(Dzoeq jil mawq jil tiq siq)

ส่วนกระบอกที่ 4 นั้นได้ใช้ที่ไร่แล้ว แต่ก็เอาเหล้าหมักข้างในทิ้ง และเอากะบอก เปล่ามาใช้ในบ้านต่อไปได้เนื่องจากเป็นพิธีกุศลอยู่แล้ว (บางครั้งรอบครัวก็ไม่นำกลับมา) และ เมื่อเตรียมกระบอกเหล้าพิธีเรียบร้อยแล้วก็ให้ทำการ ดูเหล้าเหล้า “จี้เตอะๆ” โดยให้น้ำที่เป็นญาติทางแม่ 1 คน เป็นผู้ทำการ “จี้เตอะๆ” ร่วมกับผู้อาวุโส อีก 2 คน ซึ่งการตั้งกระบอก เหล้าพิธีจะดังดังนี้คือ (กระบอกเหล้าที่ 1-2-3) แล้วทำการ “จี้เซ้” หมายถึงการดูผสม เหล้าพิธี โดย เริ่มดูจากกระบอก 3 จำนวน 3 ครั้ง ดูดกระบอกสอง 3 ครั้ง จากนั้น ดูด กระบอกที่หนึ่ง แล้วให้เจ้าของบ้านดู 3 ครั้ง แล้วเทใส่ในถ้วย(จี้บ่าจี้เซ้) สาเหตุที่ดูจาก ด้านนอกเข้ามาด้านในเพื่อที่ จะเป็นบุญกับเจ้าของบ้าน ซึ่งบางตระกูลก็มีวิธีการดูเหล้าแตก ต่างกัน โดยมีการดู

กระบอกที่ 3 แล้วยกข้ามอุดกระบอกที่ 1 แล้วมาอุดกระบอกที่ 2 เป็นครั้งสุดท้าย จากนั้น
-ให้เอาถ้วยที่ใส่เหล้าอุดให้ทางญาติน้ำ (อาเถว) ถ้วยไว้ และให้คนเฒ่าอวยพร “จี๊ซั ซิมหม่า
ค้อ แหง” (*Dawq ngehq gheh*) เมื่ออวยพรเสร็จก็ให้แม่บ้านชิมได้ และแขกที่มาร่วมงาน
จากนั้น เอาถ้วยเก็บไว้ที่ชานเก็บเหนือเตาไฟ เมื่อชิมแล้วไม่หมดก็สามารถ เททิ้งที่เตาไฟได้
หลังเสร็จงาน

-จากนั้นให้ทำการผสมน้ำกลับไปมา แล้วเทใส่กระบอกเหล้าพิธีที่หนึ่งและพูดว่า “จี๊อ่า
หล่องมาเด” (*Jil dzaq lahq ma de*) แล้วอุดเหล้าจากกระบอกเดิมครั้งเดียว ซึ่งการอุดครั้งนี้
เป็นครั้งสุดท้าย ก็ถึงวันแรก และให้ทำการเก็บกระบอกเหล้าพิธีพร้อมทั้งเอาเหล้าหมักออก
จากกระบอกและสามารถนำไปอัดใหม่และใช้ในงานพิธีอื่นๆ ต่อไป และช่วงเช้าของ วัน
ใหม่ก็มีการประกอบอาหารให้ผู้อาวโส กินอีก เรียกว่า “ยาล้อ ล้อ-เออ” (*Yal sawl lawl-eu*)
เมื่อให้กินเสร็จก็จบบริบูรณ์

ความหมายพิธีกรรม ประเพณี

ประเด็นแรก เพื่อสร้างขวัญ กำลังใจ ให้ผู้ปลูกข้าวไร่ ได้เอาใจใส่ไร่ข้าว อย่างสม่ำเสมอ
เพราะก่อนที่จะถึงพิธีบำรุงขวัญข้าวไร่ ต้องรีบกำจัดวัชพืชออกให้หมดไว้
ก่อน จึงนิยมทำพิธีนี้

ประเด็นสอง เป็นการขอขมาในสิ่งที่ได้กระทำไปโดยความไม่ตั้งใจ หรือตั้งใจ อาทิเช่น
การฆ่าหมู นก งู ช่วงที่ทำไร่ หรือแม้แต่การเกิดอุบัติเหตุผ้าถูกไหม้ บ้าง ซึ่ง
สิ่งเหล่านี้เป็นการกระทำที่ก่อให้เกิดการล่วงละเมิดเจ้าที่ และผู้ดูแลไร่ข้าว จึง
มีการขอขมา

ประเด็นสาม เนื่องจากเกรงว่าอาจจะมีบุคคลอื่นๆ มาใช้ “กระท่อมพัก” ที่สร้างขึ้นในไร่ อาจ
ถูกใช้เป็นที่พัก และพลอดรักของคนอื่นๆ ซึ่งเป็นเรื่องไม่ปฏิบัติของชาวอา-
ข่า ดังนั้นการทำพิธีนี้เป็นการลบล้างสิ่งเหล่านี้ด้วย

ประเด็นที่สี่ เป็นการสนับสนุนให้สามี ภรรยา มีความรัก ที่จะครองคู่ให้ยาวนาน โดย

สังเกตเห็นได้จากการนำอาหารที่ปรุงสุกเพื่อไปให้สามีที่บ้าน โดยจะไม่กิน
ที่ร่อย่างเดียว

ประเด็นที่ห้า เป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน เครือญาติ และผู้อื่น ให้เข้า
มาเกี่ยวข้องในการประกอบพิธีกรรม

3.11 ประเพณี “แย้ ขู่ อ่าเผ่ว” (Yehl kuq aq poe)⁴ หรือ ประเพณีไล่ชิงช้า

ประเพณี “แย้ ขู่ อ่าเผ่ว” (Yehl kuq aq poe) นิยมเรียกชื่อได้ หลายลักษณะเช่น
“หละเผ่ออ่าเผ่ว”(Lavq ceuq aq poq)^๕ คือ ประเพณีไล่ชิงช้า “แย้ขู่อ่าออ” (Yehl kuq daq-
cu) คือ ประเพณีกินตอนหน้าฝน ประเพณีไล่ชิงช้า จะเริ่มจัดช่วงปลายเดือนสิงหาคม ถึง
ต้นเดือน กันยายน ตรงกับเดือนอ่ำว่า “ม่อลา”(Cawq la) โดยเริ่มนับวัน จากประเพณีพิธี

ปลูกข้าว ผ่านไปแล้ว 8 รอบ และกำลังย่างเข้ารอบที่ 9 หรือประมาณ 97 กว่าวัน ก็มีการจัดประเพณี “แย้ขู๋ อ่าเผ่ว” (*Yehl kuq aq poe*)

ตำนานความเป็นมา

ประเพณีโล้ชิงช้ามีการเล่าหลายลักษณะ โดยมีประวัติคอนหนึ่งที่เล่าในตำนานเพลงว่า เกิดขึ้นในแผ่นดินที่ชื่อว่า “จาแดล้อง” (*Ja deh lahl*) (พื้นที่มณฑลยูนนาน ของประเทศจีนในปัจจุบัน) โดย ดินแดนแห่งนี้ มีผู้นำอำเภอที่ชื่อ “ชะบา อ่าเผ่ว หม่อโล๊ะโล๊ะซือ” (*Qavq ba aq poeq mawq lov lov suil*) และ “ค้อบา อ่าเผ่ว เอวค้อ ค้อคอง” (*Kawl ba aq poeq oe kawl ka qah*) เป็นผู้นำที่ชาวอำเภอให้การนับถือ เป็นผู้ปกครอง โดยกล่าวว่า ดินแดน “จาแด” จะทำการจัดประเพณีโล้ชิงช้า 33 วัน เมื่อเป็นเช่นนี้ สมาชิกคนในดินแดนแห่งนี้ ซึ่งประกอบด้วยคนจน คนรวย ต้องเตรียมเสบียงหาอาหาร โดยคนจน ก็เข้าป่าหาผลไม้เผือก มัน มากองไว้หลายกอง ส่วนคนรวยก็ได้เตรียมข้าวสารไว้บริโภคนในช่วงเทศกาลดังกล่าว จำนวน 9 กระบุง และเทศกาลก็ได้เริ่มขึ้น เมื่อเริ่มมาได้ไม่นาน คนในชุมชนที่เป็นคนรวยก็ประกาศว่า “เทศกาลโล้ชิงช้านี้กว่าถ้าเริ่มแล้วคนจนจะตายก่อน แต่กลับกลายเป็นว่าคนรวยจะมตายก่อนคนจน เนื่องจากข้าวสารที่เตรียมไว้ทั้งหมด 9 กระบุงหมดลง ขณะที่กองเผือก มัน ผลไม้ที่คนจนหามาได้จากป่า ยังคงเหลืออีกเยอะ หลายกอง” มีสุภาษิตที่ชาวอำเภอพูดคือ “สำหยา อ่าดา แบซี่ แล้ดู-อ่า บอ หย่า อ่าดา แบ แสะ ล้าหง่า เอ้” (*Saq zaq aq da beh sil lehl dul-ay Baw zaq aq da beh sehvaq lal ngaq jel*)” ตามความหมายที่กล่าวไว้ข้างต้น ด้วยเหตุนี้ผู้นำการปกครอง จึงให้ย่นเวลา การจัดประเพณีโล้ชิงช้า เหลือเพียง 4 วัน จนถึงปัจจุบัน

นอกจากนี้แล้ว การโล้ชิงช้า กล่าวว่าเป็นสัญลักษณ์ ประเพณีของผู้หญิงอำเภอเนื่องจากผู้หญิง จะมีการแต่งตัวประดับประดาด้วยเครื่องทรง เป็นกรณีพิเศษในประเพณีนี้ และถือเป็นโอกาส ที่มีการประดับเครื่องแต่งกายที่ได้เตรียมไว้ตลอดปี นำมาใส่ในประเพณีนี้ สำหรับหญิงสาว ก็จะมีการแต่งกายเพื่อ ยกลำดับชั้นวัยสาว แสดง ให้เห็นวัยความเป็นสาวตามขั้นตอน พร้อมทั้งจะมีการขึ้น โล้ชิงช้าโชว์ทั้งในรูปแบบคนเดียว และ สองคน และร้องเพลงโล้ชิงช้า และเล่าว่า ผู้หญิงอำเภอคนแรก ที่ชื่อ “หมี่อี ดาเยอะ” (*Miq siq dav yeuv*) เป็นผู้ริเริ่มร้องเพลงตอนโล้ชิงช้าเป็นคนแรก จนทำให้ ผู้นำการปกครอง 9 แคว้น ที่ชื่อ “เอว -

มาอ้ายฮอ เกวเจ่ว (Dzoeq ma aq zawl ghoeq dzoeq) ถังลอกมาผู้หญิงคนนี้ และการร้องเพลงของผู้หญิงคนนี้ตอนไล่ชิงช้า ได้ส่งเสียงให้เทพเจ้าฝนที่อยู่บนฟ้าได้ยินและเทพฝนตกลงมายังพื้นโลก ส่งผลให้พืชพันธุ์ธัญญาหาร อุดมสมบูรณ์ ฉะนั้นเทศกาลนี้ฝนจะตกมาก ฉะนั้น “หมี่สี่ดาเยอะ” ถือเป็นครุอาข้าด้านการร้องเพลงคนแรก นอกจากนี้ข้าถือว่าประเพณีไล่ชิงช้า เป็นการฉลองพืชพันธุ์ที่จะได้เก็บเกี่ยวใช้บริโภคโดยมีสุภาษิตว่า “ขู่า หม่าโปะ หม่า โปะ”(Kuq dzaq maq bov maq bov) หมายถึง **ประเพณีไล่ชิงช้าจะมีอาหารกินอย่างมากมาย หากครอบครัวใดขาดอาหารในประเพณีนี้ ก็แสดงว่าจะขาดแคลนอาหารในปีนั้น** และ การสร้างเสาชิงช้า ให้ถือเป็นสัญลักษณ์ประเพณีสตรี เนื่องจากผู้ชายมีประเพณีการเล่นลูกข่าง เป็นสัญลักษณ์อยู่แล้ว มีเรื่องเกี่ยวกับการสร้างเสาชิงช้าว่า ชิงช้าที่สร้างขึ้นนั้น เป็นแนวคิดที่เกิดจากสตรี โดยผู้หญิงเป็นผู้เรียกร้องแบ่งบทบาทเพื่อให้ตระกูลต่างๆ มาช่วยดำเนินการ ปลูกสร้างชิงช้า และสั่งว่า ให้ใช้ต้นไม้ที่ชื่อว่า “ชะลาอ้ายฮอ”(Sav la aq yeul) ซึ่งเป็นต้นไม้ที่แข็งแรง จำนวนสี่ต้นมาทำ โดยการปลูกสร้างชิงช้าจะมีองค์ประกอบหลายส่วน ซึ่งแต่ละชิ้นส่วนของชิงช้าที่ประกอบขึ้นมาแต่ละวงตระกูล เป็นผู้แบกรับในการทำชิงช้า อาทิเช่นตระกูล “เก่วแม” ทำหน้าที่ในการหาเชือก ตระกูล “ตองเซ” ทำหน้าที่เป็นผู้ขึ้นไปมุงกับบนเสาชิงช้า และให้ค่าตอบแทนเป็น 2 สตางค์ (หยี แซ่) ซึ่งปัจจุบันก็ยังมีส่วนตระกูล “เซอมือ” ทำหน้าที่หาไม้ที่เป็นไม้หนุมแกนกลาง ข้าเรียกว่า “ผยัดัม”(Pyaq dumq) และเชือกที่ห้อยสำหรับการไล่ ชิงช้า”ข้าเรียกว่า “ค้องจ่อ”(Kahl jawq) กับ “อะตี้”(Jav tiq) ฉะนั้น ประเพณี “แย้ขู่อ่าฝั่ว”หรือพิธีไล่ชิงช้า ถือเป็นประเพณี ที่มีคุณค่าซึ่งมากด้วยภูมิปัญญาที่ใช้ในการปกครอง ของชนเผ่าอาข่า และถือว่าเป็นประเพณีเข้าพรรษาอาข่าเช่นกัน เพราะหลังจากนี้ จะไม่มีการตัดไม้เข้าบ้านจนกว่าจะมีการออกพรรษาแบบอาข่าในเทศกาลไล่ผีเท่านั้น โดยมีรายละเอียดขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมกล่าวคือ

วันแรกพิธี “จ่าแม”(Dzaq beh) วันประกอบพิธีบูชาเซ่นไหว้

ชาวอาข่านิยมเริ่มประเพณีไล่ชิงช้าในวัน “โฮ”(สัตว์ตระกูลกระรอก) หรือวัน → “โฮญ”(วันควาย) ตามการนับวันราศีศัตรว์ ของอาข่าวันใดวันหนึ่ง หากชุมชนใดที่ไม่เริ่มพิธีใน 2 วันนี้ แสดงให้เห็นว่าคนในชุมชนอาจมีสมาชิกบางครัวเรือนที่เคยได้กำเนิดเป็นลูกแฝดก็ได้

สำหรับการทำพิธีวันนี้จะมีการเซ่นไหว้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไป ของวงศ์ตระกูล มีขั้นตอนการทำพิธีกรรมคือ

-ตั้งแต่ช่วงเช้าตรู่ จะมีผู้หญิงไปตักน้ำบริสุทธิ์ เพื่อนำมาประกอบพิธีกรรม โดยก่อนตักน้ำ ต้องชำระหน้าตา ขา และทำใจให้สดใส และต้องเข้าคิวในการตัก อาข่าเรียกน้ำที่ตักนี้ว่า “ฮือ ฮือฮือ” (*il juvq il sawl*) หมายถึงน้ำ บริสุทธิ์ เนื่องจากน้ำดังกล่าวจะต้องไปใช้ใน การทำพิธีเซ่นไหว้วิญญาณบรรพบุรุษ ของวันนั้น และเมื่อตักน้ำมาถึงบ้านแล้ว ก็ดำเนิน การ แห่ข้าวสารเหนียว “ห่อ หย่อ ดี -เออ” (*Hawq nyawq duiv-eu*) แล้วแต่จำนวนลิดร ข้าวสารเหนียวที่ต้องการแห่ เพื่อคำเป็น “ห่อ ถ่อง”

(*Hawq tahq*) คือข้าวเหนียวที่คำแล้วนิยมเรียกว่า “ข้าวปลูก” เพื่อใช้ในการทำพิธีกรรม

-เมื่อถึงเที่ยงวันก็ทำการนึ่งข้าวสารเหนียวที่แช่ไว้ และขณะที่รอข้าวสุกก็คั่วงาคำเพื่อคำ ผสม กับข้าวปลูก พร้อมให้เอาอุปกรณ์เซ่นไหว้จากตู้เก็บเครื่องเซ่นไหว้อาข่าเรียกตู้เก็บว่า “เปาะเหลาะ เปาะตู” (*Pawvq lawvq pawvq tul*) เพื่อล้างด้วยน้ำบริสุทธิ์ เมื่อล้างเสร็จให้ทำการผึ่งให้แห้งโดยวางไว้บนชานที่ห้อยอยู่เหนือเตาไฟๆ ทางฝั่งผู้หญิงอาข่าเรียกชานนี้ว่า “ช่อตะ” (*Qawq tav*) ผึ่งไว้ในขณะที่รอข้าวหุงอยู่ (อุปกรณ์เครื่องเซ่นไหว้มีดังนี้คือ ชันโตกเล็ก/ตะกร้าสานด้วยไม้ไผ่ ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 5 นิ้ว จำนวน 2 ใบ/กระบอกล้วยที่เป็นไม้ไผ่เพื่อใส่เหล้า , เนื้อ , น้ำชา จำนวน 3 ใบ / ม้านั่งเล็ก 1 ตัว สำหรับมานั่งบางตระกูลก็ไม่ใช้) และเมื่อข้าวที่หุงไว้สุกแล้ว ให้เอาออกหนึ่งถ้วย เพื่อทำเป็นข้าวบริสุทธิ์ชนิดไม่คำใช้ในพิธี อาข่าเรียกข้าวบริสุทธิ์ว่า “ห่อฮือ” (*Hawq sawl*) จากนั้นนำข้าวสุกที่เหลือเป็นส่วนใหญ่ไปคำเป็น “ข้าวปลูก” ในครกขนาดใหญ่ เมื่อคำเสร็จก็นำ ก็นำกลับมาบ้านของตน แล้วดำเนินการปิดข้าวปลูกออกมาเป็นชั้นๆ จำนวน 3 ชั้น อาข่าเรียกว่า “อ่า เป่ว ลือ ฮี” (*Aq poeq lawl hil*) แล้วใส่ไว้ในตะกร้าเครื่องเซ่นไหว้

-ให้เอากระบอกล่อยพิธี “ฮือฮือ / ฮือฮือ” (*Jil baq jil cuv/jil baq jil siq*) จำนวน 1 กระบอก โดยเทเศษขี้เถ้าที่อัดปิดกระบอกล่อยทั้งบริเวณที่เตาไฟ และเสียบไม้ขนาดเท่าไม้จิ้มฟัน อาข่าเรียกว่า “ฮือฮือ” (*Jil tsawl*) และหลอดดุด 1 หลอดที่เป็น

หลุดไป จากนั้นเอาถ้วย 1 ใบ พร้อมทั้งคัคน้ำใบเล็กๆ เพื่อใส่น้ำบริสุทธิ์ อาข่าเรียกว่า “อี จ้อง”(il jahl) พร้อมใส่น้ำบริสุทธิ์ ไปตั้งไว้ตรงหน้าตู้เก็บเครื่องเช่นไห

-ให้ไปจับไก่บริสุทธิ์ที่เป็นเพศเมีย ซึ่งไม่ใช่ไก่ชนสีขาว มา 1 ตัว โดยไก่ต้องมีอวัยวะครบทุกส่วน ไม่พิการใดๆ จากนั้นนำน้ำบริสุทธิ์ ที่ใส่น้ำและตั้งไว้หน้าตู้เก็บเครื่องเช่นไห วรรคที่ ข-ถ้ำตัว-หัว จดละ 3 ครั้ง การรดน้ำนี้ถือเป็นการชำระล้างไก่ให้บริสุทธิ์ แล้วทำการตีหัวไก่ให้ตาย ตรงนั้น เมื่อไก่ตายสนิทก็ทำการเผาทั้งตัว ห้ามให้นำร้อนลวกเพราะเหมือนว่าเป็นการตกกะทะนรก เมื่อเผาเสร็จก็ทำความสะอาด จากนั้นก็ทำการชำแหละ และเวลาจัดออกกอกไก่ กับซี่โครง ต้องให้เครื่องในไก่ ติดอยู่ทางซี่โครงเท่านั้น หากเครื่องในติดออกมาด้านส่วน นอก ก็ต้องฆ่าไก่ตัวใหม่ เนื่องจากถือว่าผิดธรรมชาติ ตามที่สรีระ ดำรงอยู่จากนั้นสับไก่ก่อนที่จะเอาเนื้อไก่ ใส่มื้อต้ม ต้องมีถ้วยรองเนื้ออาข่าเรียกว่า “ชิม หม่าหะด่า”(Qumq maq lavq daq) ในถ้วยนี้ จะมี จิง/ข้าวสารเหนียว/เกลือ เพื่อต้มกับเนื้อไก่ สาเหตุที่ต้องใช้ถ้วยรองเนื้อก่อนจะต้มนั้นเพื่อป้องกันไม่ให้เนื้อไก่ที่สับเป็นชิ้นๆ ตกลงพื้น เพราะถือว่าไม่สะอาด และห้ามใส่เครื่องปรุงอื่นๆ เด็ดขาดนอกจาก จิง,เกลือ,ข้าวสารเหนียว เท่านั้นซึ่งสาเหตุว่า หากใส่เครื่องปรุงลงไปหลากหลายถือว่าไม่บริสุทธิ์เพราะเครื่องปรุงเยอะเทพเจ้าไม่ชอบและหมิ่น สำหรับชิ้นส่วนไก่ที่จะใช้ในการเช่นไห จะมี น่องไก่/ตับไก่/อกไก่ สำหรับกระดูกที่เช่นไหโดยใช้ไก่ 3 ชิ้น บางกระดูกมีการเช่นไหโดยใช้เนื้อไก่ 5 ชิ้น โดยเพิ่มส่วน ปีก / และเนื้อส่วนอื่น เมื่อเนื้อไก่ที่ต้มสุกแล้ว

-ให้เอาชิ้นโตกพิธิมาตั้ง แล้วใส่อาหารเครื่องเช่นไห ต่างๆ คือ ใส่น้ำเนื้อไก่ในส่วน ของ น่องไก่/เนื้ออกไก่/ตับไก่ กรณีครอบครวัที่ทำพิธิเช่นไหโดยใช้เนื้อไก่ 3 ชิ้น ส่วนกระดูกที่ใช้ 5 ชิ้น ให้เพิ่ม ปีกไก่/เนื่องจากส่วนอื่น อีก 2 ชิ้น ลงในถ้วยไม้ไผ่ 1 ใบ พร้อมทั้งน้ำแกงไก่

-ใส่น้ำเหล้าพิธิที่ได้จากการดูดขึ้นจาก กระบอกเหล้าพิธิ ที่ตั้งไว้หน้าตู้เก็บเครื่องเช่นไห ใส่น้ำด้วยไม้ไผ่ ใบที่ 2

-ใส่น้ำชาดื่ม หรือ จะใช้เฉพาะ ใบชา+จิง แล้วใส่น้ำบริสุทธิ์ก็ได้ ใส่น้ำด้วยไม้ไผ่ใบที่ 3

-นำข้าวปุกที่เอาออกไว้อีก 3 ช้อนใส่ตะกร้าใบที่ 1 และ เอาข้าวบริสุทธิ์ใส่ตะกร้าใบที่ 2

-เอาข้าวปุกที่บีบออกใส่ตะกร้าไว้ 3 ช้อน และ ข้าวบริสุทธิ์ ที่ออกใส่ไว้ตะกร้า มาวางบนขันโตกพิธี

-เมื่อเครื่องไหว้พร้อมแล้ว ให้ผู้ประกอบพิธีที่เป็นผู้ชาย ยกขันโตก ไปตั้งไว้ที่หน้าตู้เก็บเครื่องเช่นไหว้เพื่อบูชาประมาณ 3 นาที ซึ่งช่วงนี้ต้องหันหลังให้ขันโตกเพราะเชื่อว่าเทพเจ้าจะลงมารับประทานอาหาร

-จากนั้นยกลงมาข้างล่างแล้ว ผู้ประกอบพิธีกินอาหารเทพเจ้าเป็นคนแรกก่อน อ่าข้าเรียกอาหารนี้ว่า “อ่าผั่วลออข้า อ่า เออ”(Aq poeq lawl dzal dzaq eu) เมื่อผู้ประกอบพิธีกินเสร็จแล้วก็ให้สมาชิกคนอื่นๆ กิน เมื่อกินเสร็จกันแล้วก็เก็บขันโตก และอาหาร เครื่องเช่นไหว้ ใส่ตู้ข้าวสาร ถือว่าพิธีกรรมวันแรกเสร็จแล้ว

วันที่ สอง วันสร้างเสาชิงช้า “หละ เล่อ โจ๊ะ อ้านอง”(Lavq ceuq tsovq al nah)

วันนี้จะเป็นวันปลูกสร้างชิงช้า และในวันนี้จะไม่มีการฆ่าสัตว์ใดๆ เพื่อเป็นอาหาร หรือแม้แต่การประกอบพิธีกรรม ซึ่งถือว่าสำหรับวันนี้อาหารที่เป็นเนื้อจะขาด อ่าข้าเรียกวันนี้ว่า “อ่า ก้อง”(Dzaq ghahl) หมายถึง เป็นวันที่ขาดเนื้อและกินลำบาก เพราะการสร้างชิงช้าในวันนี้เป็นแนวคิดของสตรี ฉะนั้นสตรีจะเก่งในการห่ออาหารประเภทผัก จึงมีอาหารประเภทผักเท่านั้น โดยมีกิจกรรมวันนี้คือ

-ช่วงเช้า ผู้นำทุกครัวเรือน ไปรวมกันที่บ้านผู้นำทางวัฒนธรรม และผู้นำฯ จะเตรียมเอาถ้วยใส่ข้าวสารและไข่ ใส่ด้วยกัน เอาไปที่สถานที่จะทำชิงช้าของหมู่บ้าน เมื่อไปถึงบริเวณปลูกสร้างเสาชิงช้า ชาวบ้านจะแบ่งหน้าที่และแยกย้ายกันไปหาวัสดุการสร้าง เช่น เสา / เชือกเถาว์วัลย์ ส่วนเหลือก็จะซื้ห่อหุ้มชิงช้า เพื่อเตรียมการปลูก ชิงช้าใหญ่ ที่เรียกว่า “หละ เล่อมา” (Lavq ceuq ma) และเมื่อต้นไม้ที่จะทำเสาชิงช้าพร้อมแล้วให้ทำการลอกเปลือกบริเวณที่จะสัมผัสกับดินออกให้หมดเพื่อไม่ให้ต้นไม้แตกกิ่งก้าน โดยก่อนที่จะมีการใส่ห่อหุ้ม ผู้นำวัฒนธรรม จะเอาข้าวสาร และไข่ใส่ เป็นพิธีที่ปากหลุมก่อน จากนั้นก็ช่วยกันยก ใส่ห่อหุ้ม และตะโกนว่า “เซอ”(Seul) เป็นการ

เพิ่มพลังนั่นเอง จากนั้นก็จะหาคน จำนวน 2 คน ขึ้นไปเป็นผู้มักจากบนเสาชิงช้า โดยคนที่อยู่ข้างล่างก็จะใช้เชือกช่วยกันดึงเพื่อให้เป็นรูปแบบชิงช้า โดยให้ปลายยอดเสาชนกัน ซึ่งการทำชิงช้านี้คนที่ขึ้นไปจะได้รับค่าตอบแทน จำนวน 2 สตางค์ ในสมัยก่อน ปัจจุบันได้เพิ่มขึ้นเท่าหลักขาว 1 ขวด เมื่อเสร็จแล้ว

-พิธีเปิดการได้ จะเป็น ผู้นำวัฒนธรรมหมู่บ้าน “เจ๋อมา” (*Dzoeq ma*.) โดยการเปิดนั้นจะเอาวัตถุ 3 สิ่ง ได้แก่ หิน, กล้วยเจ้าชู และเครื่องหมาม มีความหมายดังนี้ “หิน” หมายถึง ความแข็งแกร่ง มั่นคง แน่นหนาของจิตใจ และความถาวรชุมชน “กล้วยเจ้าชู” หมายถึง ความสมบูรณ์ของพืชพันธุ์อาหาร ให้มีผลผลิตให้เยอะ “เครื่องหมาม” หมายถึง เป็นร้วหมามป้องกันเพศภัยทุกด้าน เช่น โรคภัยและอื่นๆ

เมื่อนำ 3 สิ่งที่กล่าวมามีรวมกัน และใส่ในห่วงชิงช้าแกว่งไปมา 3 รอบ ผู้นำหมู่บ้านถึงจะทำการได้ แล้วร้องเพลงว่า “เออ เลอ น้อ” (*Eu leu nawq*) จำนวน 3 ครั้ง (บางคนก็จะร้องเป็นเพลงยาวก็ได้) โดยไล่ไปมา หลังจากนั้นบุคคลอื่นขึ้นไล่ได้ ความพอใจ

-เมื่อทำชิงช้าใหญ่เสร็จแล้วชาวบ้านแต่ละครัวเรือนก็จะทำชิงช้าเล็ก ๆ ไว้หน้าบ้านของตนเพื่อที่จะให้เด็กในบ้านเล่น พอตกตอนเย็นผู้หญิงก็จะไปดักน้ำบริสุทธิ์เพื่อเตรียมทำพิธีในเช้าครูของวันใหม่ และเมื่อถึงหัวค่ำ ก็จะมีนักโกล่เกลี่ยชุมชน(ประชาสัมพันธ์) อาข่าเรียกว่า “หน่าบี่ หน่าเหง่อ” (*Naq bil naq ngeuq*) จะเดินสอบถามครอบครัวแต่ละหลังว่าต้องการเอาเนื้อสัตว์ที่จะฆ่าในวันรุ่งขึ้นจำนวนเท่าใด ซึ่งสิ่งนี้เป็นการสำรวจความต้องการและนำไปสู่การตัดสินใจว่าจะฆ่า หมู วัว หรือ ควายนั่นเอง อาข่าเรียกว่า “ส่า โย่ คา” (*Saq qol ka-eu*) และเวลา ขึ้นประมาณ 19.00 น.ก็ทำพิธีเก็บเครื่องเช่น ไหว้ “อ่าเผ่วอ้อก้องอู” (*Aq poeq lael gahq uv*) ที่เก็บไว้ในวันแรกที่คู่ข้าวสาร พอถึงกลางคืนก็จะมี

-หนุ่มสาวพากันมากระทุ้งกระบอกไม้ไผ่ “บ่อต่องตุ-เออ” (*Bawq tsahq tuv-eu*) จะไปกระทุ้งกันที่บ้านใครก็ได้ที่มาเชื่อเชิญให้ไปกระทุ้งในบ้านของตน เนื่องจากต้องการความสนุกสนานและเป็นการทำบุญบ้าน ซึ่งครอบครัวที่ทำเช่นนี้ได้จะมี

ฐานะดี โดยเล่นกัน ตลอดทั้งคืน มีการรินเหล้าให้กับกลุ่มหนุ่มสาว และให้กินของว่าง พอรุ่งเช้าจะมีการฆ่าหมูเพื่อเลี้ยงให้กับแขก และผู้มากระทุ้งกระบอกไม้ไผ่ อันเป็นการขอบคุณ

วันที่สามวันฉลอง “วันลื้อคะ อ่าเผ่ว”(Lawl dav aq poeq)

เป็นวันใหญ่ มีการฉลองการกินทุกครัวเรือนตลอดวัน โดยเชิญแขก ผู้อาวุโส และหมูนเวียนเข้าทุกครอบครัว พร้อมทั้งมีการอวยพรให้เจ้าบ้านประสบความสำเร็จ ซึ่งวันนี้สามนี้มีขั้นตอนการประกอบพิธีคือ

-เจ้าครู จะประกอบพิธีเรียกว่า “ลื้อคะอ่าเผ่ว”(Lawl dav aq poeq) พิธีต้อนรับวันใหม่ มีเช่นไหว้ ตั้งแต่เช้ามีด โดยไม่มีการฆ่าไก่ (บางครอบครัวก็ใช้ไก่ประกอบพิธีกรรม กรณีที่ใช้ไก่นั้นขั้นตอนจะเหมือนกับวันที่ 1 เพียงแต่ประกอบพิธีต่างกันทำช่วงเช้า) กรณีที่ไม่ใช้ไก่เช่นไหว้จะมีเครื่องเช่นไหว้ เพียง 3 อย่าง ประกอบด้วย -ข้าวเหนียวดำ(ข้าวปุก) -ข้าวเหนียวบริสุทธิ์ไม่ได้ตำ(ห่อฮื้อ) -ซากบึงจิงไล่วางกันโดยใส่ผ้าบริสุทธิ์ โดยเอาอาหารที่เป็นเครื่องเช่นไหว้ ทั้งหมดนี้ใส่บนขันโตกพิธี แล้วทำการบูชาที่หน้าตู้เก็บเครื่องเช่นไหว้ ประมาณ 3 นาที แล้วให้ผู้ประกอบพิธีกิน แล้วสมาชิกกิน เสร็จแล้วเก็บใส่ตู้ข้าวสาร

พอฟ้าสว่างแล้วชาวบ้าน ก็จะมีการฆ่าหมู หรือวัว ควายก็ได้ แล้วแต่ชาวบ้านจะตกลงกัน เพื่อแบ่งเนื้อสัตว์ที่ฆ่าให้สมาชิกชุมชน เพื่อใช้ในการบริโภคฉลองในวันดังกล่าว ฉะนั้นบ้านแต่ละหลัง ก็จะมีการเชิญแขกเข้าบ้านตัวเอง เพื่อร่วมรับประทานอาหาร ส่วนบ้านที่มีการกระทุ้งกระบอกไม้ไผ่ มีการฆ่าหมูและเชิญผู้อาวุโสในหมู่บ้านและเชิญแขก ให้มากินข้าวในบ้านของตน และวันนี้ถือเป็นวันแห่งความสุข และสนุกสนาน ของเทศกาลไล่ชิงช้าประจำปี

วันที่สี่วันสุดท้าย “จ่า ส่า”(Dzaq saq)

วันนี้จะเป็นวันสุดท้ายของประเพณีไล่ชิงช้า ไม่มีการประกอบพิธีกรรมอะไร นอกจากจะพากันไล่ชิงช้าเพราะเป็นวันสุดท้ายเมื่อถึงตอนหัวค่ำประมาณ 18.00 น ผู้นำวัฒนธรรมก็จะมาเก็บสายชิงช้า หรืออาจมีผู้อาวุโสในชุมชนคนอื่นก็ได้ และห้ามเล่นจนกว่าจะ

เวียนมาบรรจบอีกรอบหนึ่ง และประมาณ 19.00 น.ก็ทำพิธีเก็บอุปกรณ์เครื่องเซ่นไหว้ “*อา่เผ่วถ้อก้องอู่*” (*Aq poeq lawl gahq uv*) คือการทำความสะดวกเครื่องเซ่นไหว้แล้วไปเก็บใส่ตู้เก็บเครื่องเซ่นไหว้ตามเดิม เป็นอันเสร็จพิธีกรรมบริบูรณ์

ความหมายพิธีกรรม ประเพณี

ประเด็นแรก ส่งเสริมสุขภาพร่างกายให้แข็งแรงโดยการจัดสร้างชิงช้า อันเป็นอุปกรณ์การออกกำลังกาย และทดสอบกำลังใจ ทั้งผู้ใหญ่และเด็ก

ประเด็นสอง ฉลองผลิตผลที่เกิดจากการเพาะปลูก ซึ่งจะส่งผลให้มนุษย์มีข้าวพืชผักบริโภคโดยไม่ขาดสารอาหาร และเป็นการประเมินความสามารถในการปลูกผัก พืชสวนไว้บริโภค ในครัวเรือน ซึ่งครอบครัวไหนขาดอาหารแล้วจะมีความจน ในปีนั้น

ประเด็นสาม เป็นเทศกาลส่งเสริมบทบาทสตรี โดยเฉพาะผู้หญิงจะมีการแต่งกายประดับ

ประดาด้วยเครื่องแต่งการที่สวยงาม อีกทั้งเป็นแสดงความสามารถในการร้องเพลงเพื่อการฉลองเทศกาลโล้ชิงช้า

ประเด็นสี่ แสดงสังขรณ์ว่าชุมชนที่ตั้งอยู่ต้องประกอบด้วย คนรวยและคนจน อยู่พร้อมกันไปไม่สามารถฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะอยู่ด้วยตามลำพังฝ่ายเดียวไม่ได้ ตลอดจนการช่วยเหลือซึ่งกันและกันอย่างเอื้อเฟื้อ

ประเด็นห้า เนื่องจากช่วงเดือนนี้ฝนตกมาก จึงเป็นกระบวนการหนึ่งที่ทำให้ชาวอาข่าต้องหาอาหารไว้บริโภค เพราะหากฝนตกมากก็จะออกไปเก็บเกี่ยวหรือหาอาหารมิได้ ถือเป็นภูมิปัญญาในการอยู่ร่วมธรรมชาติ

ประเด็นหก ก่อให้เกิดการวางแผนในการจัดหาอาหารและการดำรงชีวิตประจำวัน

ประเด็นเจ็ด เสริมสร้างการตั้งหมู่บ้านให้ให้มีความรัก สามัคคี ตลอดจนเน้นการวิเคราะห์ความมั่นคงถาวรชุมชน ทั้งในแง่ของอาหาร การปกครอง และสร้างกำลังใจ

ประเด็นแปด เน้นความสัมพันธ์ คน กับป่า เพราะมีการหาอาหารจากป่า เช่นเผือกมัน อันจะนำไปสู่การรักษา ป่าไม้ ให้คงอยู่อย่างยั่งยืน นอกจากนี้อาข่าจะไม่มีการค้าไม้คิบนำเข้าชุมชนเพราะถือว่าเข้าพรรษา จนกว่าจะมีการจัดพิธีไล่ผี(ค้องแย๊ะแย๊ะ)หรือออกพรรษาจึงจะตัดได้

ประเด็นเก้า เกิดบรมครูอาข่าที่เป็นนักร้องคนแรกคือ “หมี่สี่ดาเยอะ” ซึ่งเป็นผู้ริเริ่มการ → ร้องเพลงของชาวอาข่าในพิธีโล้ชิงช้า อันเป็นวันเกิดศิลปินนักร้องอาข่าในประเพณีนี้

ประเด็นสิบ สร้างกระบวนการให้เกิดความรับผิดชอบในการดำรงชีวิตของการอยู่ร่วมกันของแต่ละตระกูล ดังเห็นจากการปลูกสร้างชิงช้า ให้แต่ละตระกูลรับผิดชอบในการจัดหาวัสดุอุปกรณ์ เป็นต้น

3.12 ประเพณี “ยอลา อ่าเผ่ว” (Zaw la aq poeq)

ภายหลังเทศกาลได้ซึ่งผ่านไปแล้ว 13 วัน (1 รอบสัปดาห์อ่าซ่า) ก็จะมีประเพณี “ยอลา อ่าเผ่ว” (Zaw la aq poeq) ประเพณีนี้จะทำเดือนกันยายน เดือนอ่าซ่าคือ “ยอลา” (Zaw la ba la) โดยทำพิธีกรรมเป็นเวลา 2 วัน มีประวัติประเพณีเล่าว่า ประเพณี “ยอลา อ่าเผ่ว” (Zaw la aq poeq) เกิดขึ้นเนื่องจากในชุมชนอ่าซ่า นอกจากจะมีผู้นำทางวัฒนธรรมและการปกครองที่เรียกว่า “เจ่วมา” (Dzoeq ma) เป็นผู้นำแล้ว ในชุมชนก็ยังมีตำแหน่ง รองผู้นำ วัฒนธรรม อ่าซ่าเรียกว่า “เจ่ว หย่า” (Dzoeq zaq) หรือในอดีตเคยดำรงตำแหน่ง เป็นผู้นำ วัฒนธรรม ดังนั้นประเพณี “ยอลา อ่าเผ่ว” (Zaw la aq poeq) จึงจัดขึ้นเพื่อเชิดชูอดีตผู้นำทางวัฒนธรรม ซึ่งเคยดำรงตำแหน่งมาก่อน และให้มีการประกอบพิธี เพื่อไหว้ตำแหน่ง ฉะนั้นถือว่าประเพณี “ยอลา อ่าเผ่ว” ถือเป็นประเพณีของอดีตผู้เคยดำรงตำแหน่งเป็น “เจ่วมา” มาก่อนก็ว่าได้

ดังนั้นบรรดาผู้ที่ เป็น “เจ่วหย่า” (Dzoeq zaq) ก็มีการประกอบพิธีกรรมเพื่อไหว้ครู และมีการเลี้ยงอาหารเรียกว่า “เจ่วยองล้อเออ” (Dzoeq yah lawl-eu) โดยมีกิจกรรมพิธีกรรม คือ

วันแรก การเซ่นไหว้บรรพบุรุษ

วันนี้มีการประกอบพิธีกรรมเซ่นไหว้ บรรพบุรุษที่ล่วงลับไป โดยมี ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม คือ

-ช่วงเช้า ผู้หญิงไปตักน้ำบริสุทธิ์ เพื่อนำมาประกอบพิธีกรรม โดยก่อนตักน้ำ ต้องชำระหน้าตา ขา และทำใจให้สโล และต้องเข้าคิวในการตัก อ่าซ่าเรียกน้ำที่ตักนี้ว่า “อีจู้ อีล้อ” (il juvq il sawl) หมายถึงน้ำ น้ำบริสุทธิ์ เนื่องจากน้ำดังกล่าวจะต้องไปใช้ใน การทำพิธีเซ่นไหว้วิญญาณบรรพบุรุษ ของวันนั้น และเมื่อตักน้ำมาถึงบ้านแล้ว ก็ดำเนินการ แซ่ข้าวสารเหนียว “ห่อ หย่อ คี-เออ” (Hawq nyawq duiv-eu) แล้ว แ่จำนวนลิตร ข้าวสารเหนียวที่ต้องการแซ่ เพื่อคำเป็น “ห่อ ถ่อง” (Hawq tahq) คือ ข้าวเหนียวที่คำแล้วนิยมเรียกว่า “ข้าวปุก” เพื่อใช้ในการทำพิธีกรรม

-เมื่อถึงเที่ยงวันก็ทำการนึ่งข้าวสารเหนียวที่แช่ไว้ และขณะที่รอข้าวสุกก็คั่วงาคำเพื่อ
ตำผสม กับข้าวปุก พร้อมให้เอาอุปกรณ์เช่น ไขว้จากคู้เก็บเครื่องเช่น ไขว้อาข่าเรียกคู้
เก็บว่า “เปาะเหาะ เปาะทุ”(Pawvq lawvq pawvq tul) เพื่อล้างด้วยน้ำบริสุทธิ์ เมื่อ
ล้างเสร็จให้ทำการผึ่งให้แห้งโดยวางไว้บนชานที่ห้อยอยู่เหนือเตาไฟๆ ทางฝั่งผู้หญิง
อาข่าเรียกชานนี้ว่า “ซ่อตะ”(Qawq tav) ผึ่งไว้ในขณะที่รอข้าวหุงอยู่ (อุปกรณ์เครื่อง
เช่น ไขว้มีดังนี้คือ ชันโตกเล็ก/ตะกร้าสานด้วยไม้ไผ่ ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 5 นิ้ว
จำนวน 2 ใบ/กระบอกล้วยที่เป็นไม้ไผ่เพื่อใส่เหล้า, เนื้อ, น้ำชา จำนวน 3 ใบ /ม้านั่ง
เล็ก 1 ตัว สำหรับม้านั่งบางตระกูลก็ไม่ใช้) และเมื่อข้าวที่หุงไว้สุกแล้ว ให้เอาออก
หนึ่งถ้วย เพื่อทำเป็นข้าวบริสุทธิ์ชนิดไม่คำใช้ในพิธี อาข่าเรียกข้าวบริสุทธิ์ว่า “ห่อ
ส้อ” (Hawq sawl) จากนั้นนำข้าวสุกที่เหลือเป็นส่วนใหญ่ไปคำเป็น “ข้าวปุก”ใน
ครกขนาดใหญ่ เมื่อคำเสร็จก็นำกลับมาบ้านของตน แล้วดำเนินการบิข้าวปุกออก
มาเป็นชิ้นๆ จำนวน 3 ชิ้น อาข่าเรียกว่า “อ่า เป่ว ส้อ ฮี”(Aq poeq lawl hil) แล้วใส่
ไว้ในตะกร้าเครื่องเช่น ไขว้

-ให้เอากระบอกล้วยพิธี “จี้บ่าจี้จู / จี้บ่า จี้สี้”(Jil baq jil cuv/jil baq jil siq) จำนวน
1 กระบอก โดยเทเศษขี้เถ้าที่อัดปิดกระบอกล้วยทั้งบริเวณที่เตาไฟ และเสียบไม้
ขนาดเท่าไม้จิ้มฟัน อาข่าเรียกว่า “จี้ม้อ”(Jil tsawl) และหลอดดูด 1 หลอดที่เป็น
หลอดไม้ จากนั้นเอาถ้วย 1 ใบ พร้อมทั้งดักน้ำใบเล็กๆ เพื่อใส่น้ำบริสุทธิ์ อาข่าเรียก
ว่า “อี จ้อง”(il jah) พร้อมทั้งใส่น้ำบริสุทธิ์ ไปตั้งไว้ตรงหน้าคู้เก็บเครื่องเช่น ไขว้

-ให้ไปจับไก่บริสุทธิ์ที่เป็นเพศเมีย ซึ่งไม่ใช่ไก่ชนสีขาว มา 1 ตัว โดยไก่ต้องมีอวัยวะ
ครบทุกส่วน ไม่พิการใดๆ จากนั้นนำน้ำบริสุทธิ์ ที่ใส่ถ้วยและตั้งไขว้หน้าคู้เก็บ
เครื่องเช่น ไขว้ รดที่ ขา-ลำตัว-หัว จูดละ 3 ครั้ง การรคน้ำนี้ถือเป็นการชำระล้างไก่
ให้บริสุทธิ์ แล้วทำการตีหัวไก่ให้ตาย ตรงนั้น เมื่อไก่ตายสนิทก็ทำการเผาทั้งตัว ห้าม
ใช้น้ำร้อนลวกเพราะเหมือนว่าเป็นการตกกะทะนรก เมื่อเผาเสร็จก็ทำความสะอาด
จากนั้นก็ทำการชำแหละ และเวลาจีดออกอกไก่ กับซี่โครง ต้องให้เครื่องในไก่ คิด
อยู่ทางซี่โครงเท่านั้น หากเครื่องในคิดออกมาด้านส่วนอกก็ต้องฆ่าไก่ตัวใหม่เนื่อง

จากถือว่าผิพรรณชาติ ตามที่สรีระ ดำรงอยู่จากนั้นสับไก่ก่อนที่จะเอาเนื้อไก่ ใส่ หม้อต้ม ต้องมีถ้วยรองเนื้ออาข่าเรียกว่า “จีม หม่าหะด่า”(Qumq maq lavq daq) ใน ถ้วยนี้ จะมี จิง/ข้าวสารเหนียว/เกลือ เพื่อคัมกับเนื้อไก่ สาเหตุที่ต้องใช้ถ้วยรองเนื้อ ก่อนจะคัมนั้นเพื่อป้องกันไม่ให้เนื้อไก่ที่สับเป็นชิ้นๆ ตกลงพื้น เพราะถือว่าไม่ สะอาด และห้ามใส่เครื่องปรุงอื่นๆ เค็ดขาคนนอกจาก จิง,เกลือ,ข้าวสารเหนียว เท่า นั้นซึ่งสาเหตุว่า หากใส่เครื่องปรุงลงไปหลากหลายถือว่าไม่บริสุทธิ์เพราะเครื่อง ปรุงเยอะเทพเจ้าไม่ชอบและเหม็น สำหรับชิ้นส่วนไก่ที่จะใช้ในการเซ่นไหว้ จะมี น่องไก่/คับไก่/อกไก่ สำหรับตระกูลที่เซ่นไหว้โดยใช้ไก่ 3 ชิ้น บางตระกูลมีการเซ่น ไหว้โดยใช้เนื้อไก่ 5 ชิ้น โดยเพิ่มส่วน ปีก / และเนื้อส่วนอื่น เมื่อเนื้อไก่ที่คัมสุกแล้ว -ให้เอาขัน โศกพิธิมาตั้ง แล้วใส่อาหารเครื่องเซ่นไหว้ ต่างๆ คือ ใส่เนื้อไก่ในส่วน ของ น่องไก่/เนื้ออกไก่/คับไก่ กรณีครอบครัวที่ทำพิธีเซ่นไหว้โดยใช้เนื้อไก่ 3 ชิ้น ส่วนตระกูลที่ใช้ 5 ชิ้น ให้เพิ่ม ปีกไก่/เนื้อจากส่วนอื่น อีก 2 ชิ้น ลงในถ้วยไม้ไผ่ 1 ใบ พร้อมทั้งน้ำแกงไก่

-ใต้น้ำเหล้าพิธิที่ได้จากการคูดขึ้นจาก กระบอกเหล้าพิธิ ที่ตั้งไว้หน้าตู้เก็บเครื่องเซ่น ไหว้ ใส่ถ้วยไม้ไผ่ ใบที่ 2

-ใต้น้ำชาคัม หรือ จะใช้ เฉพาะ ใบชา+จิง แล้วใต้น้ำบริสุทธิ์ก็ได้ ใส่ถ้วยไม้ไผ่ใบที่ 3

-นำข้าวปุกที่เอาออกไว้อีก 3 ชิ้นใส่ตะกร้าไผ่ใบที่ 1 และ เอาข้าวบริสุทธิ์ใส่ตะกร้า ใบที่ 2

-เอาข้าวปุกที่บิคออกใส่ตะกร้าไว้ 3 ชิ้น และ ข้าวบริสุทธิ์ ที่ออกใส่ไว้ตะกร้า มาวาง บนขัน โศกพิธิ

-เมื่อเครื่องไหว้พร้อมแล้ว ให้ผู้ประกอบพิธีที่เป็นผู้ชาย ยกขัน โศก ไปตั้งไว้ที่หน้าตู้ เก็บเครื่องเซ่นไหว้เพื่อบูชาประมาณ 3 นาที ซึ่งช่วงนี้ต้องหันหลังให้ขัน โศกเพราะ เชื่อว่า เทพเจ้าจะลงมารับประทานอาหาร

-จากนั้นยกลงมาข้างล่างแล้ว ผู้ประกอบพิธีกินอาหารเทพเจ้าเป็นคนแรกก่อน อาข่า เรียกอาหารนี้ว่า “อ่าผั่วล่อจ่า จ่า เออ”(Aq poeq lawl dzal dzaq eu) เมื่อผู้ประกอบ พิธีกินเสร็จแล้วก็ให้สมาชิกคนอื่นๆ กิน เมื่อกินเสร็จกันแล้วก็เก็บขัน โศก และ

อาหาร เครื่องเช่นไห้ว ใส่ผู้ข่าวสาร ถือว่าพิธีกรรมวันแรกเสร็จแล้ว พอดกตอนหัว
คำ หนุ่มดาวก็จะพาไปกระทุ้งกระบอกไม้ที่บ้านของ “เจ้าหย่า”ตลอดคืน เพราะใน
วันที่สองต้องมีการฉลองอยู่แล้ว อนึ่ง ช่วงที่มีการทำพิธีทางชุมชนจะจัดบุคคล
ขึ้นมา 1 คน ส่วนใหญ่จะเป็นแกนนำชุมชน ใครก็ได้ เพื่อทำการปัก “ตาแหว 7 ตา”
สิ มยะ ด้า แล้”(Sivq myav da lehl) เพื่อเป็นการแสดงถึงการป้องกัน คุ่มครอง ที่
สำคัญ เพื่อบ่งบอกให้บุคคลภายนอกที่ต้องการเข้ามาชุมชนว่า หากเข้ามาชุมชนแล้ว
ต้องอยู่ร่วมงาน จะออกไปไม่ได้ แต่หากอยู่ร่วมไม่ได้ก็ไม่ให้เข้ามา โดยปักไว้ทาง
ด้านทิศเหนือ ได้

วันที่สอง วันฉลองตำแหน่ง(ไหว้ครู) ตำแหน่ง “เจ้าหย่า”

สำหรับวันที่สองนี้ บุคคลผู้มีตำแหน่งนี้ว่า “เจ้า หย่า” (Dzoeq zaq) จะมีการ
ประกอบพิธีไหว้ตำแหน่ง โดยมีการประกอบเลี้ยงอาหาร “เจ้า ยอง ล้อ เออ”^{DZ} (Joeq
zah lawl eu) คือการเลี้ยงแขกผู้มาร่วมงาน ซึ่งถือเป็นฉลอง ตำแหน่ง และรำลึก
ตำแหน่งที่ดำรงอยู่ โดยมีการฆ่าหมู และเชิญชวนผู้อาวุโสในชุมชน แขก ร่วมรับ
ประทานอาหารกันที่บ้าน ซึ่งทุกคนรอบครัวที่มีตำแหน่งนิยมทำในช่วงพิธีนี้ ขั้นตอน
การทำคือ

-นำหมูบริสุทธิ์(สีดำ) 1 ตัว ขนาดแล้วแต่ที่หาได้ จับเข้าไปในบ้าน แล้วทำการ ตั้ง
กระบอกเหล้าพิธี พร้อมทั้ง น้ำบริสุทธิ์เพื่อรดน้ำหมู “อีจ้อง”(il jahl) โดยตั้งไว้ที่เตา
ไฟ ผิงผู้ชาย จากนั้นให้เจ้าของบ้าน “เจ้าหย่า” ก็ทำการรดน้ำหมู จาก ขา-ลำตัว-หัว
จุดละ 3 ครั้ง แล้วใช้มีดตำแหน่ง(กรณีที่มีมีดอยู่แล้ว) ฆ่าหมู และควักเครื่องในออก
มาให้หมดแล้วทำการเผา

-เมื่อเผาและทำความสะอาดตัวหมูเสร็จแล้ว ก็ฆ่าเหละเพื่อประกอบพิธีกรรม ซึ่งการ
ทำอาหารนั้น จะต้องมีการลาบ ที่ใส่เลือด “บายะ เน้” (Byehv nel) และลาบที่ไม่ใส่
เลือด “บายะพยู”(byehv pyul) จากนั้นก็ทำอาหารแล้วแต่ชอบ เมื่อทำเสร็จก็เชิญ
แขก ผู้อาวุโสร่วมรับประทานอาหาร แลเมื่อกินเสร็จก็ให้ทำขั้นตอนต่อไปคือ

-การดูดเหล้าลงเอกลองอาหาร “จีบ่าจีลี้เตอะ” (*jil haq jil siq teuv*) ซึ่งมีอยู่ ขั้นตอน คือ ให้เอาระบอกละ้าพิธิที่ได้ตั้งไว้ตอนมาหุมกระบอที่ 1 นี้เรียกว่า “หะ สะ ฝู” (*Zavq sehvaq puq*) กระบอที่สอง เรียกว่า “เจว จี หม่อ จี” (*Dzoeq jil mawq jil*) โดยทำการดูดเหล้ากระบอที่ 1 จำนวน 3 ครั้ง แล้วมาดูดที่กระบอที่สองอีก 3 ครั้ง กิจบ จากนั้นผู้อาวุโสก็จะอวยพรเพียงเท่านี้ก็เสร็จในวันนี้แล้ว

-เมื่อถึงหัวค่ำประมาณ 19.00 น. ก็ทำพิธี “อำผ่ว ล้อก้อง อู” (*Aq poeq lawl gahq uv*) คือการทำความสะดวก และเก็บเครื่องเซ่นไหว้ใส่ตุ้เก็บ เป็นอันเสร็จพิธีบริบูรณ์

3.13 อยู่กรรมวัน “แซ้ย” (*Sehl lah-eu*)

การอยู่กรรม(หยุด) นี้จะเริ่มขึ้น เมื่อเสร็จสิ้นประเพณี “ยอลา” โดยอยู่กรรม เมื่อถึง การนับวัน “แซ้ย” (*Sehl*) ตามราศีศัตว์การนับวันของอำชำ “แซ้ย” (*Sehl*) อำชำเล่าว่า

เป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง ที่ใช้ในการนับวันตามราศี สัตว์ มีลักษณะคล้ายสุนัขจิ้งจอก ซึ่งจะอาศัยอยู่ในเขตหนาวที่มีหิมะปกคลุม จากการศึกษาพบว่า ไม่เคยมีผู้ใดพบเห็นสัตว์ประเภทนี้ และเสมือนเป็นสัตว์ในนิทานมากกว่า ซึ่งชาวอ่าข่าก็ยังให้การนับถือ และ

อย่างไรก็ตามสัตว์ ดังกล่าว อ่าข่าเล่าว่ามีคุณสมบัติสามารถมองเห็นสิ่งต่างๆ ทั้งกลางวัน กลาง ค่ำได้ และเชื่อว่า “แซย์” สามารถ มองเห็นมิติโลกของวิญญาณที่สัมผัสไม่ได้

ดังนั้น อ่าข่าไม่ปรารถนา ที่จะให้มนุษย์มองเห็น ผี เหมือนสัตว์ตัวนี้ ซึ่งเชื่อว่าหากมนุษย์ สามารถมองเห็นโลกของวิญญาณแบบสัตว์ประเภท นี้ก็จะทำให้เกิดป่วยไข้ และอาจตาย ฉะนั้นอ่าข่า จึงได้มีการอยู่กรรม(หยุด) ในวัน “แซย์” (Sehl) เพื่อจะไม่ให้มองเห็นแบบสัตว์นี้จนถึงปัจจุบัน

หมายเหตุ

จากการศึกษาของนักวิจัย พบว่าผู้อาวุโสหลายท่านได้นิยามสัตว์ “แซย์”(Sehl) ตัวนี้ว่าน่าจะเป็น “หงส์” และนิยามไปถึงสัตว์ที่ชื่อ “หล่อง”(Lahq) ซึ่งปัจจุบันอ่าข่าใช้ในการนับวันว่าเป็นกระต่าย แต่ผู้อาวุโสกล่าวว่า น่าเป็น มะโรง หรือพญานาค เนื่องจากสัตว์สองตัวนี้จะเป็นสัตว์ประหลาดชั้นสูงที่มีอิทธิฤทธิ์ต่อสิ่งมีชีวิต อย่างไรก็ตามประเด็นตรงนี้ผู้วิจัยจะดำเนินการค้นคว้าต่อไป

3.14 ประเพณี “ยา จิ จิ อ่าเผ่ว” (*Ya civ civ aq poeq*)

หลังจากที่มีการอยู่กรรมในวัน “แซ่ย์” (*Sehl*) ผ่านไป และเมื่อถึงวันแคะ “ย้อ” (*Yawl*) ตามการนับวันรอบสัปดาห์อ่าฆ่า ก็จะเริ่มประเพณี “ยา จิ จิ” (*Ya civ civ*) หมายถึง ประเพณีถอนขนไก่ ชาวอ่าฆ่าได้มีการปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ มี ประวัติดังนี้

“วันแคะ” อ่าฆ่าเรียกว่า “ย้อ” (*Yawl*) เป็นวันเกิดของเทพเจ้าสูงสุด “อ่าเผ่วหมีแย้” (*Aq poeq miq yehl*) ผู้ให้กำเนิดชีวิตมนุษย์ ดังนั้น เทพเจ้า ของชาวอ่าฆ่า นั้น จึงได้บัญชาให้ บรรดาเหล่า ปู่ ย่า ตา ยาย ของตระกูลต่างๆ ที่เสียชีวิตและอยู่กับเทพเจ้า “อ่าเผ่วหมีแย้” จำนวน 7 ช่วงโคตรอ่าฆ่าเรียกว่า “สิ จิ อ่าเผ่ว” (*Shivq tsuivq aqoeq*) ให้ลงมาจากสวรรค์เพื่อ สำนวณสมาชิกในโลกมนุษย์ ของแต่ละตระกูลว่า มีการเกิดแก่เจ็บตายเท่าใดโดยให้ลงไป สังเกตการณ์ใน วันแคะ ซึ่งเป็นวันเกิดของเทพเจ้า เมื่อเป็นเช่นนี้ชาวอ่าฆ่าก็เลยมีการ ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาขึ้นโดยการจัดทำพิธีกรรมในวันแคะ “วันย้อ” (*Yawl*) ฉะนั้น สมาชิกครอบครัวที่อยู่แห่งหนใดก็กลับบ้านเพื่อร่วมพิธีกรรมนี้ และประเพณีนี้ ถือเป็นพิธี กรรมสำคัญอีกพิธีกรรมหนึ่ง โดยปฏิบัติพิธีกรรมเพียง 1 วัน มีขั้นตอนคือ

วันแรก การเซ่นไหว้บรรพบุรุษและถอนขนไก่

ตั้งแต่ช่วงเช้าตรู่ ผู้หญิงไปตักน้ำบริสุทธิ์ เพื่อนำมาประกอบพิธีกรรม โดยก่อนตักน้ำ ต้องชำระหน้าตาขา และทำให้ใจให้สดใส และต้องเข้าคิวในการตัก อ่าฆ่าเรียกน้ำที่ตักนี้ว่า “อ้อ อ้อ” (*il juvq il sawl*) หมายถึงน้ำ น้ำบริสุทธิ์ เนื่องจากน้ำดังกล่าวจะต้องไปใช้ในการทำ พิธีเซ่นไหว้วิญญาณบรรพบุรุษ ของวันนั้น และเมื่อตักน้ำมาถึงบ้านแล้ว ก็ดำเนินการดังนี้ คือ

-เซ่นข้าวสารเหนียวโดยใช้น้ำบริสุทธิ์ ที่ตักมาแล้วแต่จำนวนลิตรที่ต้องการเซ่นเพื่อคำ เป็น ข้าวปุก ใช้ในพิธีกรรม อ่าฆ่า เรียกข้าวปุกว่า “ห่อถ้อง” (*Hawq tahq*)

-เมื่อถึงเที่ยงวันก็ทำการหุงข้าวสารเหนียวที่แช่ไว้ และขณะที่รอข้าวสุกก็ต้วงาคำเพื่อ คำผสม กับข้าวปุกพร้อมทั้งมีการตั้ง “หม่อ่งแซ้” (*Mahq cehl*) ข้าวเปลือกที่ใส่ ภาชนะ เพื่อใช้เป็นอาหารสำหรับม้า ของบรรพบุรุษ พร้อมกับ เอาข้าวสารพร้อมและ

ไข่ 1 ใบเรียกว่า “แซ่หล้อ” (*Cehk lawq*) ใส่ภาชนะที่เป็นถ้วยและวางไว้บริเวณที่ประกอบพิธี และขณะที่รอข้าวสุกนั้น ให้เอาเครื่องเช่นไหว้มารับทำความสะอาด โดยใช้น้ำบริสุทธิ์ แล้วผึ่งตากบริเวณเหนือเตาไฟ ตามลักษณะเดียวกับพิธีกรรมอื่นๆ และเมื่อข้าวสุกก็ให้เอาออกประมาณหนึ่งถ้วย เพื่อทำเป็นข้าวบริสุทธิ์ใช้ในพิธี อ่า — ข้าเรียกข้าวบริสุทธิ์ว่า “ห่อส้อ” (*Hawq sawl*) จากนั้นนำข้าวสุกที่เหลือเป็นส่วนใหญ่ไปดำเป็น ในครกขนาดใหญ่ เมื่อดำเสร็จก็นำกลับมาบ้านของตน แล้วดำเนินการบิข้าวเปลือกออกมาเป็นชิ้นๆ จำนวน 3 ชิ้น อ่าข้าเรียกว่า “อ่าเผ่ว ล้อฮี้” (*Aq'poeq lawl hil*) เพื่อใช้ในการประกอบพิธี

-นำกระบอกล้อพิธี 1 กระบอก ให้เอาเศษขี้เถ้าที่อัดปิดกระบอกล้อออกทั้งบริเวณที่เตาไฟ และใช้ไม้ขนาดเล็กเสียบไว้ในกระบอกล้อเท่าไม้จิ้มฟันอ่าข้าเรียกว่า “จีลล้อ” (*Jil cawl*) พร้อมหลอดดูด 1 หลอดที่เป็นหลอดไม้ จากนั้นเอาถ้วย 1 ใบ พร้อมทั้งตักน้ำใบเล็กๆ เพื่อใส่น้ำบริสุทธิ์ อ่าข้าเรียกว่า “อี จ้อง” (*il jahl*) ไปตั้งไว้ตรงหน้าตู้เก็บเครื่องเช่นไหว้

-ให้ไปจับไก่บริสุทธิ์ที่เป็นเพศผู้เท่านั้น ซึ่งไม่ใช่ไก่ชนสีขาว มา 1 ตัว โดยไก่ต้องมีอวัยวะครบทุกส่วน ไม่พิการใดๆ จากนั้นนำน้ำบริสุทธิ์ ที่ใส่ถ้วยและตั้งไหว้หน้าตู้เก็บเครื่องเช่นไหว้ รดที่ ขา-ลำตัว-หัว จุดละ 3 ครั้ง ซึ่งการรดน้ำนี้ถือเป็นการชำระล้างไก่ให้บริสุทธิ์ แล้วจับไก่ตัวดังกล่าว ไปที่ประตูทางเข้าฝั่งซ้าย อ่าข้าเรียกว่า —

“เบาะเลาะ” (*Lal ghov bawv lawv*) ทำการถอนขนไก่ทิ้งโดยถอนจาก ขา-ลำตัว-หัว จุดละ 3 ครั้ง แล้วเดินไปที่ประตูฝั่งซ้ายผู้หญิง อ่าข้าเรียกว่า “ญัมมา” (*Nyuml ma*) ทำการถอนเหมือนจุดแรก จากนั้นเดินมาที่บริเวณที่เขตกันฝา ชายและหญิง โกล้เตาไฟ อ่าข้าเรียกว่า “ล่อข้า” (*Law^v kaq*) ทำการถอนขนไก่เหมือนจุดแรกและจุดที่สอง ซึ่งการกระทำนี้เป็นการถอนขนไก่เพื่อการบูชาบรรพบุรุษ จากนั้น คีหัวไก่ให้ตาย

-เมื่อไก่ตายสนิทก็ทำการตัดขา 1 ข้าง ตักปีก 1 ข้าง (บางครั้งจะตัดหมดทุกส่วน) โดยเชื่อว่า ขา และปีกไก่ จะเป็นไม้เท้า และเป็นใบพัด ของ ปู่ ย่า ตา ยาย ที่ล่วงลับ และลงมาเยี่ยมวงศ์ตระกูล จากนั้นก็นำไก่เผา เมื่อเผาเสร็จก็ทำความสะอาด จากนั้น

ก็ทำการชำแหละ ซึ่งการชำแหละไก่ต้องระวังอย่าให้เครื่องในไก่ เวลาจึงออกต้องให้
ทิศทางที่โครงเท่านั้น หากเครื่องในติดออกมาด้านนอกก็ต้องฆ่าไก่ตัวใหม่ เนื่อง
จากถือว่าผิดธรรมเนียมชาติ ความสรีระที่ดำรงอยู่ จากนั้นสับไก่เพื่อคัมโดยก่อนที่จะเอา
เนื้อใส่หม้อต้องมีถ้วยรองเนื้ออย่าเรียกว่า “ซิม หม่าหะด่า”(Qumq maq lavq daq)
ในถ้วยจะมี จิง/ข้าวสารเหนียว/เกลือ เพื่อที่จะคัมกับเนื้อไก่ ห้ามใส่เครื่องปรุงอื่นๆ
เด็ดขาด และชิ้นส่วนไก่ที่จะใช้ทำพิธีนั้นจะมี น่องไก่/คับไก่/อกไก่ ซึ่งถือว่ากระดูก
ที่เช่นไหว้โดยใช้ไก่ 3 ชิ้น ซึ่งบางตระกูลมีการเพิ่มเนื้อไก่คือ ปีก / เนื้อไก่ส่วนอื่น
ถือว่าใช้ไก่ 5 ชิ้นในการเช่นไหว้ เมื่อเนื้อไก่ที่คัมสุกแล้ว ก็ให้เอาชิ้นโตกพิธีมาคั่ง
แล้วใส่อาหารเครื่องเช่นไหว้ต่างๆ กล่าวคือ

-ใส่เนื้อไก่ในส่วนของ น่องไก่/เนื้ออกไก่/คับไก่ กรณีครอบครัวที่ทำพิธีเช่นไหว้โดย
ใช้เนื้อไก่ 3 ชิ้น ส่วนกระดูกที่ใช้ 5 ชิ้น ให้เพิ่ม ปีกไก่/เนื้อจากส่วนอื่น อีก 2 ชิ้น ลง
ในถ้วยไม้ไผ่ 1 ใบ พร้อมทั้งน้ำแกงไก่

-ใส่น้ำเหล้าพิธีที่ได้จากการคูดขึ้นกระบอกเหล้าพิธี ที่ตั้งไว้หน้าตู้เก็บเครื่องเช่นไหว้
ใส่ด้วยไม้ไผ่ ใบที่ 2

-ใส่น้ำชาคัม หรือ จะใช้ เฉพาะ ใบชา+จิง ใส่น้ำบริสุทธิ์ ใส่ด้วยไม้ไผ่ใบที่ 3 โดยเอา
แบบใด แบบหนึ่งได้

-นำข้าวปุกที่เอาออกไว้ 3 ชิ้นใส่ตะกร้าใบที่ 1 และ เอาข้าวบริสุทธิ์ใส่ตะกร้าใบที่ 2

-ให้ผู้ประกอบพิธีที่เป็นผู้ชายยกขันโตกตั้งไว้ที่หน้าตู้เก็บเครื่องเช่นไหว้เพื่อบูชา
ประมาณ 3 นาที ซึ่งช่วงนี้ต้องหันหลังให้ จากนั้นยกลงมาข้างล่างแล้วผู้ประกอบพิธี
กินอาหารเทพเจ้าเป็นคนแรกก่อน อย่าเรียกว่าอาหารนี้ว่า “อ่าเผ่ว ลอจ่า จ่า เออ”(Aq
poeq lawl dzal dzaq eu) เมื่อผู้ประกอบกินเสร็จแล้วก็ให้สมาชิกคนอื่นๆ กิน เมื่อกิน
เสร็จกันแล้วก็เก็บขันโตก และอาหาร เครื่องเช่นไหว้ ใส่ตู้ข้าวสาร พอดกหัวคำ
ประมาณ 19.00 นาฬิกา ก็ทำพิธีเก็บและล้างเครื่องเช่นไหว้อย่าเรียกว่า “อ่าเผ่ว ล้อ
ก่อง อู๋”(Aq poeq lawl gahq uv) ก็ถือเป็นการจบพิธีกรรมนี้บริบูรณ์

ความหมายพิธีกรรม ประเพณี

ประเด็นแรก เป็นวันครอบครัวอาชาเนื่องจากประเพณีนี้ สมาชิกที่จะไปอยู่ที่ไหนก็ต้องกลับบ้าน มาอยู่รวมกันเพื่อเป็นการพบปะหน้า ยกเว้นผู้หญิงที่ไปแต่งงานกับตระกูลอื่น ก็ไม่เป็นไร

ประเด็นสอง รำลึกถึงบรรพบุรุษ ของสายตระกูลที่ล่วงลับ อันแสดงถึงความกตัญญูโดยมากราบไหว้ดวงวิญญาณในพิธีกรรมนี้ปีละ 1 วัน อันเป็นการสร้างขวัญกำลังใจ แก่วงศ์ตระกูล

3.15 อยู่กรรม(หยุด) วันหยุด(Zavq lah-eu)

การอยู่กรรมวันหยุด อ่าซ่าเรียกว่า “หยะลอง-เออ”(Zavq lah-eu) ตรงกับการนับวันตามราศีศัตรีคือ “วันหยุด” โดยอยู่กรรมหลังจากที่ทำพิธีถอนขนไก่ มีประวัติเล่ากันว่า คำว่า “หยะ” (zavq) แปลความหมายได้เป็นสองลักษณะ หมายถึงสัตว์ที่เป็น ตัวหมู และอีกความหมายหนึ่งคือ “การซ่อน” ซึ่งผู้อื่นไม่เห็น ก็เรียกว่า “หยะ” เช่นกัน แต่การอยู่กรรมในครั้งนี้เป็นเวลา 1 วัน โดยไม่มีการทำพิธีกรรมนั้น ตามความเชื่อของอ่าซ่าอยู่เพื่อ “ซ่อนตัว” ระหว่างโลกที่สัมผัสไม่ได้(ผี) กับโลกมนุษย์ โดยไม่ให้แต่ละฝ่ายมองเห็นกัน จึงถือว่าการอยู่เพื่อแบ่งเขตของแต่ละฝ่าย โดยถือเอา วันหยุด เนื่องจากหมู เวลาออกหากิน มักจะมองลงแต่ดิน จะไม่เห็นอย่างอื่น จึงใช้วันนี้เป็นวันอยู่กรรม

3.16 ประเพณี “ค้องแย๊ะ แย๊ะ-เออ (Kahl yehv yehv)

ประเพณีนี้จะเริ่มภายหลังจากการอยู่กรรมในวันหยุดผ่านพ้นไปแล้วหรือห่างประมาณ 1 รอบสัปดาห์อ่าซ่า ช่วงเมื่อถึงวัน “โฮ” (สัตรีตระกูลกระรอก) หรือวัน “โฮญ”(nyoq) (วันควาย) วันใดวันหนึ่ง โดยมีการประกอบพิธีกรรมนี้ 2 วัน ทำช่วงเดือน ตุลาคม ตรงกับเดือนอ่าซ่าคือ “ลี แย๊ะ”(Siq yehv) จากตำนานประวัติ การเล่าของผู้อาวุโส พบว่าประเพณี

“ค้อง แย๊ะ แย๊ะ” (Kahl yehv yehv) ประกอบช่วงเดือนตุลาคม ซึ่งเป็นช่วงที่พืชพันธุ์ที่ปลูกลงไปไหนมีผลผลิตและเริ่มที่จะเก็บเกี่ยวได้ อาทิเช่น แตงโม แตงกวา ผัก ข้าว ฯลฯ เพื่อใช้บริโภค นอกจากนี้ ยังเป็นการ จัดพิธีขึ้นเพื่อเป็นการขับไล่ สิ่งไม่ดี ซึ่งอ่าซ่าพูดว่า “ผี” แห-นะ(Nehvq) หรือบางคนอาจพูดว่า “ซ้อ เซ่ว ซ้อมา แท โดะ”(Tsawl qoeq tsawl ma the dov) หมายถึงการขับไล่ผีเปรตออกจากชุมชน โดยมีการแกะสลักไม้เนื้ออ่อน ทำเป็น คาบ ปืน หอก อ่าซ่าเรียกอุปกรณ์เหล่านี้ว่า “เตะมา”(Tawv ma) เป็นเครื่องหมายใช้ในการขับไล่สิ่งไม่ดีออกจากชุมชน มีการตะโกนใช้เสียง ยิงปืน จุดประทัด ตลอดทั้ง 2 วัน ซึ่งประเพณีอาจถือเป็นการออกสูดอากาศใหม่ อีกฤดูกาลหนึ่ง เป็นการแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงฤดู

กาลของประจำปีเข้าสู่ฤดูใหม่ คือ หน้านานาว เนื่องจากฝนตกน้อยลง นอกจากนี้ยังสามารถทำกิจกรรมต่างๆ ได้หลากหลายเพิ่มขึ้น อาทิ เช่น การแต่งงาน การละเล่นเป่าแคน ถ่าสัตว์ ฯลฯ เสมือนประเพณีการออกพรรษาของไทย ซึ่งมีกิจกรรมพิธีกรรม คือ

วันแรก การเซ่นไหว้บรรพบุรุษ

-ตั้งแต่ช่วงเช้าตรู่ จะมีผู้หญิงไปดักน้ำบริสุทธิ์ เพื่อนำมาประกอบพิธีกรรม โดยก่อนดักน้ำ ต้องชำระหน้าตา ขา และทำใจให้สดใส และต้องเข้าคิวนในการดัก อาข่าเรียกน้ำที่ดักนี้ว่า “ฮือ ฮือฮ้อ” (*il juvq il sawl*) หมายถึงน้ำ น้ำบริสุทธิ์ เนื่องจากน้ำดังกล่าวจะต้องไปใช้ใน การทำพิธีเซ่นไหว้วิญญาณบรรพบุรุษ ของวันนั้น และเมื่อดักน้ำมาถึงบ้านแล้ว ก็ดำเนินการ แห่ข้าวสารเหนียว “ห่อ หย่อ ดี -เออ” (*Hawq nyawq duiv-eu*) แล้วแต่จำนวนลิตร ข้าวสารเหนียวที่ต้องการแห่ เพื่อดำเนิน “ห่อ ถ่อง” (*Hawq tahq*) คือข้าวเหนียวที่ตำแล้วนิยมนิยเรียกว่า “ข้าวปุก” เพื่อใช้ในการทำพิธีกรรม -เมื่อถึงเที่ยงวันก็ทำการนึ่งข้าวสารเหนียวที่แห่ไว้ และขณะที่รอข้าวสุกก็คว่มาคั่วเพื่อคั่วผสมกับข้าวปุก พร้อมให้เอาอุปกรณ์เซ่นไหว้จากตู้เก็บเครื่องเซ่นไหว้อาข่าเรียกตู้เก็บว่า “เปาะเหลาะ เปาะตู” (*Pawvq lawvq pawvq tul*) เพื่อล้างด้วยน้ำบริสุทธิ์ เมื่อล้างเสร็จให้ทำการผึ่งให้แห้งโดยวางไว้บนชานที่ห้อยอยู่เหนือเตาไฟๆ ทางฝั่งผู้หญิง อาข่าเรียกชานนี้ว่า “ช่อตะ” (*Qawq tav*) ผึ่งไว้ในขณะที่รอข้าวหุงอยู่ (อุปกรณ์เครื่องเซ่นไหว้มีดังนี้คือ ชันโตกเล็ก/ตะกร้าสานด้วยไม้ไผ่ ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 5 นิ้ว จำนวน 2 ใบ/กระบอกล้วนที่เป็นไม้ไผ่เพื่อใส่เหล้า, เนื้อ, น้ำชา จำนวน 3 ใบ /ม้านั่งเล็ก 1 ตัว สำหรับม้านั่งบางครั้งก็ไม่ใช่) และเมื่อข้าวที่หุงไว้สุกแล้ว ให้เอาออกหนึ่งถ้วย เพื่อทำเป็นข้าวบริสุทธิ์ชนิดไม่คำใช้ในพิธี อาข่าเรียกข้าวบริสุทธิ์ว่า “ห่อ ฮือ” (*Hawq sawl*) จากนั้นนำข้าวสุกที่เหลือเป็นส่วนใหญ่ไปดำเนิน “ข้าวปุก” ในครกขนาดใหญ่ เมื่อคั่วเสร็จก็นำกลับมามันของคั่วแล้วดำเนินการบดข้าวปุกออกมาเป็นจิ้นๆ จำนวน 3 จิ้น อาข่าเรียกว่า

“อ่า เป่ว ฮือ ฮือ” (*Aq poeq lawl hil*) แล้วใส่ไว้ในตะกร้าเครื่องเซ่นไหว้

-ให้เอากระบอบเกล้าพิธี “จีบ่าจี้อ / จีบ่า จี้อ” (*Jil baq jil cuw/jil baq jil siq*) จำนวน 1 กระบอบ โดยเทศน์จีบ่าที่อัดปีดกระบอบออกทั้งบริเวณที่เคาไฟ และเสียบไม้ขนาดเท่าไม้จิ้มฟัน อาข่าเรียกว่า “จี้อ” (*Jil tsawl*) และหลอดดูด 1 หลอดที่เป็นหลอดไผ่ จากนั้นเอาถ้วย 1 ใบ พร้อมทั้งคักน้ำใบเล็กๆ เพื่อใส่น้ำบริสุทธิ์ อาข่าเรียกว่า “อีจ้อง” (*il jahl*) พร้อมใส่น้ำบริสุทธิ์ ไปตั้งไว้ตรงหน้าคู้เก็บเครื่องเช่นไห

-ให้ไปจับไก่บริสุทธิ์ที่เป็นเพศเมีย ซึ่งไม่ใช่ไก่ชนสีขาว มา 1 ตัว โดยไก่ต้องมีอวัยวะครบทุกส่วน ไม่พิการใดๆ จากนั้นนำน้ำบริสุทธิ์ ที่ใส่น้ำด้วยและตั้งไหหน้าคู้เก็บเครื่องเช่นไหไว้รดที่ ขา-ลำตัว-หัว จุดละ 3 ครั้ง การรดน้ำนี้ถือเป็นการชำระล้างไก่ให้บริสุทธิ์ แล้วทำการตีหัวไก่ให้ตาย ตรงนั้น เมื่อไก่ตายสนิทก็ทำการเผาทั้งตัว ห้ามให้น้ำร้อนลวกเพราะเหมือนว่าเป็นการศกกะทะนรก เมื่อเผาเสร็จก็ทำความสะอาด จากนั้นก็ทำการชำแหละ และเวลางัดออกอกไก่ กับซี่โครง ต้องให้เครื่องในไก่ ติดอยู่ทางซี่โครงเท่านั้น หากเครื่องในติดออกมาด้านนอกก็ต้องฆ่าไก่ตัวใหม่ เนื่องจากถือว่าผิดธรรมชาติ ตามที่สรีระ ดำรงอยู่จากนั้นสับไก่ก่อนที่จะเอาเนื้อไก่ ใส่มือคัม ต้องมีถ้วยรองเนื้ออาข่าเรียกว่า “จีม หม่าหละด่า” (*Qumq maq lavq daq*) ในถ้วยนี้ จะมี จิง/ข้าวสารเหนียว/เกลือ เพื่อคัมกับเนื้อไก่ สาเหตุที่ต้องใช้ถ้วยรองเนื้อก่อนจะคัมนั้นเพื่อป้องกันไม่ให้เนื้อไก่ที่สับเป็นชิ้นๆ ตกลงพื้น เพราะถือว่าไม่สะอาด และห้ามใส่เครื่องปรุงอื่นๆ เค็ดขาดนอกจาก จิง,เกลือ,ข้าวสารเหนียว เท่านั้นซึ่งสาเหตุว่า หากใส่เครื่องปรุงลงไปหลากหลายถือว่าไม่บริสุทธิ์เพราะเครื่องปรุงเยอะเทพเจ้าไม่ชอบและหมิ่น สำหรับชิ้นส่วนไก่ที่จะใช้ในการเช่นไห จะมี น่องไก่/คับไก่/อกไก่ สำหรับตระกูลที่เช่นไหโดยใช้ไก่ 3 ชิ้น บางตระกูลมีการเช่นไหโดยใช้เนื้อไก่ 5 ชิ้น โดยเพิ่มส่วน ปีก / และเนื้อส่วนอื่น เมื่อเนื้อไก่ที่คัมสุกแล้ว

-ให้เอาขันโคกพิธีมาตั้ง แล้วใส่อาหารเครื่องเช่นไหต่างๆ คือ ใส่เนื้อไก่ในส่วน ของ น่องไก่/เนื้ออกไก่/คับไก่ กรณีครอบครัวที่ทำพิธีเช่นไหโดยใช้เนื้อไก่ 3 ชิ้น ส่วนตระกูลที่ใช้ 5 ชิ้น ให้เพิ่ม ปีกไก่/เนื้อจากส่วนอื่น อีก 2 ชิ้น ลงในถ้วยไม้ไผ่ 1 ใบ พร้อมทั้งน้ำแกงไก่

- ใส่น้ำเหล้าพิธีที่ได้จากการกลั่นจาก กระบอกเหล้าพิธี ที่ตั้งไว้หน้าตู้เก็บเครื่องเช่น ไหว้ ใส่วัสดุไม้ไผ่ ใบที่ 2
- ใส่น้ำชาดื่ม หรือ จะใช้เฉพาะ ใบชา+ขิง แล้วใส่น้ำบริสุทธิ์ก็ได้ ใส่วัสดุไม้ไผ่ใบที่3
- นำข้าวปุกที่เอาออกไว้ 3 ช้อนใส่ตะกร้าใบที่ 1 และ เอาข้าวบริสุทธิ์ใส่ตะกร้าใบที่ 2
- เอาข้าวปุกที่บีบออกใส่ตะกร้าไว้ 3 ช้อน และ ข้าวบริสุทธิ์ ที่ออกใส่ไว้ตะกร้า มาวางบนชั้นโคกพิธี
- เมื่อเครื่องไหว้พร้อมแล้ว ให้ผู้ประกอบพิธีที่เป็นผู้ชาย ยกชั้นโคก ไปตั้งไว้ที่หน้าตู้เก็บเครื่องเช่นไหว้เพื่อบูชาประมาณ 3 นาที ซึ่งช่วงนี้ต้องหันหลังให้ชั้นโคกเพราะเชื่อว่าเทพเจ้าจะลงมารับประทานอาหาร
- จากนั้นยกลงมาข้างล่างแล้ว ผู้ประกอบพิธีกินอาหารเทพเจ้าเป็นคนแรกก่อน อาข้าเรียกอาหารนี้ว่า “อ๋อผ่วตอจ๋า จ๋า เออ”(Aq poeq lawl dzal dzaq eu) เมื่อผู้ประกอบพิธีกินเสร็จแล้วก็ให้สมาชิกคนอื่นๆ กิน เมื่อกินเสร็จกันแล้วก็เก็บชั้นโคก และอาหาร เครื่องเช่น ไหว้ ใส่ตู้ข้าวสาร ถือว่าพิธีกรรมวันแรกเสร็จแล้ว

วันที่สองวันทำเครื่องมือ

ตั้งแต่ตอนเช้า ผู้เป็นหัวหน้าครอบครัว จะเข้าป่าเพื่อตัดไม้เนื้ออ่อน มาทำเป็น รูปแกะสลักเป็น ดาบ ปืน หอก อาข้าเรียกว่า “เตอะมา”(Tawv ma) มีความหมายเป็นดาบวิเศษ ซึ่งมีอานุภาพร้ายแรงกว่าดาบธรรมดา ซึ่งดาบนี้อาขานิยมกล่าวถึงในตำนานมากที่สุด พร้อมทั้งมีการทำจำลองดาบขนาดใหญ่ความยาวประมาณ 3 เมตร จำนวน 1 โดยอุปกรณ์เหล่านี้ เป็นสัญลักษณ์ที่จะใช้ไล่ผี” หรือสิ่งชั่วร้ายออกจากชุมชน โดยจะมีเด็ก รวมกันเป็นกลุ่ม เข้าแถวแล้วเดินเข้า เดินออก บ้านแต่ละหลัง และมีการตะโกนว่า “โซ..” (Tsol-iq) ซึ่งก็หมายถึงไล่ โดยครอบครัวแต่ละหลังมีการนำของกิน โดยเฉพาะ แดงกวา แดงโม เอาไว้ในบ้านแล้วให้เด็ก คั่น ถ้าคั่นเจอก็เอาไปกินได้ นอกจากนี้แล้วจะมีการยิงปืน และปะทัดเล่นกันตลอดวัน และในวันนี้จะมีผู้นำทางวัฒนธรรมชุมชน ทำพิธี “เจ่วยองลือ”(Dzoeq yah lawl) คือการไหว้ครูใน

ตำแหน่ง และการเลี้ยงอาหารแขก ซึ่งตำแหน่งเจ๋อมา นี้ จะประกอบไหว้ครูในพิธีนี้ เท่านั้น โดยมีขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมไหว้ครู ฉลองตำแหน่ง “เจ๋อมา” คือ

-นำหมูบริสุทธฺ์(สีดำ) 1 ตัว ขนาดแล้วแต่ที่หาได้ จับเข้าไปในบ้าน แล้วทำการ ตั้งกระบอกเหล้าพิธี พร้อมทั้ง น้ำบริสุทธฺ์เพื่อรดน้ำหมู โดยตั้งไว้ที่เตาไฟ ฝั่งผู้ชาย จากนั้นให้เจ้าของบ้าน “เจ๋อมา” ก็ทำการรดน้ำหมู จาก ขา-ลำตัว-หัว จุดละ 3 ครั้ง แล้วใช้มีดตำแหน่ง(กรณีที่มีมีดอยู่แล้ว) ข่าหมู และควักเครื่องในออกมาให้หมดแล้วทำการเผา

-เมื่อเผาและทำความสะอาดตัวหมูเสร็จแล้ว ก็ชำแหละเพื่อประกอบพิธีกรรม ซึ่งการทำอาหารนั้น จะต้องมีการลาบ ที่ใส่เลือด (แบบะ เน้) และลาบที่ไม่ใส่เลือด (แบบะพยู่) จากนั้นก็ทำอาหารแล้วแต่ชอบ เมื่อทำเสร็จก็เชิญแขก ผู้อาวุโสร่วมรับประทานอาหาร แลเมื่อกินเสร็จก็ให้ทำขั้นตอนต่อไปคือ

-การจุดเหล้าคอนเล็กวงอาหาร “จีบ่าจีลี้เตอะ” มี ขั้นตอนคือ ให้เอากระบอกเหล้าพิธีที่ได้ตั้งไว้ตอนฆ่าหมูกระบอกนี้เรียกว่า “หะยะ แสะ ฝู่”(Zavq sehvaq puq) กระบอกที่สองเรียกว่า “เจ๋อ จี หม่อ จี”(Dzoeq jil mawq jil) โดยทำการจุดเหล้ากระบอกที่ 1 จำนวน 3 ครั้ง แล้วมาจุดที่กระบอกที่สองอีก 3 ครั้ง ก็จบ จากนั้นผู้อาวุโสก็จะอวยพร เพียง เท่านั้นก็เสร็จในวันนี้แล้ว

-เมื่อถึงตอนเย็นเด็ก และผู้ใหญ่ มีการรวมตัว ที่บ้าน “เจ๋อมา” และนำรูปแกะสลักทั้งหลาย แล้วเดินทางไปปักไว้ทางเข้าประตูหมู่บ้าน โดยก่อนที่จะมีการปัก ก็จะทำการยิงปืนครั้งใหญ่ ซึ่งเรียกว่า “ค้องแยะ จู๋เออ”(Kahl yehv juq - eu) คือการรวมตัวยิงปืน อันเป็นการส่งท้าย เมื่อทำการยิงเสร็จ ก็นำดาบใหญ่ เรียกว่า “เต๊ะมา”(Tavv ma) ที่เป็นคู่ใหญ่ทำเสภาวด โดยทำไว้ข้างทางบริเวณใกล้ประตูหมู่บ้าน อ่าข่าเรียกว่า “ลื้อ คอง เต๊ะมา”(Lawl kahq tavv ma) ทำหน้าที่เป็นประตูกันสิ่งชั่วร้ายไม่ให้เข้าชุมชนอีกประตูหนึ่ง ส่วนรูปแกะสลักชิ้นเล็กๆ ที่เด็กเอามาเล่นก็ปักไว้ข้างๆประตูหมู่บ้านก็ได้

-พอดกหัวค่ำ 19.00 น. ก็ทำพิธี "อำผั่ว ล้อกองอิ" คือการทำความสะอาดเครื่องเซ่นไหว้ และเก็บเข้าตู้บรรจุ เป็นอันว่าเสร็จพิธี บริบูรณ์

ความหมายพิธีกรรม ประเพณี

ประเด็นแรก แสดงว่าได้มีการเปลี่ยนแปลงฤดูกาล จากฤดูฝน เข้าสู่ฤดูหนาว (ออกพรรษา)

ประเด็นสอง นับจากนี้ไปฝนเริ่มเบาบางลง สามารถที่ ละเล่น การเริ่มเรียนพิธี

กรรม และวิถีชีวิตได้ เช่น การเดินรำ เป่าแคน การแต่งงาน การล่าสัตว์ เพราะเป็นช่วงที่ฝนฤดูกาลผสมพันธุ์ของสัตว์ป่าซึ่งหากมีการล่าสัตว์ก่อนหน้านี้นี้แล้วก็จะทำให้ สัตว์ป่าที่ท้องอยู่ก็อาจถูกล่า และสิ้นสูญพันธุ์

ประเด็นสาม สร้างขวัญกำลังใจ และการป้องกันโรค โดยเชื่อว่าการทำพิธีกรรม โดยทำดาบ ปืน แล้วไล่ อันเป็นการขับไล่สิ่งชั่วร้ายตามความเชื่อ ที่เป็นทั้งผีเปรต ออกจากชุมชน

ประเด็นสี่ ผู้นำทางวัฒนธรรม “เจ้ามา” มีการระลึกถึงตำแหน่งเกียรติที่ได้รับ การแต่งตั้ง พร้อมทั้งมีการเลี้ยงอาหารขอบคุณชุมชน

ประเด็นห้า การทำเครื่องหมายอุปการณีสู่สิ่งชั่วร้าย ได้สอนให้เด็ก ห้ามมีการตัด ต้นไม้ประเภทไม้ผลป่า อีกทั้งให้รู้จักการใช้ทรัพยากรไม้ โดยให้ใช้ ต้นเดียวสามารถใช้ได้หลายคน

3.17 พิธีอยู่กรรม “แฉ บ้อง ลอง-เออ” (nyeh bahl lah-eu) อยู่กรรมเพื่อตัดัคแคน

เมื่อข้าวเริ่มออกรวงแล้ว จะมีพิธีอีกพิธีหนึ่ง คือ พิธีจับตัดัคแคนชาวอาข่าจะเรียกพิธีนี้ ว่า “แฉ บ้อง ลอง เออ” (Nyehl bahl lah -eu) หรือการอยู่กรรมให้ตัดัคแคน ซึ่งการจับ ตัดัคแคนนี้ จะจับในวันถึง และอยู่กรรม วันโก่ โดย “เจ้ามา” กำหนดให้ชุมชนล่องหน้า ประมาณ 3 วัน ดังนั้นเมื่อถึงวัน ถึง แต่ละครัวเรือน จะไปจับตัดัคแคนที่ไร่ของตนซึ่งหากไม่ พบตัดัคแคน ก็สามารถใช้มดแทนก็ได้ เมื่อจับตัดัคแคนได้แล้วก็ห่อด้วยใบเผือก แล้วก็กลับ มาบ้านพอกลับมาถึงประตูหมู่บ้าน จะตัดไม้ยาวประมาณ 1 วา เหลาไม้ให้แหลม พอที่จะ ปักลงในดินได้และเอาตัดัคแคนเหน็บกับไม้ การเหน็บตัดัคแคนนั้นจะต่างกับการเหน็บค้วงดิน ตรงที่ว่า ค้วงดินนั้นจะเหน็บไว้ตรงปลายไม้ส่วนบน ส่วนตัดัคแคนจะเหน็บไว้ตรงโคนไม้ สาเหตุที่ทำเช่นนั้น ก็เพราะว่าตัดัคแคนอาศัยอยู่บนดินและการที่เหน็บไว้ใกล้ดินนั้นชาวอาข่า ถือว่าตัดัคแคนจะกลับลงไปดินและจะไม่รบกวนรวงข้าวอ่อน และตอนกลางคืนก็ทำการ แห่ข้าวเหนียว พอตื่นเช้าวันรุ่งขึ้นก็จะมีการดำข้าวเหนียว “ข้าวปลูก”(ห่ออ่อง) ตั้งแต่เช้ามีด ทุกครัวเรือนเนื่องจากเชื่อว่าเพื่อจะดำให้ตาตัดัคแคนบอด และทำลายต้นข้าวไม่ได้(สำหรับ ประเด็นนี้ บางครัวเรือนจะจับตัดัคแคนเผื่อมา 1 ตัวแล้วกลับมาบ้านเพื่อหุงพร้อมกับข้าว เหนียว แล้วดำใส่ลงไปพร้อมกัน โดยมีความเชื่อคือทำลายตาตัดัคแคน และในวันนี้

ชาวบ้านทุกคน ก็จะอยู่บ้านโดยไม่ทำงานอาข่าเรียกว่า “แอ บ๊อง ลอง-เออ”(Nyei bahl lah-eu) คือการอยู่กรรมเพื่อตัดแค้น

ความหมายพิธีกรรม ประเพณี

ประเด็นแรก เพื่อเป็นพิธีกรรมกำจัดศัตรูข้าว ตักแค้น โดยไม่ใช้สารเคมี

ประเด็นที่สอง เพื่อแสดงความสามารถในการกิน ตักแค้นได้ เนื่องจากบางครั้งอบ
ครัวใช้ตักแค้นดำใส่ในข้าวปุก ถือเป็นอาหาร อย่างหนึ่งซึ่งเป็น
โปรตีนให้ประโยชน์ต่อร่างกาย

3.18 ประเพณี “ยอพู นองหมื่อ เซ้-เออ” (*Yaw pu nah muiq tsel-eu*) เลือก ฤกษ์วันดี ของชุมชน และกินข้าวใหม่

ประเพณีนี้ถือว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญอีกพิธีกรรมหนึ่ง ที่ชนเผ่าอาข่าได้สืบทอดปฏิบัติกันมา ในรอบปี โดยเฉพาะพิธีกรรมที่เกี่ยวกับข้าวไร่ ประเพณี “ยอพู นองหมื่อ เซ้-เออ” (*Yaw pu nah muiq tsel-eu*) หมายถึง การกำหนดฤกษ์วันดีของชุมชน เพื่อที่จะให้สมาชิกในชุมชน สามารถที่จะประกอบพิธีกรรม “กินข้าวใหม่ หรือ เก็บพันธุ์ข้าว” อาข่าเรียกว่า “แซ่ นัม จี-เออ” (*Cehl numl tsuivq-eu*) ซึ่งพิธีกรรมนี้จะปฏิบัติโดยเริ่มวันที่มีการกำหนดฤกษ์วันดี โดยมีครอบครัว 1 หลัง เป็นผู้เริ่มทำพิธีก่อน ซึ่งในประเพณีนี้ จะมีส่วนสำคัญของกิจกรรมอยู่ 2 รูปแบบคือ การเก็บเชื้อพันธุ์ข้าวใหม่ “แซ่นัม ยู่-เออ” (*Cehl numl yul-eu*) และ การกินข้าวใหม่ “แซ่นัม จี อา-เออ” (*Cehl numl tsuivq dzaq - eu*)

อนึ่ง ประเพณี กำหนดวันฤกษ์ดี “ยอพู นอง หมื่อ เซ้” (*Yaw pu nah muiq tsel-eu*) จะใช้ระยะเวลาเพียง 1 วันเท่านั้น ซึ่งการเลือกฤกษ์วันดี นั้น จะให้ครอบครัวผู้นำทางวัฒนธรรม “เอ๋วมา” หรือ เอาครอบครัวอื่นๆ ก็ได้ โดยครอบครัวที่จะเป็นแกนนำดังกล่าว ตอนกินข้าวใหม่ในวันเดียวกันนั้น ต้องทำโดยใช้หมู เพื่อทำนาย ผลผลิตชุมชน โดยดูตับหมู อาข่าเรียกว่า “หะผีท้อง-เออ” (*Zavq piq tahl- eu*) มีขั้นตอนคือ

-เมื่อทราบว่ ในวันรุ่งขึ้น จะมีการอยู่กรรมเพื่อถือเป็น ฤกษ์วันดี ของชุมชน แล้ว ในตอนกลางคืน ก็จะมีการประกาศที่เรียกว่า “ลอง กู้ กู้” (*Lah gul gul*) ซึ่งจะประกาศให้ชุมชนหยุดการทำงาน อย่าเก็บของป่า อย่ายุ่งเรื่องเพศ และทำใจให้บริสุทธิ์ และเมื่อถึงวันรุ่งเช้าชุมชนก็จะอยู่บ้าน โดยไม่ออกไปทำงาน แต่บรรดาสตรี ก็อาจมีการเย็บปักผ้าได้ ตอนเย็นก็ อาจมีการไปเล่นส่บ้ำได้ สำหรับที่บ้านของครอบครัวที่เป็นแกนนำในการถือฤกษ์วันดี จะทำพิธีกินข้าวใหม่ โดย

-ช่วงเช้าครูพ่อบ้านที่เป็นผู้ชาย และลูกบ้าน พร้อมกับเด็ก จำนวน 3-5 คน ของครอบครัวที่จะทำพิธีจะเตรียม เคียว 1 เล่มใส่ถุงย่าม โดยพ่อบ้าน(ผู้ประกอบพิธี) นั้นจะใส่หมวกอาข่า(หล่อ เฮอ) ส่วนคนอื่นๆ จะเอาถุงย่ามเพื่อเก็บข้าวใหม่มาทำเป็นข้าวใหม่

คนละ 1 ใบ แล้วเดินทางไปทำพิธีและเก็บข้าวใหม่ ที่ไร่ซึ่งแม่เจ้ามิด สาเหตุที่ต้องไป
เข้ามีคเพราะว่า เพื่อไม่ให้เจอสัตว์เหล่านี้ คือ งู ลิง เก้ง กวาง เม่น ลิ่น อาศัยถือว่าเป็นสัตว์
อัปมงคล หากเจอสัตว์เหล่านี้ วันทำพิธี ตอนขาไปต้องเลือกวันใหม่ แต่ถ้าเจอตอนขากลับ
ขากลับมาถือว่าโชคเลวที่สุด เพราะจะทำให้เชื่อพันธุ์ข้าวที่เก็บมา ไม่สามารถไปใช้เป็นพันธุ์
ข้าว ตามที่เทพเจ้าและบรรพบุรุษได้ประทานสืบทอดมา และจะถือเป็นการขาดความ
สัมพันธ์กับบรรพบุรุษที่ได้สืบทอดมาอาข่าเรียกว่า “แซ่ม่า ค้าดอง”(Cehl ma kal dahq) จะ
ไม่มีวิธีการแก้ไขได้เลย ดังนั้น ผู้ที่จะเป็นผู้ประกอบพิธีต้องระวังให้ดีที่สุด ส่วนผู้หญิงก็จะ
ไปคักน้ำบริสุทธิ์ (อนึ่งการคักน้ำบริสุทธิ์บางครั้งจะไปคักหลังจากที่พ่อบ้านไปทำพิธี
กลับมาถึงบ้านเสร็จแล้ว เนื่องจากเกรงว่าบางทีหากเจอสัตว์ที่กล่าวมา ก็ต้องวันทำพิธีใหม่จึง
ไม่ไปคักน้ำไว้) พร้อมทั้งมีการเตรียมอาหารที่เป็นผัก และอื่นๆ เพื่อใช้ในงาน ซึ่งการหา
อาหารนี้จะหาไว้ล่วงหน้าก็ได้ เช่นผลไม้ นูก ปลา พริก ฯลฯ ซึ่งในพิธีนี้จะเป็นการโชว์
อาหารครั้งใหญ่ และเป็นหน้าตาผู้หญิงโดยตรง

-เมื่อไปถึงไร่แล้ว ก็ไปเค็ดใบเผือกมา 2 ใบ แล้วปูลงบนหมวก “หล่อเฮอ”(Lawq
heu) วางบนหลังคา ชุ่มพิธี “ยาซุ่ม ชุ่มผี”(Za cuml qumq piq) จากนั้นเค็ดรวงข้าวที่
สมบูรณ์ให้มีใบข้าวติดอยู่ 1 ใบ จำนวน 3 รวง อาข่าเรียกว่า “แซ่มี่มจี-เออ”(Cehl
numl tsuivq-eu) แล้ววางบนหลังคาชุ่มพิธีไว้ แล้วเกี่ยวรวงข้าวที่สมบูรณ์อีก 3 ครั้ง
เกี่ยวครั้งละ 3 รวง แล้ววางทับซ้อนกันเป็นรูปสามเหลี่ยม(เหมือนการกองข้าว) จาก
นั้นก็ใช้เท้าซ้ายเหยียบรวงข้าวที่กองเป็นพิธีแล้วใช้มือซ้ายเม็ลัดข้าวให้หลุดจากรวง
แล้วเอาฟางข้าวทั้งไวนบนหลังคาชุ่มพิธี จากนั้นเอารวงข้าวที่เค็ดไว้ 3 รวง ใส่กับเม็ลัด
ข้าวที่เกี่ยว แล้วมัดโดยใช้ใบข้าวมัดใส่ถุง แล้วเริ่มเก็บเม็ลัดข้าว เพื่อนำไปทำเป็น
ข้าวใหม่ “ห่อลี”(Hawq shuivq) เมื่อเก็บได้พอประมาณก็กลับบ้าน

อนึ่ง บางตระกูลมีขั้นตอนทำพิธีเก็บรวงข้าวดังนี้คือ เมื่อไปถึงไร่แล้ว เค็ดใบ
เผือกปูลงบนหมวกอาข่า “หล่อเฮอ”(Lawq heu) แล้วเกี่ยวรวงข้าวที่สมบูรณ์ครั้งละ
3 รวง จำนวน 3 ครั้ง รวงได้ 9 รวง เมื่อเกี่ยวแล้ววางบนใบเผือก ให้เป็นรูป
สามเหลี่ยม เหมือนกองข้าว แล้วใช้เท้าซ้ายเหยียบเบาๆ แล้วใช้มือซ้ายเม็ลัดข้าวออก
ให้หมด จากรวงที่เกี่ยว แล้วเอาฟาง วางทั้งบน ชุ่มพิธี

-เลือกรวงข้าวที่สวยๆ อีก 3 รวงโดยให้มีใบติดรวง แล้วใช้มือซ้ายเค็ด จากนั้นใส่พร้อมกับ
ห่อใบเผือกเดียวกัน แล้วใช้ใบข้าวมัด เมื่อห่อเสร็จแล้วก็ใส่ในถุง แล้วทำการเกี่ยวข้าวทิ้งไว้
บนจุ่มพิธี 3 รวง เหตุผล เนื่องจากบางทีคอนเกี่ยวข้าวไร้อาจมีการลืมห่อข้าวที่เกี่ยว ฉะนั้น หาก
มีการเกี่ยวข้าวแล้วทิ้งไว้บนหลังคาจุ่มพิธี ก็จะสามารถเก็บข้าวที่ลืมห่อในไร้อแล้วคนมาใช้
บริโภคได้ แต่หากไม่เกี่ยวข้าวทิ้ง บนหลังคาจุ่ม ข้าวที่ลืมห่อในไร้อจะไม่สามารถใช้เป็นข้าวที่
คนบริโภค นิยมทำเป็นอาหารสัตว์เท่านั้น อา่ข้าเรียกข้าวที่ลืมห่อแบบนี้ว่า “เซห์ แง้”(Cehl
ngehl) คือข้าวที่ลืมห่อ หลังจากนั้น ก็ทำการรวบรวมเมล็ดข้าวจากต้นข้าวในไร้อให้เต็มถุงเพื่อจะ
นำข้าวดังกล่าวไปทำเป็นข้าวใหม่ให้ผู้อาวุโสและบุคคลอื่นๆ ได้บริโภคอา่ข้าเรียกข้าวนี้ว่า
“เจฮยอ” (Jehvq nyawq) แปลว่า ข้าวใหม่ ซึ่งเหมือนข้าวเม่า

-เมื่อกลับมาถึงบ้านเตรียมทำพิธีกรรม โดยเอาถุงที่ใส่ห่อรวงข้าวห้อยไว้ที่เสาใกล้กับบริเวณ
จุดทำพิธีอา่ข้าเรียกว่า “ลอข้า”(Law^v kaq) เป็นฝักกันระหว่างห้องหญิงชาย จากนั้นเอาถุงใบ
อื่นๆ ที่เอาข้าวจากในไร้อออกแล้วออกผึ่งแดด เป็นพิธีซึ่งถือว่าเป็นตากข้าวจากแสงอาทิตย์
นั่นเอง แล้วนำกลับมาในบ้านคั่วในกะทะ แล้วนำไปตำ จากนั้นมาทำเป็นข้าวเม่า “เจฮ
ยอ”มีวิธีการทำคือ เอาข้าวใหม่ที่คั่วและตำเสร็จแล้ว นำมาผสมน้ำเพื่อให้อมน้ำแล้วใช้ใบ
ตองมัดให้แน่น แล้วทิ้งไว้ระยะหนึ่ง ยิงนาน ก็ยิ่งดี เพราะจะทำให้ข้าวใหม่นุ่มขึ้น และเมื่อ
ถึงเที่ยงวันจะมีการเซ่นไหว้พิธีกรรมมีขั้นตอนคือ

-เอาอุปกรณ์เซ่นไหว้จากตู้เก็บเครื่องเซ่นไหว้อา่ข้าเรียกตู้เก็บว่า “ปะเหละปะทุ”(Pawvq
lawvq pawvq^{piu} tul) เพื่อนำอุปกรณ์มาล้างด้วยน้ำบริสุทธิ์ เมื่อล้างเสร็จให้ทำการผึ่งให้แห้งโดย
วางไว้บนชานที่ห้อยอยู่เหนือเตาไฟๆ ทางฝั่งผู้หญิงอา่ข้าเรียกชานนี้ว่า “ช่อต๊ะ”(Qawvq tav)
จะผึ่งไว้ในขณะที่มีการเตรียมการ เช่นการฆ่าไก่ เป็นต้น (อุปกรณ์เครื่องเซ่นไหว้มีดังนี้คือ
ขันโตกเล็ก/ตะกร้าสานด้วยไม้ไผ่ ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 5 นิ้ว จำนวน 2 ใบ/กระบอกถ้วยที่

เป็นไม้ไผ่เพื่อใส่เหล้า,เนื้อ,น้ำชา จำนวน 3 ใบ / ม้านั่งเล็ก 1 ตัว สำหรับม้านั่งบาง—
ตระกูลก็ไม่ใช่)

-นำกระบอกล้อฟ้าพิธ “จีบ่าจีลี” 1 กระบอก โดยเอาเศษขี้เถ้าที่อัดปิดกระบอกล้อฟ้าออกทั้ง
บริเวณที่เตาไฟ และเสียบไม้ขนาดเล็กเท่าไม้จิ้มฟันไว้ในกระบอกล้อฟ้า และเอาหลอดดูด 1
หลอดที่เป็นหลอดไฟ จากนั้นเอาถ้วย 1 ใบ พร้อมทั้งดักน้ำใบเล็กๆ เพื่อใส่น้ำบริสุทธิ์ อ่า—
ข้าเรียกว่า “อี อ้อง”(il jahl) ไปตั้งไว้ตรงหน้าตู้เก็บเครื่องเช่นไห

-ให้ไปจับไม้บริสุทธิ์ที่เป็นไม้ ตัวผู้ ซึ่งไม่ใช่ไม้ขนสีขาว มา 1 ตัว โดยไม้ต้องมีมือจับ
ครบทุกส่วน ไม่พิการใดๆ จากนั้นนำน้ำบริสุทธิ์ ที่ใส่ถ้วยและตั้งไหหน้าตู้เก็บเครื่อง
เช่นไห รดที่ ขา-ลำตัว-หัว จุลละ 3 ครั้ง ซึ่งการรดน้ำนี้ถือเป็นการชำระล้างไม้ให้
บริสุทธิ์ แล้วตีหัวไม้ให้ตาย

-เมื่อไม้ตายสนิท ก็เผาทำความสะอาด จากนั้นก็ทำการชำแหละ ซึ่งการชำแหละไม้ต้อง
ระวังอย่าให้เครื่องในไม้ เวลาตัดออกต้องให้ทิศทางซึ่งโครงเท่านั้น หากเครื่องในตัดออก
มาด้านส่วนนอกก็ต้องชำไม้ตัวใหม่ เนื่องจากถือว่าผิดธรรมชาติ ตามที่สรีระดำรงอยู่ จาก
นั้นสับไม้เพื่อต้ม โดยก่อนที่จะเอาเนื้อไม้มาต้มต้องมีถ้วยรองเนื้อข้าเรียกว่า “ชิม หม่า
หละค่า”(Qumq maq lavq daq) ในถ้วยจะมี ขิง/ข้าวสารเหนียว/เกลือ เพื่อที่จะต้มกับ
เนื้อไม้ ห้ามใส่เครื่องปรุงอื่นๆ เด็ดขาดเพราะถือว่าไม่บริสุทธิ์ และชิ้นส่วนไม้ที่จะใช้
ทำพิธนั้นจะมี น่องไม้/คืบไม้/ อกไม้ ซึ่งถือว่าตระกูลที่เช่นไหโดยใช้ไม้ 3 ชิ้น บาง
ตระกูลมีการเพิ่ม ปีกไม้ / และ เนื้อ ส่วนอื่น ถือว่าใช้ 5 ชิ้นในการเช่นไห เมื่อเนื้อไม้ที่
ต้มสุกแล้ว ก็ให้เอาขันโตกพิธมาตั้ง แล้วใส่อาหารเครื่องเช่นไห ต่างๆ กล่าวคือ

-ใส่เนื้อไม้ในส่วนของ น่องไม้/เนื้ออกไม้/คืบไม้ กรณีครอบครวที่ทำพิธเช่นไหโดยใช้
เนื้อไม้ 3 ชิ้น ส่วนตระกูลที่ใช้ 5 ชิ้น ให้เพิ่ม ปีกไม้/เนื้อจากส่วนอื่น อีก 2 ชิ้น ลงในถ้วย
ไม้ไผ่ 1 ใบ พร้อมทั้งน้ำแกงไม้

-ใส่น้ำเหล้าพิธที่ได้จากการดูดขึ้นกระบอกล้อฟ้าพิธ ที่ตั้งไว้หน้าตู้เก็บเครื่องเช่นไห ใส่
ด้วยไม้ไผ่ ใบที่ 2

-ใส่น้ำชาดื่ม หรือ จะใช้ เฉพาะ ใบชา+ขิง ใส่น้ำบริสุทธิ์ ใส่ด้วยไม้ไผ่ใบที่ 3 (อย่างใด
อย่างหนึ่ง)

-เอาข้าวสารที่ได้จากข้าวใหม่ ใส่ตะกร้าใบที่ 1 (บางตระกูลใช้ข้าวสารเก่าคั้นเพื่อทำเป็นข้าวปุก)

-แล้วนำ “ห่อลี”(Hawq suivq) คือข้าวใหม่ที่ทำเป็นข้าวเม่า อ่าข้าเรียกว่า “อะหยอ” (Cehvq nyawq) ใส่ตะกร้าใบที่ 2

-หลังจากเตรียมเครื่องเช่นไหว้แล้ว ให้ผู้ประกอบพิธี แะห่อใบเผือกที่นำกลับมาจากไร่ แล้วเอารวงข้าว 3 รวงออก มาล้างด้วยน้ำบริสุทธิ์ วางบนขันโคกพิธิ จากนั้นเอารวงข้าว และขนมเครื่องเช่นไหว้ที่เตรียมไว้ เอาไปใส่ในกระบอกหิงบูซา “อ่าเผ่วบอลอ” โดยให้ลำต้นข้าวใส่ลงกระบอกให้รวงข้าวออกมาทางปากกระบอก จากนั้นให้ปิดปากกระบอก พิธิ แล้วทำการเช่นไหว้ โดยมีไม้สนจุดไฟให้สว่าง ขณะเช่นไหว้ เมื่อเช่นไหว้เสร็จก็ให้ผู้ประกอบพิธีกินอาหารเทพเจ้าอ่าข้าเรียกว่า “อ่าเผ่วล่อจ่า จ่า-เออ” พร้อมทั้งให้สมาชิกคนอื่นๆ กินด้วย

อนึ่ง บางตระกูลมีขั้นตอนการเช่นไหว้ต่างกันคือ เมื่อเตรียมเครื่องเช่นไหว้เสร็จแล้วก็จะเอาเชือกจากกระบอกหิงบูซา อ่าข้าเรียกว่า “อ่าเผ่วจ๊ะ ก่อง”(Aq poeq cav ghahq) ที่คล้องใส่ไว้ในกระบอกหิงบูซา “อ่าเผ่วบอลอ”(Aq poeq bawq law) โดยเปิดห่อใบเผือกที่นำมาจากไร่และมีรวงข้าวอยู่หน้าเชือกที่กล่าวมา คล้องกับรวงข้าว 3 รวงซึ่งรวงข้าวนี้ต้องล้างด้วยน้ำบริสุทธิ์ก่อน แล้วเอาขึ้นไว้บนขันโคก จากนั้นทำการบูชาประมาณ 3 นาที โดยใช้ไม้สนจุดไฟให้สว่าง ซึ่งปัจจุบันใช้ตะเกียงก็มี จากนั้นยกลงมาข้างล่าง เอารวงข้าวทั้ง 3 รวงไปแกะ ที่อาหารเทพเจ้า แล้วนำไปใส่ในกระบอกหิงบูซา วิธีการทำเช่นนี้เรียกว่า “แซ่หึม เออะ-เออ” (Cehl numl tsawv-eu) เมื่อทำการใส่เรียบร้อยแล้ว ก็ใช้วัสดุเก่าที่อุดปากให้แน่น ผู้ประกอบพิธีกินอาหารเทพเจ้าเป็นคนแรกก่อน จากนั้น ให้สมาชิกคนอื่นๆ กิน

-เมื่อกินเสร็จ ให้เก็บขันโคก อาหาร เครื่องเช่นไหว้ ใส่ตู้ ข้าวสาร จากนั้นให้ปรุงเนื้อไก่ตัวที่ทำพิธี ให้ผู้อาวุโสกินก่อน และประมาณบ่าย 3 โมงก็ทำพิธีฆ่าหมู โดยมีขั้นตอนคือ

-จับหมูตัวแม่สีดำ ขนาดขึ้นอยู่กับเจ้าบ้าน แล้วทำการตั้งกระบอกละห้าพิธีพร้อมถ้วย น้ำบริสุทธิ์พร้อมที่ตักที่เรียกว่า “อิจ้อง” ก่อนทำการฆ่าหมู ให้รดน้ำหมูเพื่อชำระล้าง ให้บริสุทธิ์ โดยรดจาก ขา-ลำตัว-หัว จดละ 3 ครั้ง แล้วให้หมูนอนทับกับเชิงโดยให้ ทับมือซ้ายของหมู แล้วให้ผู้อาวุโสฆ่า เมื่อฆ่าตายแล้ว ก่อนทำการชำแหละ ให้ใช้มีด ทำการบากเป็นรอยที่มือ และ เท้าหมู จากนั้นก็ทำการผ่าท้อง และควักเครื่องในออก มาทั้งหมด แล้วฉีกเฉพาะตับ เพื่อทำนายอ่าฆ่าเรียกว่า “หะมี ท้อง”(Zavq piq tahl- eu) โดยจะทำนายเกี่ยวกับการทำมาหากินเป็นหลัก จากนั้นก็นำหมูไปเผาชำแหละ เป็นอาหาร และเชิญผู้อาวุโสมากิน

-เมื่อกินเสร็จก็มีการดูเคราะห์พิธีก่อนเพื่อเป็นการปิดพิธีเรียกว่า”จิป่า จีลี เซ้” โดย กรณีฆ่าหมูจะมีกระบอกละห้าพิธีทั้งหมด 4 กระบอก(ในสายกลุ่มอ่าฆ่าพามีตั้ง 3 กระบอกเท่านั้น) พร้อมหลอดดูด 2 หลอด มีชื่อเรียกกระบอกละห้าพิธี ดังนี้คือ

-กระบอกละที่ 1 “อ่าเผ่ว ล้อจิลลี”(Aq poeq lawl jil siq) คือกระบอกละที่ใช้ทำพิธีบูชาเช่น ไหว้

-กระบอกละที่ 2 “หะสะ สะ” (Zavq sehvq puq) คือกระบอกละที่ตั้งตอนฆ่าหมู

-กระบอกละที่ 3 “จิลเซ้”(Jil test) กระบอกใหม่ แทนความหมายผู้เป็นญาติ หรือเป็นน้ำ

-กระบอกละที่ 4 “เจ่ว จี หม่อ จี”(Dzoeq jil mawq jil) เป็นกระบอกละใหม่ แทนผู้อาวุโส เมื่อพร้อมแล้วก็ทำการตั้งกระบอกละห้าพิธี โดยให้กระบอกละที่ 1 อยู่ด้านในสุด และ ตามด้วยกระบอกละที่ 2-3 โดยให้กระบอกละที่ 4 อยู่ด้านนอก(ประตูทางเข้า) จากนั้นก็เริ่ม พิธีการดูเคราะห์คือ

-หาตัวแทนอาวุโสที่เกี่ยวข้องเป็นญาติจะดีมาก(อ่าเกว) จำนวน 2 คน พร้อมทั้งคน เติรมอีก 1 คน รวม 3 คน จากนั้น ก็ทำการเริ่มดูเคราะห์ คือ ดูดกระบอกละที่ 4 จำนวน 3 ครั้ง แล้วยกข้ามไปดูดกระบอกละที่ 2 จำนวน 3 ครั้ง แล้วยกมาดูดกระบอกละที่ 3 (จีเซ้) ซึ่งกระบอกละนี้ให้เจ้าของบ้าน(ผู้เติรม) เป็นผู้ดูด 3 ครั้งพร้อมเอาน้ำเหล้าพิธี ใส่ในถ้วยอ่าฆ่าเรียกน้ำเหล้าพิธีว่า “จิป่าจีเซ้” ซึ่งเป็นน้ำเหล้าบุญ เมื่อดูดใส่ถ้วย เสร็จแล้ว ก็ถือไว้ในมือของญาติ(อ่าเกว) และเจ้าภาพ จากนั้นก็อวยพร อ่าฆ่าเรียกว่า

“จี้เซ่ ขี้มหมา ค่อแห่ง แก”(Jil tsel qumq maq dawq ngehq gheh) จากนั้นยกถ้วยให้ทางแม่บ้านเพื่อให้สมาชิกชิม (สำหรับตระกูลที่ไม่ดูครอบครัวที่ 1 ก็เพราะว่าตอนทำพิธีเช่นไหว้ได้ดูแล้วจึงไม่ดูซ้ำ)

อนึ่ง การดูเหล้าบางตระกูลมีวิธีการดูคือ ดูครอบครัวที่ 1 จำนวน 3 ครั้ง แล้วดู ครอบครัวที่ 2 จำนวน 3 ครั้ง แล้วยกข้ามไปดูครอบครัวที่ 4 อีก 3 ครั้ง จากนั้นยกตลอดดูครอบครัวที่ 3 แล้วให้เจ้าของที่เป็นผู้เตรียมดูน้ำเหล้าขึ้นมาแล้วไล่ถ้วย จากนั้นให้เอาถ้วยเหล้าให้เจ้าของบ้านถือไว้ พร้อมกับอวยพรให้เจ้าของบ้านอ่า— จำเรียกว่า “จี้เซ่ ขี้มหมา ค่อแห่ง แก-เออ” (Jil tse qumq maq dawq ngehq gheh-eu) และคือนำ น้ำเหล้าที่ดู นั้นให้สมาชิกครอบครัวชิม จากนั้น ก็จะทำการดูอีกครั้ง โดยครั้งนี้จะมีการเทน้ำจากที่ตักกลับกลับไปมา แล้วพูดว่า “จี้ จ่า หล่อง มาเด”(Jil dzqa lahq ma de) แล้วเทใส่ครอบครัวดูแล้วดู อีกครั้งก็จบพิธีกรรม

อนึ่งกรณี ที่ใช้ไก่ในการประกอบพิธีอย่างเดียวนั้นจะใช้คำว่า “จี้บ่าจี้ส่เตอะ” มีขั้นตอนคือ ให้เอาครอบครัวที่ได้ออกรับไหว้ครอบครัวนี้เรียกว่า “อ่าเผ่ว ล้อจี้”(Aq poeq lawl jil) ส่วนครอบครัวที่สองเรียกว่า “เอ่ว จี้ หม่อ จี้”(Dzoeq jil mawq jil) โดยทำการเติมน้ำโดยมีผู้ดำเนินการ และเชิญผู้อาวุโส ที่เป็นญาติกับผู้ประกอบพิธี จำนวน 2 คน ดูเหล้าครอบครัวที่ 1 จำนวน 3 ครั้ง แล้วมาดูที่ครอบครัวที่สองอีก 3 ครั้ง แล้วอวยพร ถือว่าเสร็จพิธีกรรม และก่อนจะนอนก็ทำการเก็บเครื่องเช่นไหว้ “อ่าเผ่ว ล้อกอง อู๊” และเทเหล้าที่ดูทำพิธี “จี้บ่าจี้เซ่” ทั้งถือว่าเสร็จสมบูรณ์

หมายเหตุ

สำหรับพิธีนี้หากต้องการที่จะเปลี่ยนซ่อมแซมอุปกรณ์เครื่องเช่นไหว้ ก็สามารถเปลี่ยนได้ และบางครอบครัวที่ต้องการตั้งเครื่องเช่นไหว้เองก็สามารถดำเนินการได้ อ่าจำเรียกว่า “ปะเฮอะ ปะ-เออ” (Pawvq lawvq pavq-eu)

ประเด็นแรก เพื่อเป็นการกำหนดวันฤกษ์ดีในการเก็บเกี่ยวข้าวของชุมชน อันเป็นสิริมงคล ต่อชุมชน

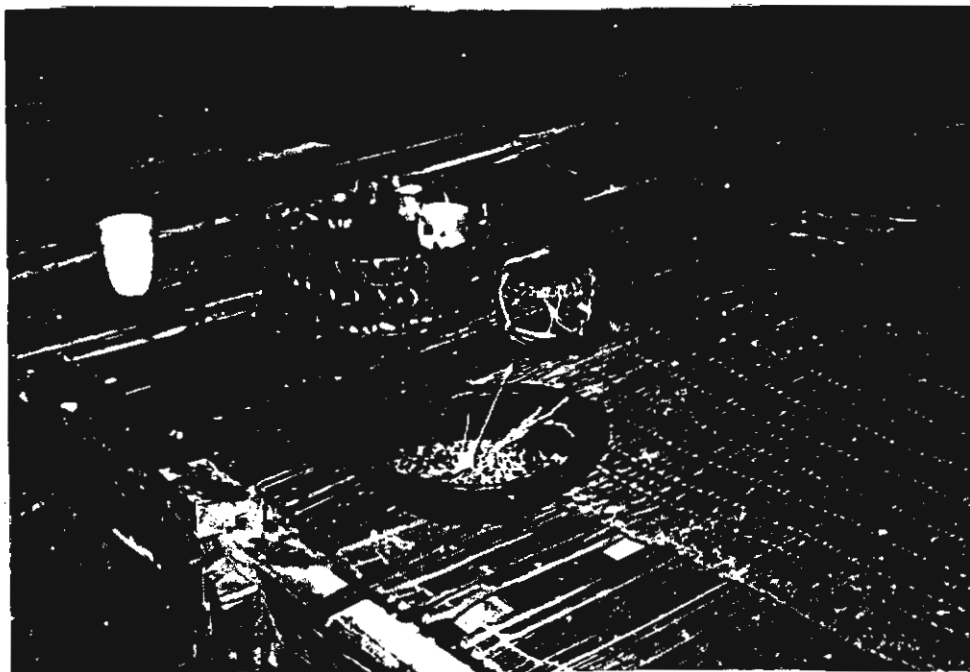
ประเด็นสอง เพื่อเป็นการทำพิธีสืบสานต่อการเอาพันธุ์ข้าวที่อำเภอเชื่อว่าเป็นพันธุ์ที่บรรพบุรุษได้ใช้ในการเพาะปลูกมา สามารถใช้สืบต่อและไว้ปลูกต่อไป

ประเด็นสาม เป็นการเริ่มต้นเก็บเกี่ยวผลผลิต(ข้าว) ได้ หลังประกอบพิธีนี้

ขันโลก แล้วทำการบูชา “ฉีล้อ” (*Ciq lawl*) แล้วให้สมาชิกในครัวเรือนชิมทุกคน จากนั้นก็เก็บใส่ถังข้าวสาร หรือระเบียบงเหนื่อเตาไฟ(ข้อตะ) ก็ได้ พร้อมกับให้เอาข้าวสารใหม่ที่ใส่ไว้ในถังข้าวสารเอาออกมาอำข้าเรียกว่า “ชีเตะ” (*Ci dawvq*) เป็นครั้งที่สาม ถือว่าครบ 3 รอบพอ “ยาเย้อมา” ตอนเย็นครอบครัวที่เป็น แม่บุญ ก็ทำอาหาร ซึ่งอาจจะฆ่าหมู หรือไก่ก็ได้ แล้วเชิญญาติ หรือผู้อาวุโสกิน เมื่อกินข้าวเสร็จก็ทำการดูเคราะห์พิธีครั้งสุดท้าย “จี บ่า จี สี เซ้” (*Jil baq jil siq tsel*) ในกรณีที่ใช้ไก่ก็ต้องใช้กระบอกเหล้าพิธีจำนวน 3 กระบอก ตามชื่ออำข้าคือ (อำแฝลลอ จี สี / จีเซ้ / เจ่วจี หม่อจีลี้) โดยทำพิธีดูเคราะห์กระบอกที่ 1 แล้วดูกระบอกที่ 3 แล้วมาดูกระบอกที่ 2 เหมือนแบบพิธีกินข้าวใหม่ (แซ่ئم จี) แต่หากเป็นการฆ่าหมูก็ต้องใช้กระบอกเหล้าพิธี 4 กระบอก ตามที่อำข้าเรียกคือ (อำแฝลลอจีลี้ / หยะสะสะ ผู้ / จีเซ้ / เจ่วจี หม่อจี) โดยการดูเคราะห์จะดูกระบอกที่ 1,2 และดูกระบอกที่ 4 แล้วยกกลับมาดูกระบอกที่ 3 สุดท้าย กระบอก “จีเซ้” (*Jil tsel*) จากนั้นก็อวยพร ซึ่งการดูนี้ ทำเหมือนพิธีกินข้าวใหม่ตอนฆ่าหมู

อนึ่งสำหรับครอบครัวที่ไม่มีตำแหน่งใดๆ ถือว่าเป็นครอบครัวธรรมดา ก็ไม่จำเป็นต้องประกอบเลี้ยงอาหาร โดยการฆ่าหมูก็ได้

ความหมายพิธีกรรม ประเพณี

ประเด็นแรก เป็นการเตรียมเหล่ากระบอกพิธีโดยใช้ข้าวใหม่ เพื่อใช้ในพิธีกรรมต่างๆ ของปีนั้นซึ่งนอกจากจะเป็นความภูมิใจที่คนจะได้ใช้ข้าวใหม่ ในการจัดทำกระบอกเหล่าพิธีแล้ว ยังได้ใช้ถวายให้บรรพบุรุษและเทพเจ้าต่างๆ ด้วย

ประเด็นสอง เป็นพิธีกรรมที่แสดงถึงการประกอบทำอาหารร่วมกันได้ระหว่างอาหารที่ผลิตขึ้นเอง และอาหารที่อยู่ในป่า เช่น เนื้อสัตว์ป่า คัมร่วมกับข้าวใหม่ที่เก็บเกี่ยวได้(ข้าวคัม) แต่ถ้าไม่ได้ทำพิธีนี้ อาหารที่อยู่ในป่า จะทำร่วมกับอาหารที่ผลิตขึ้นเองไม่ได้

ประเด็นที่สาม เนื่องจากตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน ของทุกปีเป็นต้นไป อาหารที่ผลิตเองเริ่มจะหมดลงไป โดยเฉพาะพืชผักที่ปลูกในบ้าน ดังนั้นจึงต้องหาอาหารในป่ามากขึ้น แสดงให้เห็นถึงการพึ่งพาอาศัยป่า เพื่อดำรงชีวิต และใช้อาหารที่อยู่ในป่าอย่างมีความรับผิดชอบพอเพียง เพื่อให้เกิดความยั่งยืน

3.20 พิธี “บ่อง เยว แป๊ะ-เออ” เกี่ยวข้าวครั้งสุดท้าย (Bahq yoe pyehv-eu)

ช่วงกลางเดือนตุลาคม ชาวอาข่าเริ่มมีการเกี่ยวข้าว จากในไร่ของคน ที่ให้ผลผลิตเพื่อจะให้นำไปใช้ในการบริโภคของแต่ละครอบครัว อย่างไรก็ตามก่อนที่ไร่แต่ละผืน มีการเก็บเกี่ยวข้าวเพื่อให้หมดจากไร่ เจ้าของไร่ข้าว จะเว้นคันข้าวที่มีรวง โดยไม่เก็บเกี่ยวไว้ประมาณ 2-3 รวง หรือ 1 กอข้าว ตรงบริเวณขั้วทำพิธีในไร่ “ยาซุม จัม ผี”(Za cuml qumq piq) เพื่อคงไว้จะทำพิธีเก็บเกี่ยวข้าวครั้งสุดท้ายเรียกว่า “บ่อง -เยว แป๊ะ เออ” (Bahq yoe pyehv eu) พิธีดังกล่าวใช้เวลา 1 วัน เป็นพิธีเก็บรวงข้าวเป็นครั้งสุดท้ายของชาวอาข่าที่เคยปฏิบัติกันมา ถือเป็นขั้นตอนสุดท้ายที่เป็นข้อปฏิบัติในการประกอบอาชีพทำไร่ ของรอบปีนั้นๆ เป็นพิธี

ระดับครอบครัวแต่ละหลัง ซึ่งเมื่อถึงวันฤกษ์ดีก็สามารถประกอบพิธีนี้ได้ มีขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมคือ

-เตรียมตะกร้าสามเหลี่ยมอาข้าว เรียกว่า “ชะโยะ”(Qav jovq) 1 ใบ พร้อมเคียว 1 อัน

-ห่อเครื่องเซ่นไหว้ต่างๆ คือ

-ไข่ดิบ + ข้าวต้ม “ห่อส้อ” จำนวน 1 ห่อ ห่อสำหรับ “บ๋องเยว แปยะ”

-ใบชา+ขิง จำนวน 1 ห่อ “

-ข้าวหมักจากกระบอกเหล้าพิธี จำนวน 1 ห่อ “

-ข้าวบริสุทธิ์ “ห่อส้อ” จำนวน 2 ห่อ “

-ข้าวหมักจากกระบอกเหล้าพิธี จำนวน 2 ห่อ “

-ใบชา + ขิง จำนวน 2 ห่อ “

รวมทั้งหมด 9 ห่อ

-ใบ “สี่หมะ” (Siq mavq) ก้านติดใบ จำนวน 9 ใบ

-ยอดใบ “ปูข้า” (Pu qaq) 1 ยอด และ ท่อนต้น “ปูข้า” (Pu qaq) 1 ท่อน

เมื่อมีการเตรียมเครื่องเซ่นไหว้ที่กล่าวมาพร้อมแล้ว มีวิธีการดำเนินการคือ

-เอายอด“ปูข้า”เสียบบนห่อเหล้าหมัก จำนวน 1 ห่อ แล้วถือ มือขวา ส่วนท่อน “ปูข้า” Pu qaq) เสียบบนห่อข้าวบริสุทธิ์ “ห่อส้อ” (Hawq sawl) จำนวน 1 ห่อ ใช้มือซ้าย จากนั้นเดินออกจากบ้านเพื่อไปไร่ พร้อมกับสมาชิกคนอื่นๆ เมื่อพ้นเขตประตูหมู่บ้านก็ปล่อยห่อทั้ง 2 ห่อ ทิ้งไว้ ข้างทาง โดยทิ้งข้างละห่อ ซึ่งห่อส่วนอื่นๆ ใส่ไว้ในตะกร้าสามเหลี่ยมไว้แล้ว

-เมื่อเดินทางถึงไร่ให้เอาเครื่องเซ่นไหว้วางข้างๆ “ซุ้มพิธี”แล้วให้เจ้าบ้านลูบต้นข้าวที่จะทำการเก็บเกี่ยว 1 ครั้ง จากนั้นก็ให้ทำความสะอาดเอาเศษไม้ ใบหญ้ารอบต้นข้าว แล้วใช้ด้ามเคียวทาบพื้นโคนต้นข้าวให้บุ๋มลงจำนวน 3 ครั้ง

-เอาใบ “สี่หมะ” ที่นำมาจากบ้าน ปูที่โคนต้นข้าวจำนวน 4 ใบ แล้วเอาห่อที่ใช้ในการเกี่ยวข้าวอาข้าวเรียกว่า “บ๋องเยว ยาอุ ปะฮู”(Bahq yoe ya uv pavq cu) จำนวน 3 ห่อ

มีห่อ (ไข่ดิบ + ข้าวต้ม “ห่อส้อ” / ใบชา+ขิง / ข้าวหมักจากกระบอกเหล้าพิธี) โดยให้แกะที่มัดปากห่อออกวางทับใบ “ลีหมะ” จากนั้นก็ให้เอาใบ “ลีหมะ” ที่เหลือจำนวน 5 ใบ ปิดทับอีกชั้น

-จากนั้นให้ทำการมัดต้นข้าวโดยใช้ใบแห้งของต้นข้าวออกเป็น 3 ช่วง ซึ่งอาจถือว่าจะเป็น 9 ข้อ แล้วเอาห่อที่เหลืออีก 6 ห่อ แบ่งอย่างละเท่าๆ กัน มัดไว้ช่วงที่ 1 นับจากทางพื้นดิน จำนวน 3 ห่อไว้ ส่วนที่เหลืออีก 3 ห่อ มัดไว้ช่วงที่ 2 เมื่อมัดเสร็จแล้วก็ให้ทำการรวบเมล็ดข้าวที่ติดอยู่บนต้นออกให้หมดแล้วใส่ในตะกร้าสามเหลี่ยม จากนั้นใช้เคียวเกี่ยวข้าวโดยให้เกี่ยวข้อที่ 2 ซึ่งจะมีห่อติดมา 3 ห่อและเหลือไว้ทางพื้น 3 ห่อ ของช่วงแรก ซึ่งอาจถือว่า ส่วนที่เกี่ยวข้องกลับคืนไปจะมีอยู่ 5 ส่วน และที่เหลือจะเป็น 4 ส่วน (แล้วให้เอาไข่ออกก่อนของส่วนที่เหลือ) ไว้กับต้นข้าวไว้ จากนั้นใส่ในตะกร้าไว้

-และเมื่อเกี่ยวเสร็จก็ให้ทำการมัดข่มพิธี “ยาข่มข่มผี” ที่เป็นหลังคาในฝั่งที่อยู่ตรงกับทางชุมชนลง 1 ข้าง อาจเรียกว่า “เบว ของ”(Boe tsah) แล้วให้ทำการ ถอนเสา “ข่มผีด้านห่อ”(เสาที่เสียบกรงไก่/หมู) ออกมาพร้อมทั้งให้แบกตะกร้าสามเหลี่ยม แล้วยกชูเสา หันไปทางทิศเหนือของไร่ แล้วพูดว่า “แล้วพูดว่า “ย้า มา เก่ว ย้า ยา เสา มา ย้า อุ้ม ยาซ้อง อ่ามา โ้อ”(Yal ma goeq yal za le ma yal uml yal sahl aq ma ol) แล้วชูไปทางทิศใต้ของไร่ ซึ่งการพูดแบบนี้หมายถึงเป็นการมาเรียกเจ้าที่ไร่ให้กลับไปที่บ้าน จากนั้นแล้วเดินทางกลับบ้าน

-เมื่อกลับถึงบ้านก็เอาตะกร้าวางไว้ที่ฝากัน “ล่อ ข่า” แล้วเอาไข่ และเคียวออก วางไว้ที่ระเบียงเหนือเตาไฟ แล้วเอาตะกร้า ไปที่ “ฉางข้าวพิธี” (จีจีสี่มาอู่กิม) จากนั้นเปิดประตูฉางออก แล้วเอาต้นข้าวที่เกี่ยวข้อง เอารวงหันหน้าไปทางทิศตะวันออกแล้วมัดติดกับ ฉางข่มฉางข้าวพิธี กรณีที่เป็น “แม่บุญ”(ยาเย้อมา) จะมัดข้าวที่เกี่ยวข้องมาที่ “เบวฉ่อง”(Boe tsah) เมื่อมัดเสร็จแล้วก็ให้เอาเมล็ดข้าวที่อยู่ในตะกร้ากำมือแล้วโยนใส่ ที่ถ้วยในฉางข้าวแล้วพูดว่า “เจ้อ” ซึ่งความจริงออกเสียงว่า “เจ้อ” แปลว่า กำไร จากนั้น

-ปิดประตูฉางข้าวแล้ว เอาตะกร้าสามเหลี่ยมสะพายแบกกลับไปเข้าไปในบ้านแล้ว
ไปวางที่ฝาถ้ำนั้น แล้วเก็บอุปกรณ์ไว้ที่เดิม สำหรับไข่นั้นก็ให้ญาติทางผู้หญิง หรือ ฝ่าย
ชายไปกิน

ความหมายพิธีกรรม ประเพณี

<u>ประเด็นแรก</u>	เพื่อเป็นการเรียกเจ้าที่ที่ดูแลไร่ข้าวกลับบ้านที่เรียกว่า"จ่าหน้าอำมา"
<u>ประเด็นสอง</u>	เป็นการเก็บเกี่ยวข้าว จากในไร่ เป็นครั้งสุดท้าย

3.21 ประเพณี “ค้ำ ท้อง อ่าเผ่ว” (Kal tahl aq poeq) “ปีใหม่ลูกข้างอ่าข้า”

ประเพณี “ค้ำท้องฟ้า-เออ”(Kal tahl aq poeq) หมายถึง การเปลี่ยนฤดูกาลทำมาเลียงชีพ ประเพณีนี้ เริ่มในเดือนธันวาคม ของทุกปี ตรงกับเดือนอ่าข้าคือ “ท้อง-ลา”(Tahl la) คนทั่วไป นิยมเรียกประเพณีนี้ว่า “ปีใหม่ลูกข้าง” และเป็นช่วงที่ตรงกับเทศกาลปีใหม่นาสาท ตามหลักการ เรียกประเพณีนี้ของชาวอ่าข้า สามารถแปลตามความหมายคำที่เรียกอยู่คือ “ค้ำ”(Kal) ให้ความ หมายถึง เพาะปลูก “ท้อง”(Tahl) ให้ความหมายถึง ปี หรือรอบฤดู “ฟ้า-เออ” (Pal-eu) แปลว่า เปลี่ยน ดังนั้น ถ้าวรรณคำ ทั้งหมด ก็จะได้ความหมายว่า ประเพณีเปลี่ยนฤดูกาลเพาะปลูก มี จำนวนวันทำพิธีกรรมอยู่ 4 วัน ประเพณีนี้ มีประวัติเล่ากันมาว่า เป็นประเพณีที่แสดงให้เห็นถึง การเปลี่ยนแปลงฤดูกาลทำกิน ซึ่งภายหลังจากที่มีการเก็บเกี่ยวพืชพันธุ์จากท้องไร่ นา เสร็จแล้ว ก็จะเข้าสู่ฤดูแห่งการพักผ่อน นอกจากนี้ ยังถือเป็นช่วงที่จะเข้าสู่ฤดูร้อน พืชพันธุ์ต่างๆ จะเริ่ม ขาดแคลน การเพาะปลูกลำบาก จึงเริ่มที่จะทำให้ขาดอาหารในการบริโภค และเล่าว่า เทศกาล ประเพณี “ค้ำท้องฟ้า” ถือเป็นประเพณีของผู้ชาย โดยผู้ชายทั้งเด็ก และ ผู้ใหญ่ จะมีการทำลูกข้าง “อ่อง” มีการละเล่นแข่งตีกัน เพื่อฉลองการเปลี่ยนแปลงวัย ที่มีอายุมากขึ้น ซึ่งสรรพสิ่งทุกอย่าง ก็จะมีอายุมากขึ้นเช่นกัน พร้อมทั้งชุมชนแต่ละครอบครัวจะมีการแลกเปลี่ยนคัมหมะในชุมชน มากเป็นพิเศษจนมีสุภาษิตว่า “ค้ำท้องจี๋”(Kal tahl jil ciq) แปลว่า ประเพณียกเหล่าสู่กัน ฉะนั้นหากประเพณีนี้ถ้ามีผู้คนมาเล่าก็ถือว่าเป็นเรื่องปกติ และเป็นการเริ่มต้นที่จะใช้ข้าวไร่ที่ เก็บเกี่ยวไว้ในฉางข้าว เริ่มเปิดกินได้ในเทศกาลนี้ ส่วนผู้หญิงก็จะมีการเล่นสะบ้าในชุมชน ตนเอง รายละเอียดการประกอบพิธีกรรมมีขั้นตอนดังนี้คือ

วันแรกพิธี “อ่า แบ”(Dzaq beh) วันประกอบพิธีบูชาเซ่นไหว้

ชาวอ่าข้านิยมเริ่มประเพณีได้ซึ่งเช้าในวัน “โอ”(สัตว์ตระกูลกระรอก) หรือวัน “โหล”(วันควาย) ตามการนับวันราศีสัตว์ ของอ่าข้าวันใดวันหนึ่ง ซึ่งหากชุมชนใดที่ไม่เริ่มพิธีใน 2 วันนี้แสดงให้เห็นว่าคนในชุมชนอาจมีสมาชิกบางครัวเรือนที่เคยได้กำเนิดเป็นลูกแฝดก็ได้ สำหรับการทำพิธีวันนี้จะมีการเซ่นไหว้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไป ของวงศ์ตระกูล มีขั้นตอน การทำพิธีกรรม

-ตั้งแต่ช่วงเช้าตรู่ จะมีผู้หญิงไปตักน้ำบริสุทธิ์ เพื่อนำมาประกอบพิธีกรรม โดยก่อนตักน้ำ ต้องชำระหน้าตา ขา และทำใจให้สดใส และต้องเข้าคิวในการตัก เนื่องจากน้ำดังกล่าวจะต้องไปใช้ใน การทำพิธีเซ่นไหว้วิญญาณบรรพบุรุษ ของวันนั้น และเมื่อตักน้ำมาถึงบ้านแล้ว ก็ทำการ แห่ข้าวสารเหนียว “ห่อ หย่อ ดี -เออ”(Hawq nyawq duiv-eu) เพื่อด้าเป็น “ห่อ ถ่อง”(Hawq tahq) คือข้าวเหนียวที่ด้าแล้วนิยมเรียกว่า “ข้าวปุก” เพื่อใช้ในการทำพิธีกรรม

-เมื่อถึงเที่ยงวันก็ทำการนึ่งข้าวสารเหนียวที่แช่ไว้ และขณะที่รอข้าวสุกก็คั่ว งาค้า เพื่อคั่วผสม กับข้าวปุก พร้อมให้อาอุปรณ์เช่น ไหว้จากตู้เก็บเครื่องเซ่นไหว้ ที่เรียกว่า “เปาะเหลาะ เปาะทุ”(Pawvq lawvq pawvq tul) เพื่อล้างด้วยน้ำบริสุทธิ์ เมื่อล้างเสร็จ ให้ทำการผึ่งให้แห้งโดยวางไว้บนชานที่ห้อยอยู่เหนือเตาไฟๆ ทางฝั่งผู้หญิงเรียกชานนี้ว่า “ข่อต๊ะ”(Qawq tav) ผึ่งไว้ในขณะที่รอข้าวหุงอยู่ (อุปกรณ์เครื่องเซ่นไหว้ มีดังนี้คือ ขันโตกเล็ก/ตะกร้าสานด้วยไม้ไผ่ ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 5 นิ้ว จำนวน 2 ใบ/กระบอกด้วยที่เป็นไม้ไผ่เพื่อใส่เหล้า,เนื้อ,น้ำชา จำนวน 3 ใบ /พานั่งเล็ก 1 ตัว สำหรับมานั่ง บางตระกูลก็ไม่ใช้) และเมื่อข้าวที่หุงไว้สุกแล้ว ให้เอาออกหนึ่งถ้วย เพื่อทำเป็นข้าวบริสุทธิ์ชนิดไม่ด้าใช้ในพิธี เรียกข้าวบริสุทธิ์ว่า “ห่อส้อ” (Hawq sawl) จากนั้นนำข้าวสุกที่เหลือเป็นส่วนใหญ่ไปด้าเป็น “ข้าวปุก”ในครกขนาดใหญ่ เมื่อด้าเสร็จก็นำกลับมาบ้านของตน แล้วดำเนินการบิดข้าวปุกออกมาเป็นชิ้นๆ จำนวน 3 ชิ้น เรียกว่า “อ่า เป่ว ล้อ ฮี”(Aq poeq lawl hil) แล้วใส่ไว้ในตะกร้าเครื่องเซ่นไหว้

-ให้อากระบอกล้อฟ้าพิธี “จี้บ่าจี้จุ / จี้บ่า จี้ลี้”(Jil baq jil cuv/jil baq jil siq) จำนวน 1 กระบอก โดยเทศขี้เถ้าที่อัดปิดกระบอกออกทั้งบริเวณที่เตาไฟ และเสียบไม้ขนาดเท่าไม้จิ้มฟัน เรียกว่า “จี้ล้อ”(Jil tsawl) และหลอดดูด 1 หลอดที่เป็นหลอดไฟ จากนั้นเอาถ้วย 1 ใบ พร้อมทั้งตักน้ำใบเล็กๆ เพื่อใส่น้ำบริสุทธิ์ เรียกว่า “อี จ้อง”(il jahl) พร้อมใส่น้ำบริสุทธิ์ ไปตั้งไว้ตรงหน้าตู้เก็บเครื่องเซ่นไหว้

-ให้ไปจับไก่บริสุทธฺ์ที่เป็นเพศเมีย ซึ่งไม่ใช่ไก่ชนสีขาว มา 1 ตัว โดยไก่ต้องมีวัยครบทุกส่วน ไม่พิการใดๆ จากนั้นนำน้ำบริสุทธฺ์ ที่ใส่ถ้วยและตั้งไว้หน้าตู้เก็บเครื่องเช่น ไหว้รดที่ ขา-ลำตัว-หัว จุลละ 3 ครั้ง การรดน้ำนี้ถือเป็นการชำระล้างไก่ให้บริสุทธฺ์ แล้วทำการตีหัวไก่ให้ตาย ตรงนั้น เมื่อไก่ตายสนิทก็ทำการเผาทั้งตัว ห้ามใช้น้ำร้อนลวกเพราะเหมือนว่าเป็นการตกกะทะนรก เมื่อเผาเสร็จก็ทำความสะอาด จากนั้นก็ทำการชำแหละ และเวลาจัดคอกไก่ออกระหว่าง ซึ่งโครงกับอก ต้องให้เครื่องในไก่ คือดอยูทางซึ่งโครงเท่านั้น หากเครื่องในติดออกมาด้านส่วนนอกก็ต้องฆ่าไก่ตัวใหม่ เนื่องจากถือว่าผิดกรรมชาติ ตามที่สรีระ ดำรงอยู่จากนั้นสับไก่ก่อนที่จะเอาเนื้อไก่ ใส่หม้อต้ม ต้องมีถ้วยรองเนื้ออาข่าเรียกว่า “ชิม หม่าหะด่า”(Qumq maq lavq daq) ในถ้วยนี้ จะมี จิง/ข้าวสารเหนียว/เกลือ เพื่อคั้นกับเนื้อไก่ สาเหตุที่ต้องใช้ถ้วยรองเนื้อก่อนจะคั้นนั้นเพื่อป้องกันไม่ให้เนื้อไก่ที่สับเป็นชิ้นๆ ตกลงพื้น เพราะถือว่าไม่สะอาด และห้ามใส่เครื่องปรุงอื่นๆ เด็ดขาดนอกจาก จิง,เกลือ,ข้าวสารเหนียว เท่านั้นซึ่งสาเหตุว่า หากใส่เครื่องปรุงลงไปหลากหลายถือว่าไม่บริสุทธฺ์เพราะเครื่องปรุงเยอะเทพเจ้าไม่ชอบและ همین สำหรับชิ้นส่วนไก่ที่จะใช้ในการเช่น ไหว้ จะมี น่องไก่/ตับไก่/อกไก่ สำหรับกระดูกที่

เช่น ไหว้โดยใช้ไก่ 3 ชิ้น บางกระดูกมีการเช่น ไหว้โดยใช้เนื้อไก่ 5 ชิ้น โดยเพิ่มส่วนปีก / และเนื้อส่วนอื่น เมื่อเนื้อไก่ที่คั้นสุกแล้ว

-ให้เอาขันโตกพิธีมาตั้ง แล้วใส่อาหารเครื่องเช่น ไหว้ ต่างๆ คือ ใส่เนื้อไก่ในส่วน ของ น่องไก่/เนื้ออกไก่/ตับไก่ กรณีครอบครวัที่ทำพิธีเช่น ไหว้โดยใช้เนื้อไก่ 3 ชิ้น ส่วนกระดูกที่ใช้ 5 ชิ้น ให้เพิ่ม ปีกไก่/เนื้อจากส่วนอื่น อีก 2 ชิ้น ลงในถ้วยไม้ไผ่ 1 ใบ พร้อมทั้งน้ำแกงไก่

-ใส่น้ำเหล้าพิธีที่ได้จากการคูดขึ้นจาก กระบอกล้ำพิธี ที่ตั้งไว้หน้าตู้เก็บเครื่องเช่น ไหว้ ใส่ถ้วยไม้ไผ่ ใบที่ 2

-ใส่น้ำชาดื่ม หรือ จะใช้ เฉพาะ ใบชา+จิง แล้วใส่น้ำบริสุทธฺ์ก็ได้ ใส่ถ้วยไม้ไผ่ใบที่ 3

-นำข้าวปุกที่เอาออกไว้ 3 ชิ้นใส่ตะกร้าใบที่ 1 และ เอาข้าวบริสุทธฺ์ใส่ตะกร้าใบที่ 2

-เอาข้าวปุกที่บิได้ออกใส่ตะกร้าไว้ 3 ชั้น และ ข้าวบริสุทธิ์ ที่ออกใส่ไว้ตะกร้า มาวางบนชั้น โศกพิธิ

-เมื่อเครื่องไหว้พร้อมแล้ว ให้ผู้ประกอบพิธีที่เป็นผู้ชาย ยกชั้นโศก ไปตั้งไว้ที่หน้าตู้เก็บเครื่องเช่นไหว้เพื่อบูชาประมาณ 3 นาที ซึ่งช่วงนี้ต้องหันหลังให้ชั้นโศกเพราะเชื่อว่าเทพเจ้าจะลงมารับประทานอาหาร

-จากนั้นยกลงมาข้างล่างแล้ว ผู้ประกอบพิธีกินอาหารเทพเจ้าเป็นคนแรกก่อน อ่าข้าเรียกอาหารนี้ว่า “อ่าเผ่วลอจ่า จ่า เออ”(Aq poeq lawl dzal dzaq eu) เมื่อผู้ประกอบพิธีกินเสร็จแล้วก็ให้สมาชิกคนอื่นๆ กิน เมื่อกินเสร็จกันแล้วก็เก็บชั้นโศก และอาหาร เครื่องเช่นไหว้ ใส่ตู้ข้าวสาร ถือว่าพิธีกรรมวันแรกเสร็จแล้ว

วันที่ สอง “วันทำลูกข้าง”(น้อง)

วันนี้จะเป็นวันทำลูกข้าง”น้อง”(Cahq) และในวันนี้จะไม่มีการฆ่าสัตว์ใดๆ เพื่อเป็นอาหาร หรือแม้แต่การประกอบพิธีกรรม ซึ่งถือว่าสำหรับวันนี้อาหารที่เป็นเนื้อจะขาด อ่าข้าเรียกวันนี้ว่า “จ่า ก้อง”(Dzaq ghahl) หมายถึง เป็นวันที่ขาดเนื้อและกินลำบาก โดยมีกิจกรรมวันนี้คือ

-ช่วงเช้า ผู้นำทุครัวเรือน จะหาไม้เนื้อแข็งเพื่อทำลูกข้างให้ลูกชาย หรือตนเอง โดยแต่ละคนก็จะทำลวดลายตามความสามารถของตนเอง พร้อมมีการปั้นเชือกจากต้นปอป่า

↑
เพื่อเป็นเชือกในการสะบัดให้ลูกข้างหมุน หรือใช้ในการตีกระทบลูกกับผู้อื่น เมื่อทำเสร็จก็จะนำมาเล่นโดยอาจมีการแ่งเป็นพวก กลุ่ม ฝ่าย เพื่อทำคะแนนต่างๆ พอตกตอนเย็น จะมีการสำรวจความต้องการเนื้อบริโภค ของแต่ละครอบครัวโดย “นักไถ่เกลี้ยและนักประชาสัมพันธ์” อ่าข้าเรียกว่า “หน่าหง่อ” เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจว่า จะฆ่า หมู วัว หรือ ควาย นั่งเองอ่าข้าเรียกว่า “ส่า โย้ คา”(Saq qol ka-eu) และเวลาประมาณ 19.00 น.ก็ทำพิธีเก็บเครื่องเช่นไหว้ “อ่าเผ่วลือก้องอู”(Aq poeq lael^w gahq^{uv}) ที่เก็บไว้ในวันแรกที่ตู้ข้าวสาร พอถึงกลางคืนก็จะมีหนุ่มสาวพากันมากระทุ้งกระบอกไม้ไผ่ “บ่อจ้องตุ-เออ”(Bawq tsahq tuv-eu) จะไปกระทุ้งกันที่บ้านใครก็

ได้ที่มาเชื่อเชิญให้ไปกระทุ้งในบ้านของตน เนื่องจากต้องการความสนุกสนานและเป็นการทำบุญบ้าน ซึ่งครอบครัวที่ทำเช่นนี้ได้จะมีฐานะดี โดยเล่นกันตลอดทั้งคืน มีการรินเหล้าให้กับกลุ่มหนุ่มสาว และให้กินของว่าง พอรุ่งเช้าจะมีการฆ่าหมูเพื่อเลี้ยงให้กับแขก และผู้มากระทุ้งกระบอกไม้ อันเป็นการขอบคุณ

วันที่สาม “วันลื้ออะ อ่าเผ่ว”(Lawl dač aq poeq)

สำหรับวันนี้เป็นวันที่ยิ่งใหญ่ มีการฉลองการกินทุกรั่วเรือนตลอดวัน โดยเชิญแขกผู้อาวุโส และหมูนเวียนเข้าทุกรอบครัว พร้อมทั้งมีการอวยพรให้เจ้าบ้านประสบความสำเร็จ ซึ่งวันนี้มีขั้นตอนการประกอบพิธีคือ

-เจ้าครู จะประกอบพิธีเรียกว่า “ลื้ออะอ่าเผ่ว”(Lawl dav aq poeq) จะมีพิธีกรรมเช่นไหว้ ตั้งแต่เช้ามืด โดยไม่มีการฆ่าไก่ (ซึ่งบางครอบครัวก็ใช้ไก่ประกอบพิธีกรรมก็มี ซึ่งกรณีที่ใช้ไก่นั้นขั้นตอนจะเหมือนกับวันที่ 1) กรณีที่ไม่ใช้ไก่เช่นไหว้จะมีเครื่องเช่นไหว้ เพียง 3 อย่าง ประกอบด้วย -ข้าวเหนียวดำ(ข้าวปุก) -ข้าวเหนียวบริสุทธิ์ไม่ได้ดำ(ห่อส้อ) -ซากบั้งใส่รวมกันโดยใส่น้ำบริสุทธิ์ โดยเอาอาหารที่เป็นเครื่องเช่นไหว้ทั้ง หมคนี่ใส่บนขันโลกพิธี แล้วทำการบูชาที่หน้าตู้เก็บเครื่องเช่นไหว้ประมาณ 3 นาที แล้วให้ผู้ประกอบพิธีกิน จากนั้นสมาชิกกิน แล้วเก็บใส่ตู้ข้าวสาร พอฟ้าสว่างแล้วชาวบ้านก็จะมีการฆ่าหมู หรืออาจจะล้มวัว หรือควายก็ได้ แล้วแต่ชาวบ้านจะตกลงกัน เพื่อจะทำเป็นอาหาร ซึ่งเนื้อที่มีการตกลงฆ่ากันนี้ต้องให้สมาชิกทุกหลังคา ได้รับส่วนแบ่งด้วย เพื่อการบริโภคฉลองในเทศกาล ฉะนั้นบ้านแต่ละหลัง ก็จะมีการเชิญแขกเข้าบ้านตัวเองเพื่อจะรับประทานอาหารร่วมกัน ส่วนบ้านที่มีการกระทุ้งกระบอกไม้ไผ่นั้น จะมีการฆ่าหมูและจะเชิญผู้อาวุโสในหมู่บ้านและแขกที่เข้ามาเที่ยวในหมู่บ้านเข้าบ้านของ และวันนี้ถือเป็นวันแห่งความสุข และสนุกสนาน ของเทศกาลประจำปี

นอกจากนี้วันนี้ชุมชนจะมีการประชุม “เป็ดอก” พร้อมทั้งให้มีการชำระหนี้สินต่างๆ ที่มีการหยิบยืมจากกองทุนส่วนกลาง “พูเจ็ก”(Pu jeq ga) ของแต่ละครอบครัว ซึ่งชาวอำเภอก็จะมีการใช้เครื่องหมายที่เรียกว่า “เส้เตอะ”(Seh q teuv q) ที่

ทำจากไม้ไผ่ซึ่งเป็นสัญลักษณ์การกั๊ยืมเงินกองกลางนำมาชำระคืน พร้อมทั้งหากมี
ครอบครัวไหน จะย้ายออก-ย้ายเข้ามา ก็ต้องมาบอกกล่าวในวงนี้ด้วย

วันที่สี่ วันสุดท้าย “จา ส่า”(Dzaq saq)

วันนี้จะเป็นวันสุดท้ายของประเพณี “ค้ำท้องฟ้า” ไม่มีการประกอบพิธีกรรมอะไร
นอกจากจะพากันเล่นลูกข่างเพราะเป็นวันสุดท้าย จนถึงหัวค่ำ และประมาณ 19.00 น.ก็
ทำพิธีเก็บอุปกรณ์เครื่องเช่นไหว “อ้าวผั่วล้องก้องอู่” คือการทำความสะดวกเครื่องเช่นไหว
แล้วไปเก็บใส่ตู้เก็บเครื่องเช่นไหวตามเค็น เป็นอันเสร็จพิธีกรรมบริบูรณ์

ความหมายพิธีกรรม ประเพณี

ประเด็นแรก การแสดงถึงรอบอายุของสรรพสิ่งที่มีชีวิตจะเติบโต หรือแก่ลง นั่นคือ
อายุมากขึ้น

ประเด็นสอง เน้นการชำระหนี้สินส่วนกลาง เนื่องจากในชุมชนอาข่าจะมีเงินกองกลางที่ได้
จากการรวบรวมจากชุมชนหรือรายได้อื่นๆ อาข่าเรียกว่า “พู เจ้ กา”(Pu jeq
ga) ฉะนั้นหากครอบครัวใดมีหนี้สินก็จะต้องชำระคืนในประเพณีนี้

ประเด็นสาม เริ่มต้นการเปิดฉางข้าวที่เก็บเกี่ยวไว้มากินได้ซึ่งอาข่ามีสุภาษิตว่า “ท้องอา
ลาพู้ นองโงะ จี้บ่อ พอง-เออ”(Tuhl la la pyul nahq ghov jil kawq) หมายถึง
ถึงเป็นประเพณีที่ใช้ข้าวสารใหม่ มาสู่กินในพิธีนี้เริ่มต้น

ประเด็นสี่ การดื่มเหล้าจากเมล็ดธัญพืชต่างๆ ที่เก็บมาใหม่โดยเฉพาะข้าวไร่ที่เก็บเกี่ยว
ได้ เนื่องจากชาวอาข่าให้ความสำคัญในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ต้องใช้
เหล้าเป็นหลัก ดังนั้น การดื่มเหล้าเพื่อใช้ในพิธีกรรมนั้นจะผลิตเอง เพราะ
สมัยก่อน

ยังไม่สามารถหาซื้อเหล้าจากที่อื่นได้ ดังนั้นประเพณีนี้จึงเป็นที่นิยมดื่มเหล้า
ฉลอง ผลผลิตของตนเองโดยมีสุภาษิตว่า “ค้ำท้อง จี้จี้”(Kal tahl jil tsiq)
หมายถึง ประเพณีการแบ่งการนำเหล้าสู่กัน ด้วยเหตุนี้ช่วงประเพณีนี้ชุมชน

ประเด็นที่ห้า

อำเภอจะมีการดื่มเหล้าเป็นพิเศษ และถือเป็นการสร้างความสัมพันธ์
เป็นการปีใหม่ม้ากลเนื่องจากเป็นช่วงอยู่ในเทศกาลปีใหม่ม้ากลของ
ทุกศาสนา

บทที่ 4

ผลการวิจัย และวิเคราะห์ความสัมพันธ์

ความเป็นมาการวิจัย

จากปัญหาการสูญเสีย องค์ความรู้ ภูมิปัญญา ของพิธีกรรม ประเพณี ชนเผ่าอาข่า ที่ได้สืบทอดและปฏิบัติกันมาจากอดีต ถึงปัจจุบัน ได้ส่งผลกระทบให้เด็ก เยาวชน ของชนเผ่าขาดความรู้ ความเข้าใจในวัฒนธรรมวิถีชีวิต อันนำไปสู่การแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติ → ตลอดจนการสูญเสียความเป็นเอกลักษณ์ชาติพันธุ์ ซึ่งเป็นมรดกและเป็นความหลากหลาย ถือเป็นมรดกแห่งทางสังคมของชาติไทยแล้ว สิ่งสำคัญรายได้ที่เคยเกิดจากการมาท่องเที่ยวของชาวต่างประเทศ และสร้างรายได้ให้ชนเผ่า รวมทั้งประเทศไทยก็จะสูญเสียเพิ่มมากขึ้น เนื่องจาก ความเป็นเอกลักษณ์สูญเสีย ทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลาย นอกจากนี้การที่เผ่าอาข่า ไม่มีภาษาเขียน จึงเป็นเหตุปัจจัยอันหนึ่งที่ก่อผลให้การเรียนรู้ ถ่ายทอด ไม่สามารถดำเนินการให้เกิดขึ้นในกระแสของสังคมปัจจุบันอย่างเหมาะสม ซึ่งจากการวิจัยพบว่า เด็ก เยาวชน อาข่าส่วนใหญ่ ยังไม่สามารถที่จะประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และอธิบายที่มาของพิธีกรรมประเพณี ของตน นั้น ย่อมแสดงให้เห็นถึงการเริ่มสูญเสีย องค์ความรู้ หรือภูมิปัญญาของพิธีกรรมที่มีค่า ถือเป็นสัญญาณที่ต้องระวังและเป็นอันตรายต่อชนเผ่า นอกจากนี้การมีบุคคลภายนอกได้เข้าใจวิถีชีวิตของชาวอาข่า อย่างผิด เนื่องจากขาดเอกสารข้อมูลเพื่อการเรียนรู้ ก่อให้เกิดการนำความเข้าใจผิดไปสร้างเป็นภาพยนตร์ หรือบทเพลง เพื่อพิมพ์เผยแพร่ออกสู่สาธารณชน ยิ่งทำให้วัฒนธรรมวิถีชีวิตของชนเผ่าอาข่า เกิดความมั่วหมอง และสร้างสร้างความเข้าใจผิดต่อชนเผ่าเพิ่มขึ้น นอกจากนี้แล้วกระแสของความเสื่อมโทรม ทรัพยากรธรรมชาติโดยเฉพาะ ป่า ดิน น้ำ สัตว์ป่า สูญเสีย มากขึ้นเรื่อยๆ อันเนื่องจากการใช้ทรัพยากร โดยขาดองค์ความรู้ และขาดจิตสำนึก ซึ่งมีปรากฏการณ์การทำลายทรัพยากรในพื้นที่ทั่วประเทศเพิ่มมากขึ้น อย่างรวดเร็ว

จากประเด็น ที่กล่าวมานี้ สิ่งที่จะทำการแก้ไขปัญหานั้น จำเป็นต้องศึกษาค้นคว้า วิจัย ในเรื่องวิถีชีวิต ข้อปฏิบัติต่างๆ ที่ชนเผ่า ได้ใช้เป็นเครื่องมือของการดำเนินชีวิต จากในอดีต จนถึงปัจจุบัน เพื่อจะได้ศึกษาข้อดี ข้อด้อย โดยนำในส่วนที่เป็นจุดเด่นไปใช้ในการ ดำเนินการพัฒนา หรือสืบสานภูมิปัญญา ได้ต่อไป จากสิ่งเหล่านี้ โครงการวิจัย “เสริมสร้าง ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอำเภอ” เป็นกิจกรรมหนึ่งที่ได้ดำเนินการขึ้น โดยได้รับ งบประมาณดำเนินการจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สกว. ซึ่งโครงการมีกรอบ และความเชื่อที่ว่า

ภูมิปัญญา

ของ พิธีกรรม ประเพณี ชนเผ่าอาข่าหากได้มีการศึกษาวิจัย และมีการปฏิบัติ ตาม เชื่อว่า สามารถที่จะรักษาความเป็นเอกลักษณ์ชาติพันธุ์ และสามารถ ดำรงอยู่ในสังคมอย่างสงบสุขบนพื้นฐานความเอื้อเฟื้อที่ดีต่อกัน ทั้งระหว่าง มนุษย์ สิ่งแวดล้อมธรรมชาติอย่างสมดุล และ

ความเป็นชาติพันธุ์

จะเป็นเอกลักษณ์จุดเด่นในการที่จะช่วยสร้างเสริมรายได้ให้กับชนเผ่า อัน เป็นการพัฒนาเศรษฐกิจ ของชุมชน และสังคมไทย รวมทั้งสร้างความเข้าใจ อันดีร่วมกับชนเผ่าอื่นเพื่อให้เกิดกระบวนการปฏิบัติที่เสมอภาคกัน ซึ่งนำไปสู่สันติภาพได้

ข้อมูลเอกสาร

เอกสารข้อมูลที่ได้จากการวิจัยของโครงการทั้งหมดทุกรูปแบบ จะเป็น ทรัพย์สินที่มีค่า สามารถใช้เป็นสื่อในการถ่ายทอด เรียนรู้ และถือเป็นการ บันทึกทางประวัติศาสตร์ของชนเผ่าอาข่า คอพิธีกรรม ประเพณี เพื่อให้คน รุ่นหลังได้สืบสานต่อไป

จากกรอบความคิดและความเชื่อที่ได้กล่าวนี้ ผลจากการวิจัยของโครงการ วิจัยเสริมสร้างศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอำเภอ ซึ่งดำเนินการ โดย สมาคมเพื่อการศึกษาและวัฒนธรรมชาวอาข่า เชียงราย สามารถที่จะตอบคำ

ถามหลักการวิจัยที่ว่า “องค์ความรู้ ภูมิปัญญาของพิธีกรรม ประเพณี ของชนเผ่าอาข่า สามารถที่จะแก้ไขปัญหาการดำรงชีวิตในสังคมปัจจุบันของชนเผ่า และสามารถสืบสานความเป็นเอกลักษณ์ชาติพันธุ์ และสร้างเสริมเศรษฐกิจรายได้ให้ชุมชนอาข่าได้จริง”

จากคำถามที่กล่าวมานี้ สามารถสรุปและวิเคราะห์ผลการวิจัย และความสัมพันธ์ของพิธีกรรม ประเพณี ที่เกิดจากการวิจัยในพื้นที่ บ้านห้วยจีเหล็ก บ้านแสนเจริญเก่า บ้านอาผ่าห้วยแม่ซ้าย บ้านอาเคือ บ้านแม่จันใต้ บ้านอาไค่ บ้านอาเหละ บ้านห้วยหมาก และบ้านพนาเสรี

ซึ่งการวิจัยสามารถค้นพบ ความหมาย ความสัมพันธ์ จากการประกอบพิธีกรรม ประเพณีในรอบ 12 เดือน ที่ชาวอาข่า ได้ยึดถือปฏิบัติกันมา ซึ่งมีทั้งหมด 21 เรื่อง โดยสามารถ แบ่งพิธีกรรมและประเพณี ดังกล่าว ออกได้เป็น 2 ส่วน

ส่วนที่ 1 ส่วนของพิธีกรรม

ในส่วนนี้สามารถแบ่งแยกย่อย ออกได้เป็น 2 ลักษณะ กล่าวคือ

ลักษณะที่ 1 เป็นลักษณะของพิธีกรรมที่มีการประกอบ ศาสนกิจ มีทั้งหมด 9 พิธีกรรม คือ พิธีกรรม “บ่องเยว แปยะ-เออ(Bahq yoe pyehv) / ซี้จี ซี-เออ (Ci jil ci) / ล้อซ่อง ดู-เออ (Lawl kahq duq) / มีซ้อง ล้อ-เออ (Mil sahl lawl) / บู่เค้ แฉ๊ะ ลอง-เออ(Buq del cehv lah) / เบ่วโกะ แจะ-เออ (Boeq ghovq nyehvq/ แจบ้อง ลอง-เออ (Nyah bahl lah) / แซ่ลี จีป่า ถ่องอุม-เออ (Cehl shuvq jil baq ciq lawl) / ค้าดำ ฉี-เออ (Kal daq ciq)

ลักษณะที่ 2

เป็นลักษณะพิธีกรรมที่ไม่มีการประกอบ ศาสนกิจ เพียงแต่จะมีการ “อยู่กรรม” หมายถึง การ “หยุดทำงาน” มีทั้งหมด 3 ครั้ง คือ อยู่กรรม “หมี่จ่า เข่อหมี่ ลอง(Miq jaq keuq miq lah) / แซ่ย์ ลอง^h(Sehl lah) / หยะลอง(Zavq lah)

ส่วนที่ 2 ส่วนของประเพณี

ส่วนนี้ถือเป็นประเพณีหลัก ที่ชาวอำเภามีการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และถือว่าเป็นพิธีใหญ่ ซึ่งโครงการวิจัย ได้อธิบายในเชิง ขั้นตอน ประวัติ และรายละเอียดไว้ในบทที่ 3 หหมดแล้ว ซึ่งส่วนของประเพณีใหญ่นี้ มีทั้งหมด 9 ประเพณี กล่าวคือ

ประเพณี “คำท่อง อำผั่ว (Kal tahl aq poeq) / ชิมลี ชิมมี อำผั่ว (Qumq shuvq qumq mil aq poeq) / แซ่คา อำผั่ว (Cehl ka aq poeq) / ชิมผี่ อำผั่ว (Qumq piq aq poeq) / แย่ขู อำผั่ว (Yehl kuq aq poeq) / ยอลา อำผั่ว (Yaw la aq poeq) / ยาจิ อำผั่ว (Ya civ aq poeq) / ค็องแยะ อำผั่ว (kahl yehv aq poeq) / ยอพู นงหมื่อแซ อำผั่ว (Yaw pu nah muiq tsel aq poeq)

จากรายชื่อ พิธีกรรม ประเพณี ที่กล่าวมา ทั้ง 2 ส่วน นี้ เป็นเครื่องมือของชาวอำเภ ที่ใช้ในการปฏิบัติ ในชีวิตประจำวัน ซึ่งการประกอบพิธีกรรม ประเพณี ของชาวอำเภ เฉลี่ยแล้ว มีไม่ต่ำกว่าเดือนละครั้ง อันเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิต ทั้งหมดนี้สามารถวิเคราะห์องค์ความรู้ ภูมิปัญญา และความสัมพันธ์ ที่มีต่อด้านต่างๆ ในประเด็นสำคัญได้ 3 ประการ ดังนี้คือ

ประการแรก ความสัมพันธ์ของพิธีกรรมประเพณี ที่มีต่อมนุษย์

พิธีกรรม ประเพณี ของอำเภ ที่ได้ประกอบและสืบทอดกันมา ตั้งแต่บรรพบุรุษ สิ่งหนึ่งที่ยืนยันและแสดงให้เห็นว่า มีความสัมพันธ์ต่อมนุษย์โดยตรง นั่นคือ ความมี ชาติพันธุ์ และมีเอกลักษณ์ของตนเอง โดยมี พิธีกรรม ประเพณี และการใช้ องค์ความรู้ ภูมิปัญญา ความเชื่อ ของพิธีกรรม ประเพณี เพื่อการรวมตัว การถ่ายทอด เรียนรู้ ร่วมกัน ตลอดจนแก้ปัญหา และการ ปกครอง ของสังคมอำเภในชุมชน

ดังนั้น พิธีกรรม ประเพณี ถือเป็นกฎ และเป็นระเบียบ บรรทัดฐานในการปฏิบัติของชาวอำเภ เพื่อใช้ในการชีวิตประจำวัน อันนำไปสู่การมีชีวิต ที่ยั่งยืน มีความเหมาะสม ไม่เบียดเบียน และเอาเปรียบระหว่างคน เนื่องจาก มีพิธีกรรม ประเพณี เป็นเครื่องมือการปฏิบัติคนอย่างมีความชอบธรรม ฉะนั้นพิธีกรรม ประเพณี ได้จากการวิจัยทั้งหมด 21 เรื่อง ถือเป็นคำร่าคู่มือการดำรงชีวิตประจำวัน ของอำเภ ซึ่งหากมีความเข้าใจ และเข้าถึงพิธีกรรม

ประเพณี ได้จะเป็นอันสงฆ์ แก่ตนเอง ซึ่งโครงการวิจัย สามารถวิเคราะห์ความ
สัมพันธ์ ที่มี ค่อมมนุษย์ ในสาระสำคัญ ๆ คือ

สอนมนุษย์ให้รู้จักความกตัญญู

สิ่งสำคัญที่อำเภามีความเชื่อและได้กระทำในการประกอบพิธีกรรม ประเพณี คือ
“การเซ่นไหว้” อำเภारेเรียกว่า “อำเภ่ว ล้อ เออ” (*Aq poeq lawl-eu*) โดยจะปฏิบัติเกือบทุกพิธี
ในรอบ 1 ปี การเซ่นไหว้ นี้ เป็นการถวายอาหารให้วิญญาณบรรพบุรุษที่ได้ล่วงลับไป ของวง
ตระกูล อำเภारेเรียกว่า “อำเภ่ว ล้อมมา ทูเออ” (*Poeq piq dzum ma tu-eu*) รวมไปถึงเทพเจ้าสูงสุด
ที่ชาวอำเภอนับถือ เนื่องจากบรรพบุรุษ เป็นผู้มีความรู้ในการให้กำเนิดชีวิต และคุ้มครองให้เกิด
ความปลอดภัยทั้งทรัพย์สิน และชีวิต อีกทั้งทำให้จิตใจมีความเบิกบานใจ ฉะนั้นความเชื่อนี้
นำไปสู่ให้ชุมชนอำเภอไม่มีความจำเป็นต้องมีตำรวจเพื่อตรวจตรา ระวังภัยอาชญากรรมที่เกิด
จาก มนุษย์

สอนมนุษย์ด้านการประกอบอาชีพ

พิธีกรรมประเพณีสอนให้มนุษย์ มีความตื่นตัว ในการประกอบอาชีพ ตาม ระบบ
เกษตรดั้งเดิม ของชนเผ่า ถือเป็นตารางเครื่องมือ ของมนุษย์ เพื่อการประกอบอาชีพ เห็นได้
จากการนับเดือน ประกอบพิธีกรรมทางเกษตร เช่น เดือน “อำเภ่ว บาลา” (*Tsaq ngawq ba
la*) ซึ่งเป็นเดือนที่มีประเพณี ปลูกข้าว หรืออำเภारेเรียกว่า “อำเภ่ว ล้อ เออ” (*Cehl ka aq poeq*)
หรือ เดือน “อำเภ่ว ยะ” (*Siq yehv ba la*) หมายถึงเดือนที่มีพืชผลมีการออกดอกเป็นต้น ซึ่งพิธี
กรรม ประเพณี จะมีความเกี่ยวพันกับอาชีพ โดยมีพิธีกรรม ประเพณีเป็นตัวกำหนดบทบาท
ในรอบปี

สอนมนุษย์ ด้านการปกครอง

การประกอบพิธีกรรม ประเพณี ของชุมชน อำเภอจะมีผู้นำวัฒนธรรมและการ
ปกครอง ที่เรียกว่า “อำเภ่ว มา” (*Dzoeq ma*) ทำหน้าที่ เป็นผู้กำหนดวันฤกษ์ดี ของการประกอบ
พิธี

กรรม ประเพณี นอกจากนี้ผู้นำทางวัฒนธรรม ยังเป็นนักปกครองชุมชน ซึ่งหากมี
ปัญหาอื่นๆ ที่เป็นการล่วงละเมิดสิทธิ หรือทำผิดกฎจารีต ของพิธีกรรม ประเพณี ผู้นำวัฒน
ธรรม จะเป็นแกนหลักในการตัดสินใจตัดสินคดีความที่เกิดขึ้นในชุมชน ดังนั้น “เอ๋อมา” เป็นผู้ที่ได้
รับการเคารพนับถือ ของชาวอำเภอนทุกวันนี้

การป้องกันโรคและสร้างภูมิคุ้มกันจิตใจ

จากการศึกษาวิจัยพบว่า อำเภามีการประกอบพิธีกรรมประเพณี นอกจากทำเพื่อเป็น
การบูชาบรรพบุรุษ การประกอบอาชีพแล้ว ยังปรากฏว่า ประกอบพิธีกรรม เพื่อป้องกันมิให้
เกิดโรคระบาดเข้าสู่ชุมชน และติดต่อกับมนุษย์ หรือสัตว์เลี้ยง ซึ่งในอดีต โรคที่อำเภอล้มที่
สุดคือ โรคไข้ทรพิษ แม้ในปัจจุบันไม่มีโรคนี้ระบาดในมนุษย์แล้วก็ตาม แต่ผลจากการที่เคย
ประสบปัญหามาก่อนทำให้อำเภามีการประกอบพิธีกรรมเพื่อป้องกัน เช่น พิธี “คำดำฉี”(Kal
daq ciq-eu) และพิธี “มีซ้อง ล้อ” (Mil sahl lawl) เพื่อให้ชุมชนมีความเป็นอยู่ดี เป็นต้น อัน
เป็นการสร้างกำลังใจให้มีความเข้มแข็ง โดยใช้พิธีกรรมประเพณี ในการถือปฏิบัติ

สอนการอนุรักษ์ชาติพันธุ์ การแต่งกาย ภาษา

ชาวอำเภเป็นกลุ่มชนเผ่าที่มีการประกอบพิธีกรรม ประเพณีหลากหลาย มีความผูก
พันธ์ อย่างลึกซึ้ง จึงทำให้อาชีพพันธุ์อำเภ ยังคงดำรงมาได้จนถึงทุกวันนี้ เพราะการอนุรักษ์
และประกอบพิธีกรรมประเพณี เป็นเอกลักษณ์ของชาวอำเภที่ได้สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน
รวมทั้งการแต่งกาย ภาษาพูด ซึ่งสิ่งเหล่านี้ จะมีพิธีกรรม ประเพณี เป็นตัวกำหนดให้อำเภต้อง
ปฏิบัติตาม เช่นการใช้คำพูดตอนประกอบพิธีกรรม การที่ผู้หญิงมีการแต่งตัวอย่างสวยงามใน
ประเพณีได้จึงเข้าเป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นการอนุรักษ์รักษาชาติพันธุ์ ภาษา ของชาวอำเภให้
ยั่งยืน

ประการสอง ความสัมพันธ์ของพิธีกรรมประเพณีที่มีต่อ เศรษฐกิจ

เนื่องจากพิธีกรรม ประเพณี เป็นเครื่องมือที่ใช้เป็น กฎเกณฑ์ หรือข้อบังคับ ในการดำเนินชีวิตของชาวอำเภอในรอบปี และจากการศึกษาวิจัยของโครงการ สามารถค้นหาความ สัมพันธ์พิธีกรรม ประเพณี ที่มีต่อเชิงนิเวศ โดยเฉพาะ ป่าไม้ ดิน น้ำ สัตว์ป่า ดังต่อไปนี้ กล่าวคือ

ความสัมพันธ์ที่มีต่อป่าไม้

ความสัมพันธ์ต่อป่าไม้ของพิธีกรรมประเพณี จากการศึกษาวิจัยพบว่า พิธีกรรม ประเพณีที่ปฏิบัติของชาวอำเภอนั้น นอกจากจะประกอบเพื่อเป็นการจรรโลงใจ ให้ประกอบ คุณงามความดี ตามความเชื่อแล้ว ผลการสืบทอดพิธีกรรม ประเพณี ได้ส่งผลให้ → ทรัพยากรธรรมชาติ ยังคงดำรงอยู่ร่วมกับมนุษย์ อย่างสมดุล และเอื้อประ โยชน์ซึ่งกันและ กัน โดยเฉพาะความสัมพันธ์ที่เน้นด้านการรักษาป่าไม้ อาทิ เช่น พิธีกรรม ปลุกประคองหมู่บ้าน “ ล้อ ค่อง ดู เออ ” (Lawl kahq duq eu) ซึ่งพิธีกรรมนี้จะเห็นได้ว่าเป็นกระบวนการ → อนุรักษ์ต้นไม้โดยตรง โดยห้ามผู้ใดใช้ประโยชน์ หรือตัดไม้ในบริเวณพื้นที่ ที่มีการสร้าง ประคองหมู่บ้าน หรือบริเวณพื้นที่ส่วนใหญ่ในของชุมชน แม้แต่การตัดแต่งกิ่งไม้ ที่อยู่ติดกับหลังคาบ้านก็จะตัดในช่วงพิธีเท่านั้น ส่วนพิธีบูชาศาลพระภูมิ “ มีซ้อง ล้อ เออ ” (Mil sahl lawl eu) เป็นพิธีกรรมหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ต้นไม้ของชุมชน ซึ่งพื้นที่ ที่มีการจัดสร้างศาลพระภูมินี้ ห้ามผู้ใดใช้ประโยชน์ หรือตัดไม้ใดๆ หรือการทำเขตรั่วชุมชนเพื่อไม่ให้สมาชิกคนชุมชนทำไร่เพื่อการเกษตร อำเภอเรียก รั่ว ชุมชนว่า “ ยาคุ่มตี้ ” (Ya kuml tuiv) ตลอดจน การผูก คาแหหลวง ตามต้นไม้ไว้ ก็ไม่สามารถตัดต้นไม้ขึ้นได้ นอกจากนี้อำเภอจะมีระยะช่วง อยู่กรรม(หยุด)ไม่ใช้ไม้คิบ อยู่ 1 ช่วง คือ ภายหลัง ประเพณีไล่ชิงช้า จนถึง ประเพณี “ ค้า แยะ อาเผ่ว ” การออกพรรษา / หรือประเพณีไล่ผี จะ ไม่มีการตัดไม้คิบใช้และนำเข้าสู่ชุมชน นอกจากมีคนตายเท่านั้น พิธีกรรมประเพณี ที่กล่าวมาส่วนนี้ ถือเป็นการอนุรักษ์ป่าไม้ ตามจารีตที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา นอกจากนี้ยังมีพิธีกรรม ประเพณีของชาวอำเภออีกมากมาย ที่มี ความสัมพันธ์ต่อป่าไม้ ด้วยเหตุนี้ชาวอำเภอจึงมีความจำเป็น ที่ต้องป้องกันและมีการอนุรักษ์ ป่าไม้ โดยใช้พิธีกรรม ประเพณี เป็นเครื่องมือในทางปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบัน

ความสัมพันธ์ที่มีต่อดิน

นอกจากพิธีกรรม ประเพณี ของชาวอ่าข่า ที่มีความสัมพันธ์ด้านการป้องกันอนุรักษ์ป่าไม้แล้ว ความสัมพันธ์ที่มีต่อดิน เป็นอีกส่วนหนึ่งที่ถูกกำหนดด้วยพิธีกรรมให้ชาวอ่าข่าต้องได้ปฏิบัติเพื่อเสริมความสำคัญจากการที่มนุษย์ใช้ประโยชน์จากดิน และต้องบำรุงดินอีกด้วย อาทิเช่นพิธีกรรมเรียกขวัญข้าวไร่ “ซืมผี้ลื้อ เออ”(Qumq piq lawl eu) จะมีการประกอบพิธีกรรมการ แะไขไก่ให้จอมปลวกอ่าข่าเรียกว่า “ม่อปู้ ยาฮู เปะ เออ”(Cawq puv za uv pehvq-eu) เนื่องจากอ่าข่าเชื่อว่า จอมปลวกเป็นหัวของดิน และอ่าข่าจะ ไม่มีการทำลายจอมปลวกโดยวิธีการใดๆ ประเด็นนี้เป็นการรักษาแมลงที่ทำหน้าที่ย่อยสลายดินหรือย่อยสลายอินทรีย์วัตถุต่างๆ ที่จะเป็นประโยชน์คือโครงสร้างระบบดิน นอกจากนี้ตามหลักความเชื่อของชาวอ่าข่าห้ามมีการใช้ประโยชน์พื้นที่ความลาดชันสูง เพราะเชื่อว่าเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของผี ซึ่งสิ่งเหล่านี้หากมีการใช้ประโยชน์ที่ดินที่มีความลาดชันก็จะส่งผลกระทบต่อด้านการชะล้างหน้าดิน จึงถือเป็นกุศโลบาย ของอ่าข่าที่ใช้มาจนทุกวันนี้

ความสัมพันธ์ต่อน้ำ

น้ำเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของพืช และสัตว์ ด้วยเหตุนี้จากการวิจัยพิธีกรรม ประเพณีอ่าข่า พบว่ามีพิธีกรรมหลายพิธีที่จะประกอบขึ้นโดยใช้สถานที่ที่เป็นแหล่งน้ำ ในการประกอบพิธี อาทิเช่น ประเพณี “แซ่คา อ่าผั่ว”(Cehl ka aq poeq) จะมีการนำข้าวพันธุ์ไปชำระล้างในแหล่งบริสุทธิ์ของชุมชน ซึ่งเห็นได้ว่าน้ำมีส่วนสำคัญต่อการปลูกข้าว และข้าวมีความสำคัญต่อการเลี้ยงคน และชาวอ่าข่าจะมีกฎหมายห้ามผู้ใดตัดต้นไม้ บนคันน้ำ หรือแม้แต่การใช้พื้นที่เพื่อการเกษตรก็จะไม่นิยมทำในพื้นที่ ที่เป็นคันน้ำขนาดใหญ่ นอกจากจากคันน้ำเล็กเท่านั้น นอกจากนี้ ห้ามผู้ใดทำความสะอาดปรกโดยวิธีการใดๆ ทั้งสิ้นเพราะเชื่อว่าหากทำความสะอาดแม่น้ำลำคลองแล้วจะทำให้เกิดความยากจน ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นกระบวนการอนุรักษ์น้ำภายใต้ความเชื่อและพิธีกรรมที่สืบทอดกันมา

ความสัมพันธ์ที่มีต่อสัตว์ป่า

ความสัมพันธ์ของพิธีกรรมประเพณีที่มีต่อสัตว์ป่า ภายหลังจากที่มีการจัดประเพณีปลุกข้าวไปแล้ว ตรงกับเดือน พฤษภาคม จะไม่มีการล่าสัตว์ใหญ่ เนื่องจากสัตว์ป่าอยู่ในช่วงฤดูกาลผสมพันธุ์ ดังนั้นจึงไม่มีการล่า และมีกฎหมายมากมาย อาทิ เช่น ผู้ใดล่าสัตว์ได้เกิน 10 ตัว ต่อ 1 ปี ต้องหยุด หรือล่าสัตว์ป่าและได้สัตว์ที่กำลังท้อง ก็ต้องหยุด ห้ามมีการจับกบ และปู ที่บ่อน้ำบริสุทธิ์ หรือบริเวณต้นน้ำ เพราะ กบ ปู ที่อยู่ต้นน้ำนั้นไม่มีที่ไป (ทางต้น) หากจับหมดก็มีโอกาสสูญพันธุ์ จึงใช้ภูมิปัญญาพิธีกรรมว่า กบ ปู ที่อยู่ต้นน้ำเป็นผู้เฝ้าดูแลรักษาต้นน้ำนั่นเอง นอกจากนี้อำเภอยังมีการอยู่กรรม(หยุด)เพื่อไว้อาลัยแก่สัตว์ทั้งหลายที่เสียชีวิตจากการเตรียมพื้นที่เกษตร เช่น การอยู่กรรม ที่เรียกว่า “หมี่จ๋า เข่อ หมี่ดอง”(Miq jaq keuq miq lah) เป็นต้น

ประการที่สาม ความสัมพันธ์ของพิธีกรรมประเพณีเชิงวัฒนธรรม

ตามที่กล่าวมาแล้วว่า อำเภ เป็นชนชาติพันธุ์หนึ่งในบรรดาชาวเขาของประเทศ ไทยที่มีความเชื่อต่อการดำรงชีวิต อยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ อย่างแน่นแฟ้น และ → ครอบคลุมทั่วทุกสิ่ง ซึ่งหมายถึง การครอบคลุมกับปัจจัยสิ่งต่างๆ ที่ดำรงอยู่ในโลก อันเป็นมิติพบเห็นสัมผัสได้คือโลกปัจจุบัน และมิติที่สัมผัสไม่ได้ คือ โลกวิญญาณ โดยทั้ง 2 มิตินี้ อำเภ ให้ความเคารพ เชื่อถือ และถ่ายทอดเพื่อให้ทั้ง 2 สิ่งนี้ดำรงอยู่ควบคู่กันไปกับมนุษย์ ภายใต้การใช้ องค์ความรู้ ภูมิปัญญาของ พิธีกรรม ประเพณี เป็นตัวเชื่อมปฏิบัติ เพื่อตอบสนองทั้ง 2 สิ่ง ให้ดำรงอยู่อย่างสันติสุข และมีความสมดุลทั้ง มนุษย์ สิ่งแวดล้อมธรรมชาติ มาเป็นเวลายาวนาน

ดังนั้น พิธีกรรมประเพณี จึงกลายเป็น กฎจารีต ข้อห้าม ข้อปฏิบัติ และแสดงออกถึงความเป็น เอกลักษณ์ ให้ชนเผ่าอำเภ ได้ใช้เป็นบรรทัดฐานเพื่อการเรียนรู้เรื่องราวของคน สิ่งแวดล้อม อันนำไปสู่ การยอมรับร่วมกัน และหากเกิดปัญหาผลกระทบต่อ → มนุษย์ หรือสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ หรือแม้แต่โลกที่สัมผัสไม่ได้ และประสงค์จะแก้ไขสิ่ง

เหล่านั้น เพื่อให้เกิดความยุติธรรม ก็ต้องใช้เครื่องมือที่เรียกว่า “พิธีกรรม ประเพณี” ในการแก้ไข ถึงจะเป็นการ “ยอมรับ” สูงสุด

ด้วยเหตุนี้ พิธีกรรม ประเพณี จึงเป็นเครื่องนิยม และมีความสัมพันธ์ที่สำคัญต่อคน สิ่งแวดล้อม จึงกลายเป็น “วัฒนธรรม” ที่มีการ ปฏิบัติ และดำรงอยู่ได้ ตามหลักธรรมชาติ อย่างสมดุล บนพื้นฐานการยอมรับซึ่งกันและกันถึงปัจจุบัน

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า อ่าวพร้าว (Dnce A.D)

-126-

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

ชัชกรชัย บุรุษพัฒน์, ชาวเขา สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ ฉบับพิมพ์ครั้งที่สอง.

ชำระใหม่และแก้ไขเพิ่มเติม พศ.2528 : สำนักพิมพ์แพรววิทยา, 2528

ครัวซองต์ มนุษย์ปริศนา. อีโก้ผู้พเนจร เอกสารเผยแพร่

ชมรมบริการวิชาการ.ชาวเขา ความเข้าใจกับชนเผ่าต่างวัฒนธรรม สถาบันวิจัยชาวเขา

จังหวัดเชียงใหม่

ชอบ คชานันต์. อิก้อ กับพิริไล์ชิงช้า เอกสารเผยแพร่

ละเอียดยุค ขอบธรรม. ปีใหม่อีโก้ เอกสารเผยแพร่

วสันต์ ฅ กลาง. ความเชื่อเรื่องผีและพิธีกรรมของสังคมอีก้อในหมู่บ้านผาหมื่น ต.แม่สาย

เจียงราย กองสงเคราะห์ชาวเขา เอกสารเผยแพร่

วสันต์ ฅ นกลาง. การย้ายถิ่นของชาวเขาเผ่าอี๋ก้อ กองสงเคราะห์ชาวเขา เอกสารเผยแพร่

วสันต์ ฦ ถलग. ครอบครัววีก้อ กองสงเคราะห์ชาวเขา เอกสารเผยแพร่ศ.คร. ศตวรรษ

สถิตย์เพียรศิริ. สิทธิในการจัดการที่ดินของชาวเขาการปรับตัวของกบฏจารีตอาชญา

ภายใต้บริบทรัฐ สถาบันวิจัยชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์

กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม

อิกโก้ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 จังหวัดเชียงราย ปริณานิพนธ์, 2540

สุริยา รัตนกุล. ภาษาอีก้อ โครงการศูนย์ศึกษาวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเซียอาคเนย์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล

ตั้งคิต จันทะโพธิ. คนอีก่อ นั้บถื่อผี เอกสารเผยแพร่

สมาคมเพื่อการศึกษาและวัฒนธรรมชาวอำเภอเชียยงราย และสมาคมศูนย์รวมการศึกษาวัฒนธรรม

กรรมชาวไทยภูเขาในประเทศไทย. รายงานผลการวิจัยอาหารและโภชนาการชาว

1917. 2538

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. อีโก้ หนังสือ 30 ชาติในเชิงรายพิมพ์ครั้งที่ 1. 2493

ประทัย พิริยะสุรวงศ์. ผลการใช้ชุดการสอน 2 แบบสอนวิชาภาษาไทยแก่นักเรียนชาวเขาเผ่า

พินิจ พิชยกุลป๋. ประตผีเข้าหม่บ้านอีก่อ เอกสารเผยแพร่

อุไรวรรณ แสงศร. ลูกแฝดสิ่งต้องห้ามของอีก้อ เอกสารเผยแพร่

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

ตารางรายชื่อพิธีกรรม ประเพณีในรอบ 12 เดือน ของชาวอำเภ

ตาราง ประกอบบทพิธีกรรม ประเพณี ของชาวอำเภอไทรน้อย 12 เดือน

ลำดับ ที่	หัวข้อพิธีกรรม ประเพณี	ชื่อที่เรียกตาม ภาษาชาว"อ่าช้า"	ระยะเวลา												จำนวน(วัน)	ความหมาย
			มค	กพ	มีค	เมษ	พค	มิย	กค	สค	กย	ตค	พย	ธค		
1	พิธี"ชี จี ชี-เออ"	ci jil ci-eu		◀▶											1	พิธีเก็บเมล็ดพันธุ์สู่สุดท้าย
2	อยู่กรรม"หมี่ จ่า เปอ หมี่ ลอง-เออ"	miq dzaq keuq miq lah-eu			◀▶										1	หยุดการเผาไร่-นา
3	ประเพณี"บีม สี่ มีมี อ่า เม่ว"	Qumq shuiwq Qumq mil aq poeq			◀▶										5	ชนไข่
4	พิธี"ลือ บอง คู่ เออ"	lawl kahtq duq-eu			◀▶										1	ปลูกประตุน้บ้าน
5	พิธี"กาคา นี เออ"	kal diaq ciq-eu			◀▶						▶▶				1	พิธีขจัดโรคภัยชุมชน
6	พิธี"มี ช้อง ลือ เออ"	mil sahl lah-eu			◀▶										1	บูชาศาลพระภูมิกับพื้นป่า
7	ประเพณี"นั้ ค้า อ่าเม่ว"	cehl ka aq poeq					◀▶								2	พิธีเริ่มต้นปลูกข้าว
8	อยู่กรรม"บู่เต้ แฉ๊ะ ลอง เออ"	buq del cehv lah eu						▶▶							1	อยู่ให้สิกรรมให้สัตว์ที่ตายเพราะทำไร่
9	อยู่กรรม"เปวโกะ ลอง-เออ"	boeq ghovq lah eu						◀▶							1	พิธีกำจัดศัตรูข้าว(ตัวดิน)
10	ประเพณี"บีมมี คือ เออ"	qumq piq lawl eu							◀▶						1	พิธีเรียกขวัญข้าวไร่
11	ประเพณี"แย้ ชู่ อ่าเม่ว"	yahl kuq aq poeq									▶▶				4	โต้งข้าว
12	ประเพณี"ชอ ลา อ่าเม่ว"	yaw la aq poeq										▶▶			2	ให้อาหารแก่ฝูงหมู่นำทางวัฒนธรรม
13	อยู่กรรม"นั้หย ลอง-เออ"	sehl lah-eu											▶▶		1	อยู่กรรมวัน"นั้หย"สัตว์ในวรรณกรรม
14	ประเพณี"ยา จี จี อ่าเม่ว"	ya ciw ciw aq poeq												▶▶	1	วันครอบครัว
15	อยู่กรรม"หอย ลอง เออ"	zavq lah-eu											▶▶		1	อยู่กรรมวันศุกร์
16	ประเพณี"ค้ำ แฉ๊ะ อ่าเม่ว"	kal yehv aq poeq											▶▶	▶▶	2	ประเพณีโต้ง
17	อยู่กรรม"นัง บ้อง ลอง-เออ"	nyeh bahl lah-eu												▶▶	1	พิธีกำจัดคนแดนศัตรูข้าว
18	ประเพณี"ชอ พู นองมื่อ เสี อย"	yaw pu nah nuq lah-eu												▶▶	1	กินข้าวใหม่
19	พิธี"เรื่อ จีปา ถึงงื่อ เออ"	cehl shuiwq jil baq tabq lawl													3	พิธีทำกระบอกเหล้าพิธี
20	พิธี"บ้อง เขว แป๊ะเอ เออ"	bahq yoe pyehv-eu													1	เก็บเกี่ยวข้าวสู่สุดท้าย
21	ประเพณี"ค้ำ ท้อง อ่า เม่ว"	kal tahl aq poeq													4	ปีใหม่ลูกช้าง

ภาคผนวก ข

ตัวอย่าง สื่ และ ภูมิ

แผนปฏิบัติการ ประเพณีในรอบปี

คู่มือการเรียนการสอนพิธีกรรมประเพณีในรอบปี

แผ่นพลิก ศาสนสถานที่สำคัญชาวอำเภ

โปรเตอร์ ประเพณีที่สำคัญชาวอำเภ

ภาคผนวก ก

รายชื่อชุมชน / บุคคล ผู้มีส่วนร่วมในงานวิจัย

รายชื่อชุมชน / บุคคล ผู้มีส่วนร่วมในงานวิจัย

ตุลาคม 2542 - ธันวาคม 2543

<u>บ้านห้วยแม่ซ้ายอำเภ</u>	หมู่ที่ 11	ต.แม่ยาว	อ.เมือง	จ.เชียงราย
	1.อ่าบ้อพี่มาปอเจว	เชอมือ	2.อ่าบ้ออ้าเค	เชอมือ
	3.นายอ้าโชะ	เชอมือ	4.นายอำผ่า	เชอมือ
	5.อ่าบ้ออาก่อ	เชอมือ		
<u>บ้านห้วยขี้เหล็ก</u>	หมู่ที่ 9	ต.วาวี	อ.แม่สรวย	จ.เชียงราย
	1.นายอำผ่า	มาเยอะ	2.นายอาส่อ	อายิ
	3.พี่มาพี่เจ	จูเปาะ	4.อ่าบ้อมอโล	จูต้อง
	5.อ่าบ้ออ้าขอ	มาเยอะ		
<u>บ้านแสนเจริญเก่า</u>	หมู่ 10	ต.วาวี	อ.แม่สรวย	จ.เชียงราย
	1.อ่าบ้ออ่าเบี้ยว	อายิ	2.พี่มาอ่าโชะ	จูเปาะ
	3.นายอ่าสี่	จูเปาะ	4.นายอากู่	จูเปาะ
	5.อ่าบ้ออ่าเซอะ	จูเปาะ		
<u>บ้านบ้านแม่จันใต้</u>	หมู่ 4	ต.ท่าก้อ	อ.แม่สรวย	จ.เชียงราย
	1.อ่าบ้อแลผ่า	เจอบยะ	2.อ่าบ้อส่อค่า	เจอบยะ
	3.อ่าบ้อแลจ้อ	เจอบยะ	4.นายพี่เทอ	เจอบยะ
	5.อ่าบ้อพิตะ	อายิ		
<u>บ้านอ่าอ่าเคื้อ</u>	หมู่ 4	ต.ท่าก้อ	อ.แม่สรวย	จ.เชียงราย
	1.พี่มานวส่อ	กอคือ	2.อ่าบ้อคือหมื่อ	กอคือ
	3.นายอ่าเคื้อ	เฮปู	4.นายคือหนั่ว	เฮปู
<u>บ้านเมืองอ่า(ดงมะดิน)</u>	หมู่ที่ 5	ต.แม่ไร่	อ.แม่จัน	จ.เชียงราย
	1.นายหล่อฉ่า	อายิ	2.อ่าบ้อมอเจอะ	เจเปี้ยกู๋
	3.อ่าบ้อขอมอ	อายิ	4.อ่าบ้อหล่อด้า	อายิ
	5.อ่าบ้ออ่าโพ	เยส่อ		

บ้านห้วยหมาก

หมู่ที่ 18

ต.แม่สลองใน อ.แม่ฟ้าหลวง จ.เชียงราย

1.อ่าอ้อลือก้อ	หม้อแล	2.นายอาโห่ง	เพอเมีย
3.อ่าบ้อพ้องดี	แก้วยี	4.นายพิเจ้อ	แลเชอ

บ้านอาโต

หมู่ 12

ต.แม่สลองใน อ.แม่ฟ้าหลวง จ.เชียงราย

1.อ่าบ้อหล่อค้อ	อาอี	2.อ่าบ้อหล่อผ่า	อาอี
3.เจวมาหล่อห่า	อาอี	4.นายอาผ่า	มาเยอะ
5.อ่าบ้อหล่อด้า	อาอี		

บ้านอาแหละ

หมู่ที่ 15

ต.แม่สลองใน อ.แม่ฟ้าหลวง จ.เชียงราย

1.อ่าบ้ออาหย่า	มาเยอะ	2.อ่าบ้อลีทุ	ตะฮอง
3.อ่าบ้ออาเก่า	ตะเปียะ	4.นายอาโยะ	มาเยอะ

รายชื่อ บุคคล ผู้ทรงคุณวุฒิด้านวัฒนธรรมที่ร่วมให้ข้อมูลนอกเหนือจากพื้นที่เป้าหมาย

1.อ่าบ้อลือก้อ	คำหล่า	บ้านสี่หลัง	ต.แม่ฟ้าหลวง อ.แม่ฟ้าหลวง จ.เชียงราย
2.อ่าบ้ออ้าโพ	ยาแปงกู๋	บ้านปากกล้วย	-----“-----
3.นายอาเก้อ	อาอี	บ้านปากกล้วย	-----“-----
4.นายอาผ่า	อาอี	บ้านสามัคคีเก่า	-----“-----
5.พี่มาอาเก้อ	มาเยอะ	บ้านสามัคคีใหม่	-----“-----
6.อ่าบ้อโจ	ปอแจ๋	บ้านห้วยห้วยกป่าไซ	ต.แม่สลองใน อ.แม่ฟ้าหลวง จ.เชียงราย
7.อ่าบ้ออาผ่า	ปอแจ๋	บ้านแสนใจพัฒนา	-----“-----
8.อ่าบ้อทุก้อ	จูเปาะ	บ้านแสนใจพัฒนา	-----“-----

ภาคผนวก ง

ประมวลภาพถ่ายการดำเนินการวิจัย ตุลาคม 2542-ธันวาคม 2543

ประชุมเจ้าหน้าที่นักวิจัยประจำเดือน

ประชุมกรรมการพื้นที่วิจัย

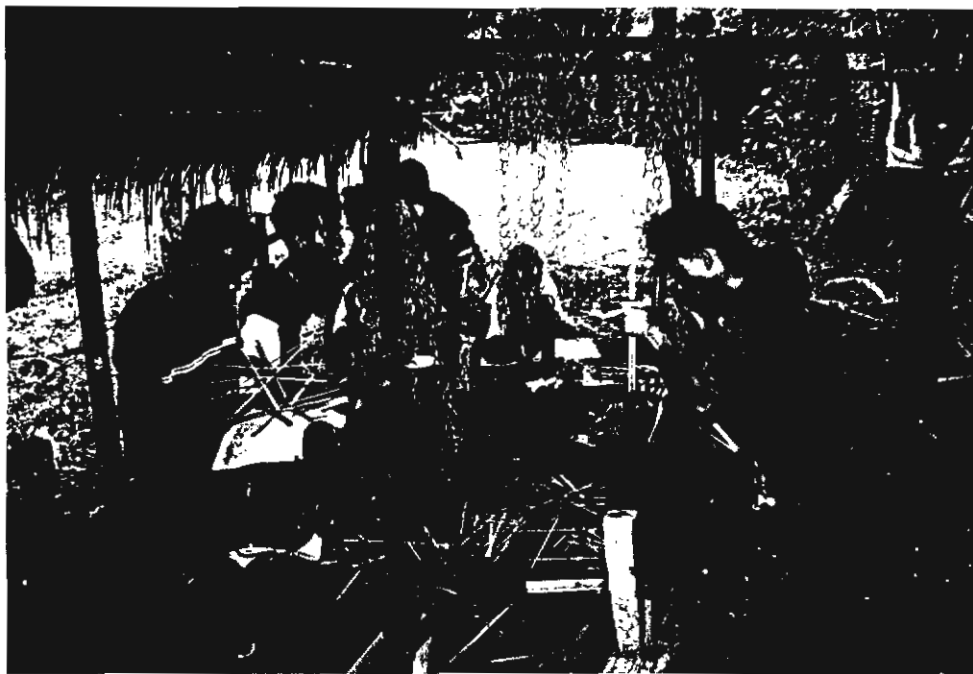

เก็บข้อมูลวิจัย

นำข้อมูลมาใช้กับเด็กนักเรียนอำเภอ

ทดลองการจักสานตาเหลวกับนักเรียน

ทึ่งบูชาพิธีกรรม ผังสู่หญิง

การดูแลพิธีกรรม ของอาช่า

รวบเมล็ดข้าวในพิธีกินข้าวใหม่

ร้องเพลงเคঁร่าในลานเที๋ยหมู่บ้าน

จัดลานเสวนาพิธีกรรม ประเพณีอ่าข่า

แกนนำสตรีอาวุโสชุมชน

สัมภาษณ์ให้ทีวี ITV

ถ่ายทำสารคดีงานวิจัย ของเจ้าหน้าที่บริษัทพาโนรามา

ภาคผนวก จ

ประวัติย่อหัวหน้าโครงการวิจัย และ คณะ

ประวัติย่อของผู้วิจัย และ คณะ

ชื่อ นายไกรสิทธิ์ ลิทธิโชค ชื่อชาวเขา อาบู ปอด่ง

วัน / เดือน / ปีเกิด

วันที่ 18 เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2509 (ตรงอำเภวันเสื่อ ปะแยะ)

สถานที่เกิด บ้านเลขที่ 17/3 บ้านแสนใจเก่า หมู่ 7 ตำบลแม่สลองใน
อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย 57110

ประวัติการศึกษา

- ประถมศึกษา ป.4 โรงเรียน ดชด.บคส.บ้านก้อแสนใจ
- มัธยมศึกษาตอนต้น ม.3 (การศึกษาผู้ใหญ่) โรงเรียนผู้ใหญ่วัดศรีโตคา เชียงใหม่
- ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง ปวส.(เอกโคมม) วิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยี
เชียงราย
- ปริญญาตรี วิทยาศาสตร์บัณฑิต วท.บ (เอกส่งเสริมการเกษตร) มหาวิทยาลัยแม่โจ้

ประวัติการทำงาน

- พ.ศ. 2526 เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย บริษัทรถไฟ
- พ.ศ. 2531-2535 ผู้จัดการบ้านพักนักเรียนชาวไทยภูเขาอาข่า ศูนย์วัฒนธรรมอาข่า
- พ.ศ. 2535-2538 ผู้ช่วยผู้อำนวยการสมาคมเพื่อการศึกษาและวัฒนธรรมชาวอาข่า
เชียงราย
- พ.ศ. 2539-ปัจจุบัน
  - หัวหน้าโครงการเพื่อชีวิตอาข่า (คพอ)
  - หัวหน้าโครงการวิจัยเสริมสร้างศักยภาพและการท่องเที่ยว
เชิงวัฒนธรรมอาข่า
  - กรรมการเลขานุการ และ ผู้อำนวยการสมาคมเพื่อการศึกษา
และวัฒนธรรมชาวอาข่า เชียงราย

ชื่อ นายอาทิตย์ สะโง้ง

วัน / เดือน / ปีเกิด 8 กันยายน 2510

สถานที่เกิด บ้านเลขที่ 20 บ้านคอยสะโง้ง ต.ศรีคอนมูล อ.เชียงแสน จ.เชียงราย

ประวัติการศึกษา 21.7 จบ ป. 6 (สอบผ่าน 60 คะแนน ได้ทุน มาสอน ได้ 2 ปี)

-มัธยมศึกษาตอนต้น ม.3 โรงเรียนศูนย์สงครามพิเศษลพบุรี จังหวัดลพบุรี

-ประกาศนียบัตรวิชาชีพ ปวช.วิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยี เชียงราย

ประวัติการทำงาน 21.4 จ.ร.อ.ลพบุรี 4 ปี 6 เดือน

พ.ศ. 2529-2530 มุลนิธิแม่ฟ้าหลวง (ไร่แม่ฟ้าหลวง) จังหวัดเชียงราย

พ.ศ. 2531-2534 เจ้าหน้าที่ฝ่ายสังคมจิตวิทยา โครงการพัฒนาคอยสูง เชียงราย

พ.ศ. 2534 - 2538 ครูอาสาสมัคร (ศษช) สมาคมเพื่อการศึกษาและวัฒนธรรมชาวอำเภอ เชียงราย

พ.ศ. 2539 - ปัจจุบัน -ผู้ประสานงานทั่วไป สมาคมชาวอำเภอฯ เชียงราย

-หัวหน้าโครงการมวลชนสัมพันธ์

-เจ้าหน้าที่วิจัย

*****

ชื่อ นางสาวอัญชิตา มาเยอ ชื่อชาวเขา หมี่เมเยะ มาเยอะ

วัน / เดือน / ปีเกิด 1 มกราคม 2520

สถานที่เกิด บ้านเลขที่ 132 หมู่ 11 บ้านสามัคคีเก่า ต.แม่ฟ้าหลวง อ.แม่ฟ้าหลวง จ.เชียงราย

ประวัติการศึกษา

-มัธยมศึกษาตอนต้น ม.3 โรงเรียนแม่จันวิทยาคม จ.เชียงราย

-ประกาศนียบัตรวิชาชีพ ปวช. (เอกบัญชี) วิทยาลัยอาชีวศึกษาเชียงราย

ประวัติการทำงาน

พ.ศ. 2542-ปัจจุบัน -ผู้จัดการบ้านพักนักเรียนอำเภอแม่จัน

-เจ้าหน้าที่การเงินและการบัญชีโครงการการศึกษาเด็กอำเภอ

ชื่อ นายวุฒิไกร มอผำ ชื่อชาวเขา มอโย เกว๋ยลอง

ประวัติการศึกษา

-ประกาศนียบัตรวิชาการครู ป.กศ. สถาบันราชภัฏจอมบึง ราชบุรี

ประวัติการทำงาน

พ.ศ. 2521-ปัจจุบัน -รับราชการครูสายผู้สอน โรงเรียนบ้านห้วยขี้เหล็ก ต.วาวี
อ.แม่สรวย จ.เชียงราย

*****

ชื่อ นายรณรงค์ ยืนยงความดี ชื่อชาวเขา อ้าเกาะ เยอส์อ

ประวัติการศึกษา

-มัธยมศึกษาตอนต้น ม.3 (การศึกษาผู้ใหญ่) โรงเรียนผู้ใหญ่วัดศรีโสดา เชียงใหม่

ประวัติการทำงาน

พ.ศ. 2541-ปัจจุบัน

-สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลวาวี อ.แม่สรวย จ.เชียงราย
-กรรมการหมู่บ้านห้วยขี้เหล็ก

*****